

MUZEUL DE ISTORIE GALAȚI

*Perspective asupra istoriei locale
în viziunea tinerilor cercetători.
Pagini de istorie gălățeană*

(I)

MUZEUL BRĂILEI EDITURA ISTROS

GALAȚI, 2005

MUZEUL DE ISTORIE GALAȚI

Perspective asupra istoriei locale în viziunea tinerilor cercetători. Pagini de istorie gălățeană

(I)

Lucrările Colocviului Științific,
Galați, 19 mai 2005

(volum îngrijit de Ștefan Stanciu și Costin Croitoru)

MUZEUL BRĂILEI

EDITURA ISTROS

GALAȚI, 2005

Referenți științifici:

- prof. univ. dr. Ionel CÂNDEA
- prof. univ. dr. Virgil CIOCÎLTAN
- cercet. șt. I dr. Valeriu SÎRBU
- cercet. șt. I dr. Ștefan STANCIU

Apărut în cadrul publicațiilor revistei

DANUBIUS

SERIA: STUDII, CATALOAGE DE COLECȚII

IV

Orice corespondență se va trimite pe adresa:

MUZEUL DE ISTORIE

Str. Mr. Iancu Fotea, nr. 2
800017 Galați - ROMÂNIA

Tel. (40) 236-41.42.28

Fax. (40) 236-46.07.97

E-mail: muzeuistoriegalati@yahoo.com

Coperta I: *Clădirea Muzeului de Istorie Galați*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Perspective asupra istoriei locale în viziunea tinerilor cercetători.

Pagini de istorie gălățeană: Lucrările colocviului științific – Galați, 19 mai 2005/ editori: Ștefan Stanciu, Costin Croitoru. Galați, Istros, 2005.
ISBN: 973-9469-70-1

I. Stanciu, Ștefan

II. Croitoru, Costin

Responsabilitatea pentru conținutul și calitatea științifică a textelor revine în întregime autorilor.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Dragoș MĂNDESCU, <i>Fibulele de schemă tracică din sudul Moldovei. Studiu de caz: așezarea getică de la Poiana</i>	7
Costin CROITORU, <i>„Troianul” în unele surse relative la spațiul gălățean. Considerații generale</i>	17
Cristian LUCA, <i>Despre rolul orașului Galați în comerțul exterior al Moldovei (sfârșitul secolului XVI–secolul XVII)</i>	43
Eugen ZUICĂ, <i>Aspecte ale istoriei catolicismului în zona gurilor Dunării în secolul al XVII-lea</i>	53
Constantin ARDELEANU, <i>Câteva considerații privind desființarea regimului de porto- franco și consecințele sale asupra comerțului exterior prin portul Galați</i>	63
Maria–Magdalena TULUȘ, <i>Reglementări privind navigația pe Dunăre între 1916-1918</i>	73
Artur TULUȘ, <i>Exporturile prin gurile Dunării în perioada 1934-1940</i>	81
Leontin NEGRU, <i>Istoricul Constantin C. Giurescu, în funcția de Rezident Regal al Ținutului Dunărea de Jos</i>	99
Florian BANU, <i>„Dislocații” din regiunea Galați. Aspecte ale vieții cotidiene din anul 1951 reflectate în documentele securității</i>	113
Sorina CALOIAN, <i>Instituțiile muzeale gălățene. Istoric, actualitate și perspective</i>	125

SUMMARY/ RÉSUMÉ

Foreward	5
Dragoş MĂNDESCU, <i>Les fibules de schéma thrace du Sud de Moldavie. Etude de cas: le site Gète de Poiana</i>	7
Costin CROITORU, <i>„Troianul” in some sources related to the Galatzi county space. General considerations</i>	17
Cristian LUCA, <i>Sur le rôle de la ville port de Galatzi dans le commerce extérieur de la Moldavie (fin de XVIe siècle–XVIIe siècle)</i>	43
Eugen ZUICĂ, <i>Aspects de l’histoire du catholicisme dans la zone de la bouche du Danube au XVIIe siècle</i>	53
Constantin ARDELEANU, <i>Some Considerations upon the Closing of the Free Port and its Consequences upon the Foreign Trade through the Town of Galați</i>	63
Maria–Magdalena TULUŞ, <i>Regulations on Danube navigation between 1916 and 1918</i>	73
Artur TULUŞ, <i>The Export at the Danube’s mouths between 1934-1940</i>	81
Leontin NEGRU, <i>Some Informations on the Historian Constantin C. Giurescu, as Royal Resident of the Lower Danube County</i>	99
Florian BANU, <i>“Dislocated peoples” in Galați County. Daily Aspects of the year 1951 reflected in the papers of the State Security</i>	113
Sorina CALOIAN, <i>Galatzi Museum Institutions. History, Actuality and Perspectives</i>	125

Cuvânt înainte

Astăzi, mai mult ca oricând, constatăm o reaşezare a istoriografiei româneşti, mult timp tributară registrului naţional în detrimentul studiului unor aspecte general europene, dar caracterizată, totodată, şi prin relativa lipsă de apetenţă pentru analizele concentrate asupra spaţiilor restrânse, precum cel provincial sau local. Desigur, nu dorim să minimalizăm importanţa unor contribuţii istoriografice notabile privitoare la istoria locală care, cel puţin în cazul Galaţilor, nu sunt de trecut cu vederea, iar în acest sens trimiterile la principalele instrumente bibliografice sunt, fără îndoială, concludente¹. Un demers ca acela pe care şi-l propune publicaţia de faţă este cu atât mai dificil, cu cât, invariabil, orice încercare în domeniu trebuie raportată la contribuţiile anterioare. Acestea, de cele mai multe ori, acoperă doar anumite tematici, tratate secvenţial, nefiind în măsură a contribui în mod consistent la conturarea unei imagini complete a istoriei locale în evoluţia sa de-a lungul secolelor.

Fără doar şi poate, iniţierea unui „studiu monografic”, cu scopul declarat de a plasa „fenomenul gălăţean” într-un cadru bine definit, care să sublinieze particularităţile istoriei locale şi aportul acesteia la istoria naţională, ca dimensiune organică a culturii globale, nu este deloc facilă, iar tinerii cercetători ce au contribuit la realizarea obiectivului propus au întâmpinat dificultăţi inerente cercetării domeniului. Deloc întâmplător, girul moral pe care şi l-au asumat cei patru referenţi ştiinţifici, cercetători experimentaţi ale căror contribuţii relative la istoriografia spaţiului la care ne referim sunt binecunoscute, vine să stabilească o ştachetă valorică şi să promoveze un plus de spirit critic de la care prezentul volum nu face excepţie.

Practic, demersul în sine a avut două obiective: promovarea noilor reprezentanţi ai şcolii istorice locale şi realizarea unei lucrări care să reflecte cu onestitate stadiul actual al cercetării diverselor aspecte politice, economice şi culturale privitoare la istoria oraşului Galaţi şi la spaţiul gălăţean în ansamblu. Astfel, opţiunea pentru Pagini de istorie gălăţeană s-a dovedit din nou deosebit de inspirată, deoarece ne aflăm într-un spaţiu dinamic şi plin de resurse, bogat în evenimente istorice ori iniţiative culturale demne de tot interesul. Dacă ne gândim că, în definitiv, „scrisul istoric e în cele din urmă o lecţie de modestie cărturărească”², atunci putem afirma, fără optimism excesiv, că prin publicarea

¹ Nicolae Stoicescu, *Bibliografie privind vechiul oraş Galaţi şi monumentele sale*, în „Danubius”, IV, 1970, pp. 287-300; Viorica Steluţa Piscică, *Index bibliografic «Danubius» nr. I-X – 1967-1980*, în „Danubius”, X, 1980, pp. 269-300, etc.

² Alexandru Zub, *Istorie şi istorici în România interbelică*, Iaşi, 1989, p. 11.

Lucrărilor colocviului științific am deschis un nou capitol de cercetare istorică locală, parcurgând astfel câțiva pași în direcția unei posibile sinteze de istorie gălățeană. Studiile și articolele cuprinse în volumul de față au fost prezentate public, în cea mai mare parte, la conferința Perspective asupra istoriei locale în viziunea tinerilor cercetători, desfășurată la Muzeul de Istorie din Galați, la data de 19 mai 2005, manifestare științifică organizată de către instituția gazdă. Colocviul reprezintă rezultatul benefic și vizibil al colaborării dintre amintitul Muzeu gălățean, Catedra de Istorie a Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați, Muzeul Brăilei și Muzeul de Artă Vizuală din Galați, care au conlucrat, fiecare într-o măsură variabilă, la reușita manifestării științifice. Volumul ce aduce în circuitul științific rezultatele colocviului face parte dintre inițiativele editoriale din seria publicațiilor „Danubius”, pe care direcția Muzeului de Istorie din Galați le-a proiectat ca publicații distincte și totodată, ca și tematică, complementare periodicului omonim al instituției muzeale.

Însăși titlul și structura volumului sugerează ideea unui început menit a fi împlinit prin continuitate, cea care ar da acestei manifestări științifice un parcurs benefic în măsură să ducă la tradiționalizarea sa. De la bun început, considerentele care ne-au călăuzit în concretizarea acestui demers editorial nu s-au referit atât la încercarea de a acoperi unele lacune ale istoriografiei relative la spațiul gălățean, cât la efortul nostru de a oferi o alternativă viabilă în ceea ce privește studiul istoriei locale. Predilecția pentru analiza aprofundată, exprimată și prin apelul la numeroase surse documentare inedite, atent evaluate în spirit critic și cu deplină responsabilitate, caracterizează studiile și articolele cuprinse în volumul de față. Ele pot fi definite drept expresie indubitabilă a unora dintre „noile voci” ale istoriografiei noastre, în acest caz fiind vorba de tineri arheologi, muzeografi, cercetători și cadre didactice care activează în centru cultural și universitar gălățean. Contribuțiile lor se subsumează eforturilor susținute ale istoriografiei ultimului deceniu și jumătate, cea care, eliberată de constrângerile dogmelor și canoanelor politice, încearcă să reînnoadă tradiția și să regăsească drumul către obiectivitate și rigoare științifică. Am încercat prin cele 10 studii și articole cuprinse în acest volum să acoperim lato sensu majoritatea perioadelor istorice. Cititorul le va (re)descoperi pe cont propriu, cu un câștig sigur în ceea ce privește aprofundarea informației, analiza și interpretarea unora dintre cele mai semnificative momente din istoria arealului Moldovei meridionale.

Editorii

FIBULELE DE SCHEMĂ TRACICĂ DIN SUDUL MOLDOVEI. STUDIU DE CAZ: AȘEZAREA GETICĂ DE LA POIANA

Dragoș MĂNDESCU

Situat la extremitatea nord-estică a arealului general de răspândire a fibulei de schemă tracică, în spațiul est-carpatic se înregistrează un număr redus de astfel de descoperiri: Bârlad, Brad, Bunești, Epureni, Poiana, Răcățau – între Carpați și Prut; Butuceni, Hanska, Krasnoe, Ofatinți – în spațiul pruto-nistrean¹. Dintre toate aceste situri, așezarea getică de la Poiana oferă cea mai interesantă imagine de ansamblu, atât în privința cantității pieselor descoperite, cât și în aceea a varietății tipologice. În catalogul fibulelor descoperite la Poiana, publicat cu aproape un deceniu în urmă de către Silvia Teodor și Stela Țau, din cele 376 piese, 23 sunt de schemă tracică (fig. 1), reprezentând, e drept, doar 6% din total². Deși procentul este mic, fibulele de schemă tracică de la Poiana, așa cum vom încerca să demonstrăm în cele ce urmează, sunt în măsură să ofere informații importante în domeniile tipologiei, circulației pieselor la distanțe mari, tehnologiei etc. În plus, ele aduc precizări notabile asupra cronologiei relative a acestui gen de piesă de port și podoabă, prin faptul că opt exemplare, reprezentând mai mult de o treime din cele 23 de fibule, provin din complexe închise, și anume din două depozite descoperite în anii 1951 și 1986.

Din punct de vedere tipologic, se observă cum fibulele de schemă tracică de la Poiana acoperă aproape întreg repertoriul de forme (fig. 2-3), fiind prezente toate cele trei tipuri de bază (I-III)³. În afara exemplarelor ce făceau parte din cele două depozite, fibulele descoperite izolat aparțin variantelor I 2, I 3, III 2, III 3b și III 4b. O atenție specială merită fibula III 3 b (fig. 3/6), din argint⁴, care se înscrie

¹ Cea mai recentă cartare a descoperirilor de acest tip la Vlad Vintilă Zirra, *Bemerkungen zu den thrako-getischen Fibeln*, în „Dacia”, N. S., 40-42, 1996-1998, fig. 7, cu completări la Tudor Arnăuț, *Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*, Chișinău, 2003, pp. 126-129 și fig. 73.

² Silvia Teodor, Stela Țau, *Obiecte de port și podoabă din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați (I). Fibule*, în „Arheologia Moldovei”, 19, 1996, pp. 60-61, p. 94, p. 104, nr. catalog 1-23, 364 și fig. 1-2; 27/2; Radu Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, Bibliotheca Thracologica 39, Editura Vavula Edinif, București, 2003, p. 53-55 și fig. 91-92; 117/2.

³ Tipologia utilizată în prezentul material va fi cea proprie, prezentată pe larg la Dragoș Măndescu, *Fibula de schemă tracică – noi puncte de vedere*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 50, nr. 1-2, 2000, pp. 78-81 și fig. 3.

⁴ S. Teodor, S. Țau, *op. cit.*, p. 94, nr. catalog 23, fig. 2/14; R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 207, nr. catalog 23 și fig. 92/14.

într-un grup omogen cu o răspândire exclusiv nord-dunăreană, Podișul Central Moldovenesc fiind zona sa de difuziune clar conturată. Piesa de la Poiana se alătură altor 17 exemplare descoperite la Bârlad⁵, Epureni-Huși⁶ și Bunești⁷.

Cele două depozite amintite anterior aduc date noi privitoare la cronologia relativă a diferitelor variante de fibule asociate în cadrul lor. Primul depozit a fost descoperit în campania din 1951 (secțiunea KF, nivelul Poiana II 1, „într-un ungher de locuință”) și conținea cinci fibule de schemă tracică din bronz, mai multe verigi din fier, 14 brățări simple și spiralice din bronz, doi melci marini, opt perle din dinți de animal, două fragmente de tablă de bronz, un pandantiv semilunar din tablă de bronz, un „nasture” concav de bronz, un mic fragment de tub din tablă de bronz, două plăci trapezoidale din lemn, bucăți mici de piele albă, totul depus într-un „vas primitiv negru, de un tip comun”⁸. Fibulele (fig. 2/1-5) aparțin variantelor I 1 (un exemplar), I 2 (două exemplare) și III 2 (un exemplar), o ultimă piesă fiind fragmentară, nedeterminabilă⁹. Comparând cronologiile specifice fiecăreia dintre cele trei variante, cea mai probabilă datare a acestui depozit este sfârșitul secolului IV, cel mai târziu primul sfert al secolului III a. Chr.¹⁰. Cel de-al doilea depozit a fost descoperit în campania din 1986, în secțiunea N, la -1,9 m adâncime, direct în pământ, într-o alveolare aflată sub un strat de pietriș. Alături de trei fibule de schemă tracică din bronz, în depozit au mai fost descoperite alte piese de port, unelte și arme¹¹. Fibulele (fig. 2/6-8) aparțin variantelor I 3 (două exemplare) și II 2 (un exemplar), iar depozitul descoperit în 1986 este deocamdată singurul ansamblu închis care oferă asocierea acestor două variante. Este confirmată, astfel, contemporaneitatea celor două variante, ambele datându-se, în general, în prima jumătate a secolului al III-lea a. Chr.¹².

Trebuie remarcată insolita apariție la Poiana, în cadrul depozitului descoperit în 1986, a fibulei de tip II, cu picior vertical îngroșat la capăt (fig. 2/8). Marea aglomerare a descoperirilor de astfel de piese în bazinul mijlociu al Iskerului se poate constitui într-un argument întemeiat al ideii conform căreia această zonă a

⁵ Exemplar inedit (informație furnizată cu amabilitate de către d-nul Prof. univ. dr. Mircea Babeș), vezi D. Mândescu, *op. cit.*, p. 81.

⁶ George Severeano, *Trésor de Huși. Ornaments et monnaies d'aces de la région de Huși*, în „București. Revista Pinacotecii și Muzeului Municipiului București”, 1-2, nr. 1, 1935, p. 23 și fig. 2-5.

⁷ Violeta Victoria Bazarciuc, *Tezaurul geto-dacic de la Bunești, jud. Vaslui*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 32, nr. 4, 1981, p. 564 și fig. 1/4-10; Eadem, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 34, nr. 3, 1983, p. 266 și fig. 22/3-4.

⁸ R. Vulpe și colaboratorii, *Șantierul Poiana*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, nr. 3, 1952, p. 202 și fig. 24/d_{1,2}-g, 27.

⁹ S. Teodor, S. Țau, *op. cit.*, p. 94, nr. catalog 4-8, fig. 1/2-3, 6, 8-9; R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 206, nr. catalog 4-8 și fig. 91/2-3, 6, 8-9.

¹⁰ Vl. V. Zirra, *op. cit.*, p. 34, pp. 37-38, p. 42 și fig. 14 (subvariantele I b1-b2, I c și III b); D. Mândescu, *op. cit.*, pp. 86-87 și fig. 8.

¹¹ S. Teodor, S. Țau, *op. cit.*, p. 60, p. 94, nr. catalog 1-3 și fig. 1/1, 4-5; R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 206, nr. catalog 1-3 și fig. 91/1, 4-5.

¹² Vl. V. Zirra, *op. cit.*, p. 38, p. 41 și fig. 14 (subvariantele I d și II b); D. Mândescu, *op. cit.*, pp. 86-87 și fig. 8.

fost un adevărat nucleu al producerii tipului II, un bun exemplu de tip de fibulă regional și conservator din prima jumătate a secolului III a. Chr. Din aria lor principală de difuziune situată între bazinul mijlociu al Iskerului și Ogosta, fibulele tipului II se răspândesc în diferite direcții, într-un areal secundar¹³. Limita sa estică este asigurată tocmai de această descoperire de la Poiana (fără îndoială, un import), sub forma variantei II 2.

Lăsând deoparte fibula în curs de prelucrare, despre al cărei picior nu știm dacă urma să rămână drept, vertical sau să fie îndoit în formă de „S”, confruntarea numărului exemplarelor cu piciorul vertical (zece) cu cel al fibulelor cu picior în formă de „S” (patru), descoperite la Poiana, conduce la evidențierea unei surprinzătoare dominante a fibulelor tipului I, în condițiile în care acesta este extrem de slab reprezentat în spațiul est-carpatic (câte o piesă la Fedești, Hansca-Limbari și la Hansca-Pidașca și probabil încă una la Răcătău)¹⁴, nu același lucru putând fi spus despre fibula de tip III, cu piciorul îndoit în formă de „S” (aproximativ 30 de piese descoperite la Bunești, Butuceni, Epureni, Răcătău, Ofatinți și Bârlad)¹⁵. La întregirea situației cantitative din așezarea de la Poiana mai trebuie adăugată o fibulă cu piciorul în formă de S (variantea III 2), publicată anterior de către Radu Vulpe¹⁶, și care, din varii motive, a rămas în afara corpusului amintit anterior. Raportul cantitativ s-ar transforma, astfel, în zece la cinci, ceea ce nu ar modifica cu mult situația net favorabilă fibulelor cu picior vertical. Această particularitate, reflectată de fibulele de schemă tracică de la Poiana, în total contrast cu imaginea de ansamblu oferită în această privință de spațiul est-carpatic, își poate găsi o explicație acceptabilă prin situarea stațiunii într-o zonă cu mult mai expusă decât în cazul celorlalte, la interferențele culturale, tehnologice, de modă etc. cu lumea getică sud-dunăreană ce a generat tipul I al fibulei de schemă tracică¹⁷.

Din punct de vedere cronologic, fibulele de schemă tracică de la Poiana documentează orizonturi succesive întinse pe durata a aproape un secol, cuprinse între sfârșitul secolului IV și a doua jumătate a secolului III a. Chr. Cea mai timpurie fibulă pare a fi varianta I 1 din depozitul descoperit în 1951 (fig. 2/1), care poate data, cum am mai spus, de la finele secolului al IV-lea a. Chr., eventual mai târziu. Seria fibulelor de schemă tracică se încheie la Poiana cu un exemplar aparținând variantei III 4b (fig. 3/9), formă târzie, de la mijlocul/a doua jumătate a secolului III a. Chr., ce subsumează un număr redus de piese¹⁸. În sfârșit, pentru ca

¹³ D. Măndescu, *Câteva particularități regionale ale fibulei de schemă tracică*, în „Peuce”, s. n., nr. 2, 2005 (sub tipar).

¹⁴ Ion Niculiță, *Izucenie severnofrakijskih poselenij v Hanskom mikroraione*, în „Arheologhiceskie Issledovania v Moldavii”, 1985, p. 112 și fig. 3/6; Viorel Căpitanu, *Fibule de tip Latène descoperite în așezarea de tip „dava” de la Răcătău, comuna Horgești, județul Bacău*, în „Carpica”, 16, 1984, p. 64 și fig. 1/2; Tamilia Marin, *Fedești—„Cetățuie”, com. Șuletea, jud. Vaslui*, în *Cronica cercetărilor arheologice — 1998*, Vaslui, 1999, p. 50 și pl. 3; Vl. V. Zirra, *op. cit.*, fig. 7, 9.

¹⁵ Vezi *supra* notele 5-7; V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 63 și fig. 1/1; Vl. V. Zirra, *op. cit.*, fig. 6/6, 7, 11.

¹⁶ Radu Vulpe, *Piroboridava. Considerații arheologice și istorice asupra cetățuiei de la Poiana în Moldova de Jos*, București, 1931, fig. 3/g.

¹⁷ D. Măndescu, *Un problème controversé: la genèse de la fibule de schéma thrace*, în „Archaeologia Bulgarica”, nr. 6, 2002, pp. 27-32.

¹⁸ Idem, *Fibula de schemă tracică*, p. 81, p. 90 și fig. 8.

seria să fie completă, nu trebuie omis faptul că la Poiana și-a făcut simțită prezența veriga de legătură dintre schema tracică și schema Latène, și anume fibula de tip hibrid. Fibula respectivă (fig. 3/10) este realizată din bronz, are arcul aplatizat și piciorul îndoit în formă de „S”, cu un buton terminal pronunțat – s-ar putea regăsi aici un exemplar tipic pentru varianta III 4b a fibulelor de schemă tracică. Însă o caracteristică esențială o face să se diferențieze de această grupă și să exprime vizibila „contaminare” cu elementele definitorii ale schemei Latène, și anume resortul bilateral. Fibulele de tip hibrid se răspândesc în întreaga arie de răspândire a fibulei de schemă tracică, dar mai ales în cea estică (exemplare descoperite la Mășcăuți, Răcătău. Zimnicea, Tariverde etc.)¹⁹, sub puternica influență exercitată de fibula de schemă Latène B₂ asupra variantelor evolute ale fibulei de schemă tracică, în prima jumătate/mijlocul secolului III a. Chr.²⁰. Fibula de la Poiana este un exemplu elocvent al grefării elementelor constitutive ale schemei Latène pe o formă evoluată a fibulei de schemă tracică, cu puțin timp înainte ca acesta din urmă, atât de conservatoare până atunci, să-și înceteze definitiv existența și să cedeze locul fibulelor de schemă Latène.

Nu putem încheia această succintă analiză fără a aduce în discuție fibula în curs de prelucrare (fig. 3/8), care se constituie într-un argument definitoriu pentru localizarea în marea așezare getică de la Poiana a unui atelier ce producea fibule de schemă tracică²¹. Preponderența utilizării bronzului în producerea fibulei de schemă tracică se datorează nu numai calităților acestui aliaj – elasticitate, prelucrare facilă, rezistență – cât mai ales abundenței zăcămintelor de cupru, remarcându-se, pentru epoca ce ne interesează aici, câteva zone de intensă exploatare, precum Berkovska Planina–Vraca–Etropole²² sau litoralul Mării Negre între Burgas și Sozopol²³. Rămâne o sarcină importantă a cercetărilor viitoare să stabilească sursa materiei prime utilizate în marile așezări getice de pe Siret, în condițiile în care prezumtivul atelier de producere a fibulelor de la Poiana nu a rămas o descoperire unică, izolată, ci, dimpotrivă, se poate presupune că fiecare așezare din zonă își avea propriul atelier, așa cum lasă să se întrevadă o altă fibulă de schemă tracică din bronz, aflată în curs de prelucrare, descoperită în așezarea de la Răcătău²⁴.

Lotul de fibule de schemă tracică de la Poiana este unul dintre cele mai expresive grupări unitare de astfel de piese identificate în așezările contemporane

¹⁹ Vlad Zirra, *Le problème des Celtes dans l'espace du Bas-Danube*, în „Thraco-Dacica”, 1, 1976, fig. 2/6; Alexandrina D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia”, N. S., 24, 1980, p. 30 și fig. 49/1; V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 64 și fig. 1/3; I. Niculiță, *Severnyie frakijci v VI-I vv. do n. e.*, Chișinău, 1987, p. 105 și fig. 27/1.

²⁰ D. Măndescu, *Fibulele de tip hibrid pe teritoriul României și Republicii Moldova*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria istorie”, XI, 2002, pp. 53-56.

²¹ R. Vulpe, Ecaterina Vulpe, *Fouilles de Poiana*, în „Dacia”, 3-4, 1927-1932, p. 325 și fig. 108/4; S. Teodor, S. Țau, *op. cit.*, p. 66, nr. catalog 364 și fig. 27/2; R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, pp. 54-55 și fig. 117/2.

²² Milena Tonkova, *Vestiges d'ateliers d'orfèvrerie thraces des Ve-Ier siècle avant J-C. (sur le territoire de la Bulgarie)*, în „Helis” (Sofia), III, nr. 1, 1994, pp. 175-214, p. 186.

²³ Zosia H. Archibald, *The Odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked*, Oxford, 1998, p. 24.

²⁴ V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 64 și fig. 1/2.

getice și nord-tracice în general, oferind prin intermediul unui număr relativ redus de piese o serie de date de referință nu numai tipologice-cronologice, ci și tehnologice. Prin caracteristicile sale, grupul de fibule de schemă tracică de la Poiana se constituie într-un ansamblu original care reflectă simbioza dintre particularitățile specifice fibulelor est-carpătice și cele ale lumii getice dunărene.

LES FIBULES DE SCHÉMA THRACE DU SUD DE MOLDAVIE. ETUDE DE CAS: LE SITE GÈTE DE POIANA

(RÉSUMÉ)

*L'article présente la situation d'un groupe de 23 fibules de schéma thrace découvertes à Poiana, déjà publiées dans le corpus des fibules de ce site Gète (Silvia Teodor, Stela Țau, «Obiecte de port și podoabă din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați (I). Fibule», dans *Arheologia Moldovei*, 19, 1996, pp. 60-61, p. 94, p. 104, no. catalogue 1-23, 364 et les fig. 1-2; 27/2). Huit de ces fibules font partie de deux dépôts découverts en 1951 et 1986. La variété typologique est grande (fig. 1) et leur chronologie s'étend entre la fin de la IVe siècle avant J. Chr. Et le milieu/la deuxième moitié du IIIe siècle avant J. Chr. Le lot de fibules de schéma thrace de Poiana est l'un des plus expressives groupements unitaires de telles pièces livrées par les sites contemporaines Gètes et nord thraces en général, en offrant par l'intermédiaire d'un nombre relativement réduit de pièces une série de données de référence pas seulement chronologiques, mais aussi technologiques. Par ses caractéristiques, le groupe de fibules de schéma thrace de Poiana se constitue dans un ensemble originel qui reflète la symbiose entre les particularités spécifiques aux fibules est carpatiques et celles du monde Gète danubien.*

Explication des figures:

Fig. 1 Tableau synthétique des fibules de schéma thrace de Poiana.

Fig. 2. Poiana. Fibules de schéma thrace des dépôts découverts en 1951 (1-5) et 1986 (6-8); toutes en bronze; d'après Silvia Teodor et Stela Țau.

Fig. 3. Poiana. Fibules de schéma thrace (1-9) et fibule de type hybride (10). 1-4, 7-8, 10 bronze; 5-6 argent; 9 métal pas spécifié; d'après Silvia Teodor et Stela Țau.

Nr. crt.	VARIANTĂ (D. M.)	ANSAMBLU ÎNCHIS	METAL	LUNGIME (cm)	S. Teodor, S. Țau, Obiecte ..., nr. catalog și fig.	CONCORDANȚA ILUSTRĂȚIE
01	I 1	Depozitul 1951	Bronz	4,6	5, fig. 1/3	fig. 2/1
02	I 2	Depozitul 1951	Bronz	3,8	4, fig. 1/2	fig. 2/2
03	I 2	Depozitul 1951	Bronz	2,9	7, fig. 1/8	fig. 2/3
04	I 2	–	Bronz	5	11, fig. 2/2	fig. 3/1
05	I 2	–	Bronz	4,4	10, fig. 2/1	fig. 3/2
06	I 2	–	Bronz	4,6	9, fig. 1/7	fig. 3/4
07	I 3	–	Argint	3,5	20, fig. 2/11	fig. 3/5
08	I 3	–	Bronz	5,1	16, fig. 2/10	fig. 3/3
09	I 3	Depozitul 1986	Bronz	3,7	2, fig. 1/4	fig. 2/7
10	I 3	Depozitul 1986	Bronz	3,8	1, fig. 1/1	fig. 2/6
11	II 2	Depozitul 1986	Bronz	4,2	3, fig. 1/5	fig. 2/8
12	III 2	Depozitul 1951	Bronz	3,3	6, fig. 1/6	fig. 2/4
13	III 2	–	Bronz	2,5	21, fig. 2/12	fig. 3/7
14	III 3b	–	Argint	3,9	23, fig. 2/14	fig. 3/6
15	III 4b	–	?	2,3	18, fig. 2/8	fig. 3/9
16	I 2 / III 2	–	Bronz	10	364, fig. 27/2	fig. 3/8
17	?	Depozitul 1951	Bronz	1,9	8, fig. 1/9	fig. 2/5
18	?	–	Bronz	4	15, fig. 2/6	–
19	?	–	Bronz	5,8	12, fig. 2/3	–
20	?	–	Bronz	3,5	17, fig. 2/7	–
21	?	–	Bronz	3,4	14, fig. 2/5	–
22	?	–	Bronz	2,9	22, fig. 2/13	–
23	?	–	Bronz	2,4	19, fig. 2/9	–

Fig. 1. Tabel sintetic al fibulelor de schemă tracică de la Poiana.

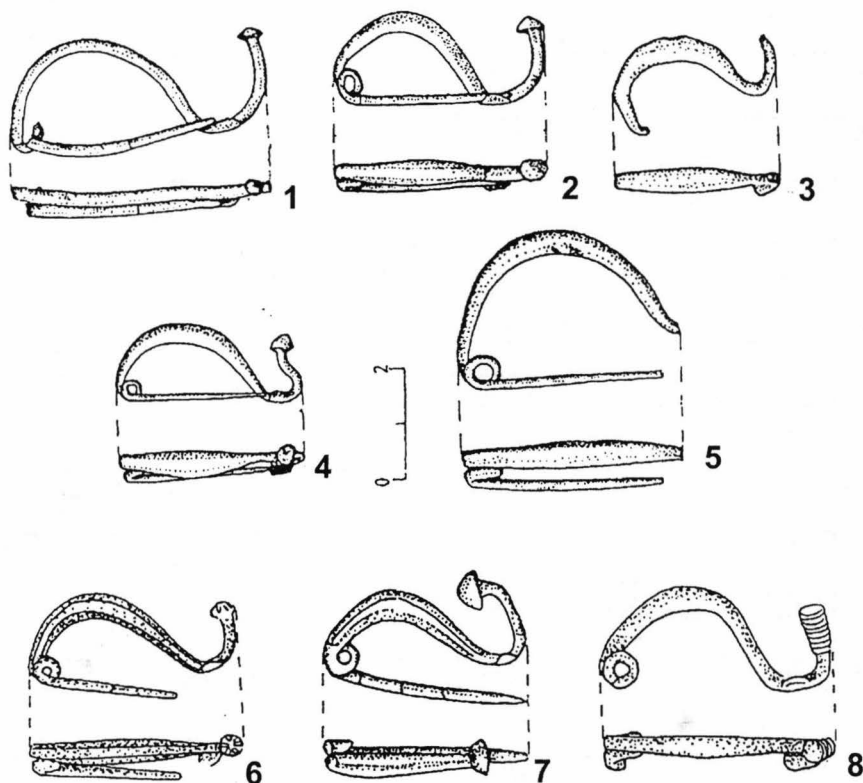

Fig. 2. Poiana (județul Galați). Fibule de schemă tracică din depozitele descoperite în 1951 (1-5) și 1986 (6-8); toate piesele sunt din bronz; după Silvia Teodor și Stela Țau.

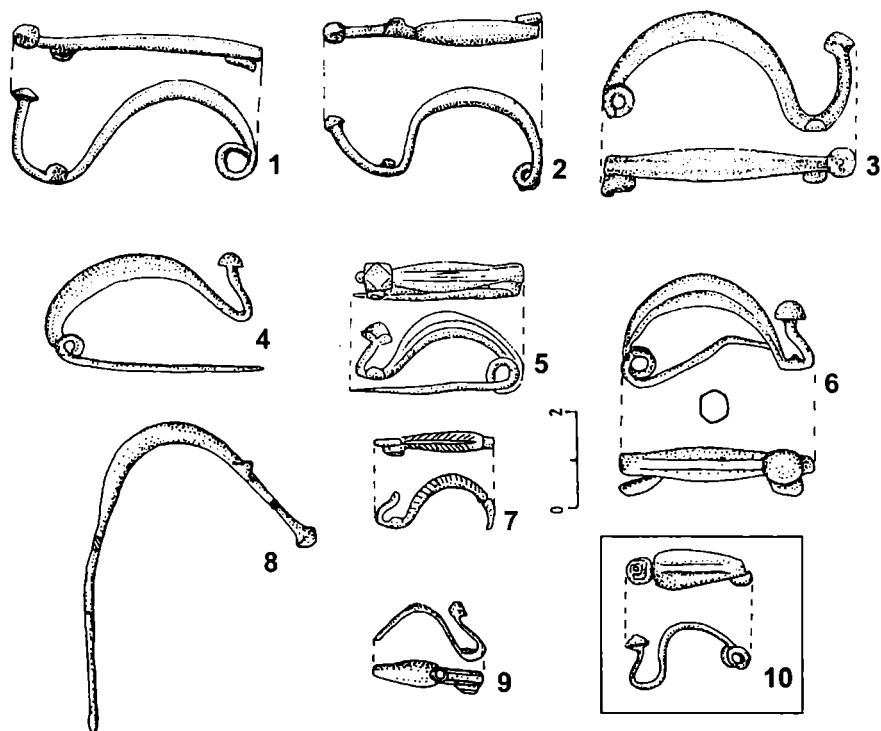

Fig. 3. Poiana (județul Galați). Fibule de schemă tracică (1-9) și fibulă de tip hibrid (10). 1-4, 7-8, 10 bronz; 5-6 argint; 9 metal nespecificat; după Silvia Teodor și Stela Țau.

„TROIANUL” ÎN UNELE SURSE RELATIVE LA SPAȚIUL GĂLĂȚEAN. CONSIDERAȚII GENERALE

Costin CROITORU

Dacă în privința apartenenței etnice, a rolului și a stabilirii cronologiei valurilor de pământ din stânga Dunării de Jos cercetările arheologice se soldează cu rezultate din ce în ce mai elocvente¹, fixarea cu precizie a acestor repere fiind foarte probabil numai o chestiune de timp, în ceea ce privește terminologia utilizată în mod curent pentru desemnarea acestui tip de fortificații, de multe ori, este din punct de vedere al realității istorice, complet lipsită de acoperire. Etimologia termenului, atât cât a fost explicată până în momentul de față, face trimitere, în special, la două situații diametral opuse:

- a) memoria activităților constructive ale împăratului *Traianus*;
- b) preluarea divinității slave a zăpezilor, *Troian*.

În ciuda acestor opinii contradictorii, cercetarea toponimiei locale, studiul cronicilor, documentelor medievale sau relațiilor de călătorie, poate „ancora”, în anumite puncte, traseul „troienelor” corectând, sau confirmând ceea ce se credea sau știa despre desfășurarea lor în teren², mai cu seamă acolo unde cercetările de suprafață nu mai sunt relevante datorită factorilor naturali sau antropici. Desigur, toate informațiile culese din sursele amintite doar „jalonează” traseul unui val de pământ, în ultimă instanță cercetarea arheologică fiind cea care poate aduce clarificări de fond în privința datelor pozitive (structură, cronologie, traseu exact) și, inerent, în ceea ce privește rațiunile care au stat la baza ridicării lor.

De cealaltă parte, orice încercare de strângere laolaltă a surselor relative la terminologia fortificațiilor liniare romane și, mai ales, orice încercare de cuantificare a acestora, trebuie să aibă în vedere, de la bun început, o probabilitate de eroare destul de însemnată, cel puțin în privința utilizării termenului „troian”, și aceasta pentru că, nu de puține ori, din neatenție, neștiință, ignoranță, sau, nici mai mult nici mai puțin, din convingerea că „așa e mai corect” „Traian” devine lesne „Troian” sau invers³. Așadar, orice abordare „statistică” este pur orientativă.

¹ Costin Croitoru, *Fortificații liniare romane în stânga Dunării de Jos (secolele I-IV p. Chr)*. I. Galați, 2004, *passim*.

² Mircea Ignat, *Contribuții la cunoașterea valurilor de pământ din spațiul est-carpatic. Valul din Bucovina*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”. XI-XII, 1984-1985, p. 102.

³ Vezi, de exemplu, Alexandru Philipide, *Originea românilor*. I. *Ce spun izvoarele istorice*, Iași, 1923, p. 725, care, după ce citează o serie de atestări ale „căilor lui Traian”, conchide: „Calea Traianului” trebuie să fie «Calea Troianului» adică «a valului de pământ» [...] căci un val vechiu de pământ se numește «troian» pe românește” și *ibidem*, p. 726: „«Pratul lui Traian» e o prefacere încă mai violentă prin voința a vreunui «Pratul troian», cum se va fi numind localitatea”.

Aparent minoră, înregistrarea corectă a antroponimului sau toponimului este foarte importantă pentru clarificarea fondului cheștiunii de care ne ocupăm⁴. Cu alte cuvinte, după verificarea autenticității, sursele utilizate ar trebui analizate din punctul de vedere al obiectivității lor, datorită faptului că majoritatea sunt indirecte, transmise deci prin diverse filtre și intermediari⁵.

Teritoriul gălățean „beneficiază” de prezența a două dintre cele mai reprezentative construcții liniare din vecinătatea provinciei romane *Dacia* (fig. 1):

1. Valul Traian-Tuluțești sau „Valul Galațiului” (fig. 2). Având o lungime de 23 de kilometri, această lucrare defensivă are capătul vestic situat în apropierea satului Șerbeștii Vechi (comuna Șendreni), la aproximativ 200 de metri de meandrul Siretului (*Hierasus*), iar cel estic la marginea localității Tuluțești, în apropierea malului Prutului (*Pyretus*)⁶. Cercetările arheologice au dovedit existența a două faze de construcție ale fortificației, inițiate la o diferență de câteva secole una de alta, precum și faptul că aceasta era prevăzută cu o bermă de circa 4.50 metri⁷ și o palisadă de lemn, care ar sfârșit prin ardere⁸.

2. „Valul lui Athanaric” sau „Valul Moldovei Inferioare” (fig. 3). Desfășurat între localitățile Ploscuțeni pe Siret și Stoicani pe Prut, pe o distanță de 90 de kilometri, valul separă Câmpia Română de Podișul Moldovei. Cercetările arheologice au determinat existența unei palisade de lemn, care a sfârșit printr-un incendiu, și a unor capcane în fața șanțului, concretizate prin gropi adânci și dese⁹ dotate, foarte probabil, cu *cippi*. Nu a fost atestată, până în prezent, existența între aceste gropi-capcane a unor *murex*. Un aspect inedit pe care îl oferă valul Ploscuțeni-Stoicani este poziția șanțului, nu spre nord, ca la celelalte valuri din Moldova, ci spre sud¹⁰.

Ambele valuri au intrat în limbajul popular sub denumirea de „troian”, fiind înregistrate ca atare în izvoarele narative și în istoriografia mai veche a

⁴ Alexandru V. Boldur, *Originea și sensul cuvântului „troian” după surse străine și românești*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, IX-XI, 1987-1989, pp. 127-128, nota 7, cu considerații critice asupra transcrierii unor „denumiri românești legate de numele Troian”.

⁵ Nicolae Roșianu, *Eseuri despre folclor*, București, 1981, pp. 13-27.

⁶ Radu Vulpe, *Evoluția așezărilor omenești în Moldova de Jos. Raport sumar despre activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1949*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, I, 1950, pp. 47-52; Mihalache Brudiu, *Tuluțești. valul antic Traian*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, Tulcea, 1980, pp. 82-83; idem, *Cercetări privind valurile antice din sudul Moldovei*, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 228; C. Croitoru, *Sudul Moldovei în cadrul sistemului defensiv roman. Contribuții la cunoașterea valurilor de pământ*, în „Acta Terrae Septemcastrensis” (Sibiu), I, 2002, pp. 108-110, idem, *Fortificații liniare...*, pp. 80-90.

⁷ Vezi și Ion Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în sec. II - IV e.n.*, Iași, 1982, p. 32, care consideră că valul Traian-Tuluțești prezintă bermă numai pe anumite porțiuni.

⁸ M. Brudiu, *Valurile antice...*, pp. 229-231.

⁹ Idem, *Cercetări arheologice în zona valului lui Athanaric*, în „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 153; C. Croitoru, *Sudul Moldovei...*, pp. 114-117, idem, *Fortificații liniare...*, pp. 107-113.

¹⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 51: „ceva mai departe a fost explorat valul antic din Moldova de Jos numit «troian». A fost tăiat de-a curmezișul printr'un șanț lung, la un punct din pădurea Prisaca, la 10 km. nord de Tecuci. S'a limpezit definitiv problema șanțului acestui val, șanț care așa cum arată și indiciile de la suprafața terenului a fost construit spre sud”.

chestiunii, ca o reflexie a activităților constructive ale cuceritorului Daciei. Important pentru noi este să subliniem faptul că toponimul „troian” nu este specific sudului Moldovei, el regăsindu-se încă într-un spațiu destul de larg¹¹.

a. Izvoare narative externe

Un aspect interesant asupra căruia stăruie diverși „călători”¹² îl reprezintă ruinele romane (sau presupus romane) întâlnite în provinciile românești străbătute¹³. Între acestea, câteva rânduri sunt dedicate și valurilor de pământ, numite în graiul local „troiane”, și, de aceea, presupuse a fi opera cuceritorului Daciei.

Iată, în acest sens, următoarele relatări:

1. Jurnalul lui Filip Orlik (1672-1742)¹⁴; Hatmanul cazacilor zaporojeni descrie în notele sale de călătorie și Moldova, pe care o traversează în anul 1722, în drumul spre Constantinopol.

„[...] am mers de curiozitate la o jumătate milă de Galați la șanțul lui Traian¹⁵, vrând să văd antichitățile. Sânt în adevăr semnele șanțurilor unde era tabăra împăratului Traian¹⁶, se văd încă șanțurile întărite cu lemn și întăriturile, între cari o movilă înaltă făcută de oameni sau poate dela natură. Se vede că acolo stetea însuși împăratul, căci este întărită cu șanțuri de jur împrejur. Pe acea movilă era o clădire de zid, fie un palat, fie întărituri, a căror ruine locuitorii Galațiului le-au luat ca să-și clădească propriile lor case. Au luat chiar și temelile, din cari au clădit zece biserici, dar mai sânt încă resturi ale acelor ziduri de piatră de cărămidă, cari se văd a fi antice. Acest șanț, al lui Traian, este în locul unde se varsă Siretul în Dunăre”.

¹¹ Trecere în revistă la Constantin S. Nicolăescu Ploșșor, *Troianul*, în „Arhivele Olteniei”, VI, nr. 29-30, 1927, pp. 69-80 (cu referiri la însemnările următorilor autori: Miron Costin, Nicolae Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Le Comte Marsigli, Fr. Jos. Sulzer, Dionisie Fotino, Aug. Treb. Laurian, Alex. Odobescu, Ing. Popovici, V. Dumitrescu, Gr. Tocilescu) și Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, pp. 105, 107, 169, 223-224 (cu referiri la însemnările următorilor: Martin Bielski, Iacob Sobieski, François Gaston de Béthune, Philippe Dupont, Fr. Radzewski, Friederich Schwanz von Springfels, Michael Schendus Vanderbech, S. Köleseri); vezi încă A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, Iași, 1888, pp. 253 (harta) și 315 și, mai recent, Pompiliu Teodor, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *Semantică politică iluministă în Transilvania (sec. XVII-XIX): Glosar de termeni*, Alba Iulia, 2002, p. 676 s.v. *Traian; Traianic* [cu trimiteri la Cotore (Gherontie Cotore, *Despre articulusurile ceale de price*, ediție îngrijită de L. Stanciu, Alba Iulia, 2000) și Sulzer (Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Zweiter Band, Wien, 1971); C. Croitoru, „Troianul” în unele surse românești relative la spațiul argeșean, în „Argesis”, XII, 2003, pp. 107-113, etc.

¹² Vezi definiția termenului la Maria Holban, în *Introducere Generală la Cuvântul înainte în Călători străini despre țările române*, vol. I. (1331-1550), București, 1968, p. XIII.

¹³ Vezi A. Armbruster, *op. cit.*, *passim*.

¹⁴ Petre P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 174.

¹⁵ *Fossa Traiani* (n. ed.).

¹⁶ *Cetatea Gherghina, lângă Galați* (n. ed.).

2. Memoriile lui Ludovic-Victor De Rochechouart (1788-1885)¹⁷; Acesta îl însoțește pe Armand Emanuel de Richelieu (1766-1822), guvernatorul Odessei, ulterior prim ministru al Franței, în Moldova, în calitate de aghiotant.

„Se pare, că coloniile militare romane au fost întemeiate în Dacia de către Traian. Acest mare om a lăsat în această veche provincie un monument demn de marile concepții romane a cărui urme le-am văzut în cursul acestui an; era un fel de val de pământ în dosul unui șanț larg, a cărui lungime este de cel puțin 25 de leghe. O lucrare uriașă, începută și isprăvită de către neobosiții soldați romani, al cărei scop era de a pune un stâvilar între soldații colonizați și hoardele barbare cu care se învecinau; i s'a dat numele de valul «lui Traian»”.

3. Carl Schuchhardt a fost unul dintre cei mai stăruitori cercetători ai valurilor de pământ de la nordul Dunării din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Rezultatele acestor cercetări de teren au fost introduse în circuitul istoric în anul 1885¹⁸. Preocupările sale l-au adus și în sudul Moldovei, unde, vrând să vadă „valul de la Nicorești” primește următoarea relație de la țărani din satul Șerbii¹⁹: „dacă voiești să vezi pe Troian, nu mai ai nevoie să te duci pe la primarul de la Nicorești; noi putem să ți-l arătăm d-tale tot așa de bine ca și dânsul, și de aici e chiar și mai aproape”.

b. Cronici interne

Această „etapă a cronicarilor” are meritul de a fi introdus în circuitul literar, uneori chiar cu încercări de argumentare științifică, idei fundamentale privind istoria românilor, cum ar fi originea latină a limbii române și a poporului român, sau apartenența la același neam a locuitorilor Moldovei, Munteniei și Transilvaniei²⁰, precum și dreptul lor străvechi asupra teritoriilor locuite. Prezentarea unor aspecte ale romanității nord-dunărene prilejuiește unor cărturari precum Miron Costin, Nicolae Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir descrierea „troienelor” ce „brăzdau” țările române și explicarea genezei acestora ca argument pentru susținerea latinității românilor.

Iată, în acest sens, următoarele exemple:

1. Miron Costin, *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei [cronica polonă]*²¹:

„Șanțul Troian – săpat de împăratul Traian după așezarea romanilor în aceste părți, precum s-a povestit – locuitorii acestor țări îl numesc sărbătorește, după strămoșii lor, cu numele lui, Troian. Este săpat așa după dânsul (întru slava lui), când a adus oastea cea mare în Tartaria, așa cum și azi împărații turcești

¹⁷ Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 162.

¹⁸ Carl Schuchhardt, *Wälle und Ausseenen in südlichen und östlichen Dacien*, în „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich“, IX, 1885, pp. 202-232. O încercare de traducere a studiului în învățatului german, din păcate neîpsită de unele erori, îi aparține lui D. Boghean, *Cum se descopere un val roman*, în „Convorbiri Literare”, XX, nr. 5, 1886, pp. 407-416.

¹⁹ *Apud ibidem*, p. 408.

²⁰ I. Ioniță, *op. cit.*, p. 10.

²¹ Miron Costin, *Opere* (ed. critică, studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu), București, 1958, pp. 204-205.

sapă movile după dânșii. Sunt unii care au scris că a fost săpat din pricina năvălirilor tătărești, pentru apărare, dar nu este de crezut, căci atât de multe locuri cine le-ar putea ține întotdeauna? Mai degrabă Traian a poruncit să fie săpat pentru veșnica pomenire și o sută de mii de mâini, chiar într-o zi, fără mare muncă, ce nu ar săpa? Și ține foarte mult loc. Începe de lângă Galați, de la râul Siret, care acum mai jos de Focșani desparte țara noastră de cea muntenească, trece pe din sus de Galați peste Prut, la Troian, sat odinioară al țării noastre, iar acum al țării turcești, de acolo pe din sus de Cartal, pe câmpi până la Nistru, de la Nistru până la Nipru și până la Don de asemenea. Este un troian săpat de același împărat și în Țara Muntenească, dar numai de la Dunăre la munți”.

2. Idem, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*²²:

„[...] cum acel turnu ș-au schimbatu numele și n-au ținut numele ziditorului său, cum ține șanțul Troianul până astăzi, a ști nu pociu. [...] Iar turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianu împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip. [...] De acestu vestitu împărat ai și șanțul Troianul, săpat de oștile lui în vecinica pomenire, începându din Țara Muntenească, peste toate apele acestea, care s-au pomenitu: Siretiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, până la Don, totu acestu șanțu, carile îl vedem aicea la noi. Eu l-am trecut aproape de Nipru pre la un târgu anume Vciorașnoe tot pre câmpii - acel orașu nu departe de Chiov ieste, și Chiovul ieste pre apa Niprului și presemne cum merge șanțul, apa Niprului, mai sus de Chiov o au trecut-o Traianu cu oștile sale. Să află unii ce zicu că acestu șanțu, carile îl vedem până astăzi suptu acestu nume, Troian, să fie săpatu pentru sprijineala dispre tătari, închizându locul dispre câmpi de năvala prăzilor tătărești, în care era și răposatul Panaiotachie terzimanul cel mare și vestit pre vremea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acestu lucru; la voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenește de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atâta loc de lume, începându din Țara Muntenească, până peste apa Donului, ar hi putut apăra peste totu locul? Și aicea la noi să zicem, că de la capul șanțului, de unde să începe întâi, pe deasupra Galaților, alătura cu Dunărea merge pre aproape, și peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde se dipărtează la câmpi și de la Dunăre și de la Marea Neagră, iară peste apa Nistrului ca mai departe merge peste câmpi pe la târgul Vciorașnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiov lovește la Nipru, și de la Nipru cu mai mare despărțime de mare, la Don. Cum zicu, cine ar fi putut apăra atâta loc și ține? Că de au fostu aicea țară discălicată des de Traian, cum ieste între aceste ape Prutul și Nistrul, dară de la Nistru până la Nipru și de la Niprul până la apa Donului și Traian împăratul prin pustii au mersu. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsu, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic celorlalți câți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acela săpat de vreo sprijineală de tătari. Mai de crezul sîntu aceia carii țin că Traianu împăratul au săpat acesta șanțu în vecinica

²² Ibidem, p. 257, pp. 263-264, 414 (interpolare).

pomenire și veste și să știe șleavul oștii de ceia carii să tragu după oști mari, niguțători și oșteni, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergu cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru vestea și pentru îndreptarea celor ce vin, ori oșteni ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști. Nici te mira cu cine ar fi săpatu un șanțu mare ca acesta – căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au și năruit și milit – o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. Într-o zi o sută de mii de oameni să șă înșire în rându unul lângă altul, să arunce lutul cineș dreptu sine, caută cât loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: loc de doao mile de cele mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Și la 600.000 de oameni, a șasea zi într-o săptămână o dată unui om vine rândul la săpat. Și acestu număr al oștii acelu împăratu, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viața și faptele acestui împărat și Evtropii istoricul, carile au scris viața lui Adrian [...]”.

3. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*²³:

[Moldova] „și astăzi are ca hotar râul Prut de la vărsare până la satul Traian, de aici valul lui Traian prin râul Botna și o linie dreaptă dusă până la gurile râului Bâcu, unde acesta se varsă în Nistru [...]”.

„La acestea se adaugă ca o mărturie veșnică «Valul împăratului Traian», care și astăzi păstrează numele celui care l-a făcut și despre care mă mir că nici unul dintre istoricii vechi sau mai noi n-au pomenit ceva. Aceasta – pot s-o spun ca unul care l-am văzut – începe de la Petrovaradin în Ungaria printr-un șanț dublu, coboară spre munții «Demarkapu» (Poarta de fier), de aici trece printr-un șanț simplu prin toată Valahia și Moldova, taie Prutul la satul numit Traian și Botna lângă târgul Căușani, și, după ce străbate toată Tartaria (țara tătarască), sfârșește la râul Don. Și astăzi încă este adânc de peste 12 coși, de unde poate nu fără cuvânt am putea deduce că atunci când se construia era încă o dată mai lat și mai adânc și că, mai mult, a fost o fortificație excelentă împotriva năvălirilor străinilor”.

4. O reproducere fragmentară a lucrării lui Cantemir mai apare într-o revistă geografică rusească, tipărită la Rosiea în anul 1770²⁴:

„În scrierea Țării Moldovenești încă se mai cade a însemna și pentru șanțul cel minunat al împăratului Traian, care și până acum se numește pe numele lui (Troianul). Acest lucru minunat l-a făcut mai înainte de 1500 pentru apărarea țărilor Rîmlenești, de năvălirile protivnicilor; iar adâncimea acelu șanț, încă și până acum în mai multe locuri este de 12 arșine, și se începe dela Petrovardin în Țara Ungurească, și merge prin Vlahia și prin Moldova, taie apa Prutului lângă

²³ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei* (trad. Gheorghe Guțu, introducere M. Holban, comentariu istoric Nicolae Stoicescu), București, 1973, pp. 61; 89.

²⁴ Prima traducere îi aparține lui Mihail Kogălniceanu, în „Arhiva Românească”, I, 1840-1841, pp. 327-334 (ed. a II-a, 1860, pp. 243-248). Vezi și Gh. Bezviconi, *op. cit.*, pp. 108-112.

satul Troianul și Botna, lângă orașul Caut²⁵, și trecând prin Țara Tătărească se sfârșește la apa Donului²⁶”.

5. Cronică versificată²⁷:

Războiul ruso-turc, început în anul 1768 și încheiat prin pacea de la Kuciuk Kainargi, în anul 1774, a avut loc pe teritoriul țărilor române producând, cum era și firesc, o serie întreagă de ecouri în rândul contemporanilor²⁸.

A treia campanie militară a războiului ruso-turc din anul 1769 purtat pe teritoriul Moldovei, este redată într-o lungă cronică versificată, anonimă:

„După miez de noapte un ceas mai trecură,

Și toată oștime îndată o pornisă,

Cu molcomiș mare pân la Troian vine,

Turcii habar n-au, nici îi simte nime

Cum s-au făcut zioă, Troianul trecură

Și-ndată de războiu gătire-ncepură”.

6. Gheorghe Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis*²⁹:

„[...] al doile, însuși valul cel mare numit Traian, cu toate movilele lui de observație, carile îngrădește cetățile și pământul de pin pregiurul lor, alocure în depărtare, mai mare de la Dunărea ș-a alocure în depărtare mai mică, tras paralele cu Dunărea prin toată lungimea Daciei, începând de la Petrovaradin în Ungaria până la Poarta de Fer duplu, iară de aicea simplu prin Valahia și Moldavia, trece Prutul prin satul numit a lui Traian până la Don, adânc dupre mărturisirea lui Cantemir peste doisprezece coși, și că au putut fi încă mai adânc și lat când s-au făcut de Romanii, ca un însemnat propinacu scutitoriu coloniilor Romane în contra incursiei varvarilor. Pre acest val îl numesc Românii până astăzi Traian sau Troian și drumul lui Traian, socotit dupre unii să fie slujit și drept un drum militar, dupre a căruia direcție se îndrepta tracturile leghioanelor, expeduind de la o cetatea la alta pe râpele Dunărei”.

c. Documente medievale

Unele documente, emise de cancelariile domnești sau boierești, relevă prezența „troienelor”, în special atunci când este vorba de hotarul unei proprietăți

²⁵ „Caușani” (n. ed.).

²⁶ „La Cantemir: fluviul Tanais” (n. ed.).

²⁷ N. A. Ursu, *Un poem românesc din secolul al XVIII-lea închinat armatei eliberatoare ruse*, în „Iașul Nou”, nr. 3-4, 1953, pp. 211-218; Al. Piru, *Literatura română veche*², București, 1962, pp. 441-442; [Colectiv de autori] *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, pp. 707-709; *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)* (studiu și ediție critică de Dan Simonescu), București, 1967, p. 141-158.

²⁸ Vezi, de exemplu, Paul Păltânea, *Povestirea rimată „Istorie de patima Galaților” și războiul ruso-turc din 1768-1774*, în „Danubius”, I, 1967, pp. 213-222.

²⁹ Gheorghe Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului seuu Ghertina)*, a cărui ruine se află în apropierea Galațiului, de paharnicul G. Seulescul, profesor public de istorie și filologie vizitate în vara anului 1837, Iași, 1837, reproducă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, I, 1838, pp. 81-96, 99-102 și mai recent, reeditată de S. Sanie și V. Cristian, București, 1991, p. 66.

sau al unor sate. De exemplu, izvoarele consemnează faptul că „moșia Tentil” se întinde „de lângă troian pe Cahul, spre răsărit [...]”³⁰. La o situație similară se referă și denumirea de „valea hotarului” data unui punct din apropierea unui val, între satele Manoleasa-Prut și Sadoveni³¹.

Din colecțiile de documente am extras, pentru spațiul care ne interesează, următoarele mențiuni:

1. ?, 25 iunie 1472 (6980)³²

„[...] iar hotarul acelei bucăți de pământ, peste apa Gerului, să fie în curmeziș, spre apus, până la matca Hereștilor, și, spre răsărit, până la Valea Țigancei, ce se apropie de apa Mânjinei, și merge, marginea din jos, până la Filești, și partea de sus, până la Troiandol, și capetele se hotărăsc cu moșiile Bujorăștii și Gologanul [...]”.

2. ? 25 iunie 1526 (7034)³³

„[...] o bocată de pământu peste Valea Gerului în curmeziș, spre apus până în Matca Hereteilor și spre răsărit până la Valea Țigănci, ce să apropie de apa Mânginii, și merge în sus până în Troian, drept Piscul Boorului și în capete să hotărăsc cu moșiile Bojorești și Gologanu, iar marginea de gios până la Filești [...]”.

3. ?, 1547 (7055)³⁴

„[...] moșie din diresă de danie [...], a patra parti dintr-un loc pustiiu, pe Gerul, din Troian în jos, ci să număscu Troieneștii [...], mai sus pomenită a patra parti dintr-acel locu din pustiiu, pe Gerul, din Troian în jos ci să numescu Troienești, ca să-i fie lui uric [...]. Iar hotarul acei mai sus pomenită a patra parte dintr-acel loc din pustiu, ce-i pe Gerul, din Troian [...]”.

4. ? 27 februarie 1587 (7095)³⁵

„[...] o bucată de pământ din hotarul Moineștilor și Ochisăștilor, deasupra Corodului, din deal la părau și până la lacul Troianului și de acolo până la lacul Ceriteilor drept în gios, până unde să împreună hotarale cele bătrâne cu a târgului Tecuciului [...]”.

5. ? 18 martie 1602 (?)³⁶

„[...] și la vale până la apa Siretului, și pe mal în jos, până pe din gios de Căzătoare până unde mănâncă Siretul în mal și pe supt mal, până la apa cu bălți de pește cu ușore de fân, de unde au fost chilia lui Gheorghii dascălu la Plesa

³⁰ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. X, Iași, 1888, p. 63, vezi și Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 296 și nota 4.

³¹ Paul Șadurschi, *Troianul Moldovei de Sus*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, Tulcea, 1980, p. 321.

³² *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV, XV*, vol. I, (1384-1475), București, 1954, pp. 390-391, doc. 463.

³³ *Ibidem*, veacul XVI, vol. I, (1501-1550), București, 1953, p. 600, doc. 6 (documente îndoienice).

³⁴ *Ibidem*, p. 545, doc. 489.

³⁵ *Ibidem*, veacul XVI, vol. III, (1571-1590), București, 1951, p. 339, doc. 412.

³⁶ *Ibidem*, veacul XVII, vol. I, (1601-1605), București, 1952, pp. 35-36, doc. 54.

Bledariului și în gios pi mal până în Troian și pen Troian spre soare răsare, peste vale lupii și piste vale [...]”.

6. Iași, 8 aprilie 1603 (7111)³⁷

„[...] iar hotarul acestui de mai sus satul Scândurenii să începi în Prut drept peste Balta Brateșului la ruptura cea mare, unde este viia lui Cârste Gugoași și de acolo drept la dial piste Vale Cucoșului și de acolo tot la dial piste Vale Bujorului, prin Țiritei la un stejar mari însemnat și la Troian și piste Troian și pisti Vale Mălinii la vârful dialului și de acolo în gios de izvorul și de acolo să întorci la vali iarăși pisti Vale Mălinii și piste Vale Bujorului și piste Vale Cucoșului drept în Prut [...]

d. Toponimia

Supportul toponimiei la punerea în valoare a unor vestigii de interes arheologic sau istoric este de mult timp evidențiat în diverse contribuții, astfel încât considerăm inoportună reluarea discuțiilor cu privire la importanța utilizării acestui izvor, auxiliar sintezei istorice. Cert este că toponimia geografică reflectă destul de fidel raporturile complexe dintre comunitatea umană și mediul în care aceasta se dezvoltă, ea fiind o expresie a acestor raporturi în evoluția lor istorică, conservându-le sub forma unor denumiri adecvate și, mai ales, sugestive³⁸.

În județul Galați, pe actualul teritoriu al comunei Cudalbi, este atestat, la sud de valul de pământ („din Troian în jos”), toponimul „Troienești”, menționat în anul 1547³⁹. Deși nu mai apare în catagrafia din 1772-1774⁴⁰, la 18 februarie 1825 avem din nou consemnări despre „moșia Troienești”⁴¹. Satul, în prezent dispărut, a existat pe valea Gerului, către extremitatea nord-estică a comunei Cudalbi, a cărei limită este traversată de valul Stoicani-Ploscuțeni⁴².

Toponime similare se întâlnesc și în alte zone; de exemplu, un sat „Troienești” era întărit la 15 iulie 1475 (6983) mănăstirii Cozia⁴³ și reconfirmat ulterior, în mai multe rânduri, la 9 septembrie 1478 (6987)⁴⁴, 17 aprilie 1488 (6996)⁴⁵, 24 mai 1501 (7009)⁴⁶ și 7 august 1571 (7079)⁴⁷.

³⁷ *Ibidem*, p. 86, doc. 124.

³⁸ Octavian Mândruț, Elena Grănescu, Aurel Ardelean, *Rolul condițiilor fizico-geografice în evoluția populației și așezărilor umane din județul Arad*, în „Ziridava”, X, 1978, p. 183.

³⁹ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVI*, vol. I, (1501-1550), pp. 545-546, doc. 489.

⁴⁰ P. Păltânea, Valentin Țurlan, *Sate dispărute de pe Valea Gerului, județul Galați*, în „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 223.

⁴¹ Th. Codrescu, *op. cit.*, vol. VI, Iași, 1875, p. 227.

⁴² P. Păltânea, *Șase sate în documente vechi*, în „Porto-Franco” (Galați), VII, nr. 15 (36), martie 1997, p. 11.

⁴³ *Documente privind istoria României, B, Țara Românească, veacurile XIII, XIV și XV*, p. 154, doc. 152.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 163, doc. 162.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 192, doc. 198; DRH, B, I, p. 337, doc. 212.

⁴⁶ *Ibidem*, veacul XVI, vol. I, p. 5, doc. 4.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. IV, p. 41, doc. 44.

Locuitorii din mediul rural păstrează amintirea celor două valuri care traversează județul Galați, numindu-le „Troian” și, respectiv, „Troienas”⁴⁸. În apropiere de satul Tecucel, lângă valul Stoicani–Ploscuțeni este amintit „Dealul troianului”⁴⁹, iar la Braniștea – „Valul lui Traian”⁵⁰. Că această indicație toponimică din urmă s-a conservat și sub numele de „Troian” o demonstrează următoarea legendă, culeasă din zonă⁵¹: „spre sud, la cota 73, dealul și valea cailor se întind până la «valul lui Traian». În vremea de demult, pe aceste locuri erau întinse pășuni unde pășteau numeroase herghelii de cai. Bătrânii spun că într-o iarnă aspră cu viscol și troiene de zăpadă, acestea au acoperit caii care au murit în aceste văi adânci, de aceea valea a căpătat numele de «valea cailor»”.

Interesantă ni se pare și denumirea identificată, de asemenea, pe teritoriul comunei Cudalbi: „Drumul Galaților”, care, în opinia noastră, atestă nu atât direcția valului spre sud-est⁵², cât faptul că acesta era, dată fiind structura sa rigidă, utilizat ca drum de acces și cărăușie. Tot aici amintim punctul „Gârla Traianu”⁵³ iar în apropierea „valului lui Athanaric” un platou numit „Dealul Troian”⁵⁴, apoi „Drumul Troianului”⁵⁵ – lângă satul Tecucel, și „Lacul Troianului” (Lacul lui Traian) – între Corod și Matca⁵⁶. În această din urmă localitate fortificația liniară este cunoscută sub denumirile de „Valul lui Traian”, „Drumul lui Traian” sau „Calea lui Traian”. Fiecare dintre aceste indicații toponimice încearcă să explice utilitatea construcției, astfel, după locuitorii mai vârstnici ai satului, „pe vremuri” aici ar fi fost un drum pe care „mergeau armatele lui Traian sau se transportau cereale pe vremea lui”, în timp ce „alții spun că ar fi fost un val mare de pământ pentru apărare în timpul războaielor, pe vremea împăratului Traian”⁵⁷.

e. Cartografia

1. Lucrarea lui Aloysio Ferdinando Marsigli (1658-1730), *Danubius pannonico-mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratis*, I-VI, Amsterdam–Haga, 1726, este însoțită de

⁴⁸ Th. Ciuntu, *Dicționar geografic al județului Tecuci*, București, 1897, p. 247; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 51; M. Brudiu, *Cercetări arheologice...*, p. 151.

⁴⁹ R. Vulpe, *Șantierul Poiana. Valul din Moldova de Jos*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, III, 1952, p. 218.

⁵⁰ I. T. Popovici, *Monografia comunei Braniștea, județul Galați*, Galați, 1975, p. 14.

⁵¹ Cf. *ibidem*.

⁵² R. Vulpe, *Despre valul din Moldova de Jos și „zidul” lui Athanaric*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, II, nr. 1, 1950, p. 171.

⁵³ M. Brudiu, *Drumul roman prin Moldova de Jos – între intuiție și realitățile arheologice*, în „Pontica”, nr. 31, 1998, p. 212.

⁵⁴ *Idem*, *Cercetări arheologice...*, p. 159.

⁵⁵ R. Vulpe, *Despre valul...*, p. 169.

⁵⁶ Pamfil Polonic, *Troianul de la Nicorești*, mss. la Biblioteca Academiei Române, caiet 17, f. 1; R. Vulpe, *Despre valul...*, p. 170.

⁵⁷ Costache Pintilie, *Movile, lacuri, valuri și alte puncte de interes istoric. Monumente arheologice care se pot recunoaște de toți locuitorii comunei Matca, județul Galați*, mss., f. 17. Mulțumim și pe această cale domnului Dan Răpă-Buicliu care, cu deosebită amabilitate, ne-a pus la dispoziție manuscrisul.

hărți, întocmite după observații și măsurători minuțioase⁵⁸. Întrucât, în călătoria întreprinsă în 1689 prin Transilvania, Muntenia, Oltenia și Banat, inginerul-genist militar, aflat în serviciul Austriei, descrie ruinele unor castre, poduri și drumuri romane, efectuează planuri și diverse sondaje, este considerat primul arheolog al provinciei extra-carpătice⁵⁹. În hărțile analitice ale sectoarelor Dunării, Marsili acordă așadar o importanță deosebită vestigiilor romane. În volumul al II-lea al lucrării se regăsește harta intitulată „*Theatrum Antiquitatum Romanorum in Hungaria*” ce prezintă inclusiv Țara Românească din stânga Oltului. Dintre elementele care ne interesează, distingem pe această hartă, între Prut și Nistru *Trajan Callis Fossa et agere*.

2. Jean Baptiste-Bourguignon d’Anville (1697-1782), membru al Academiei de Științe din Paris, a scris lucrări însoțite de hărți în care se regăsesc date interesante. După cum mărturisește⁶⁰, îi erau cunoscute harta Stolnicului Constantin Cantacuzino și harta originală ce însoțea *Descriptio Moldaviae*. În lucrarea „*Scurtă geografie antică*”⁶¹, tratând și teritoriul Moldovei, acesta menționează, între Dunăre și Bender⁶² „*o mare cale romană care este numită Troiană sau Traiană*”⁶³.

3. Harta Valahiei (*Karte der Wallachei*) realizată de Iacob Adam în anul 1781⁶⁴ este publicată ca anexă la o lucrare a lui Fr. Sulzer⁶⁵. Este trasat *fossa Trajani oder Avarische Landwehr*, care începe de la Dunăre, de lângă localitatea „Humovo”, trece pe la nord de Craiova și Drăgășani, la sud de Pitești, Pietroaia, Târgoviște, prin Ploiești, Buzău, pe la sud de Râmnicu Sărat, Focșani, traversează Siretul pe la nord de Galați, și se termină lângă localitatea „Traian”.

4. Harta intitulată: *NIEUWE KAART van de STERKTE van ISMAIL in BESSARABIEN Verders van WALLACHIEN BULGARIEN en ROMANIEN*, întocmită în anul 1791 de câțiva învățați olandezi, pe care este cartată, sub denumirea de *Fosa Traiani*, Brazda lui Novac de nord, prin sudul orașelor Craiova,

⁵⁸ Ana Toșa Turdeanu, *Opera cartografică a lui Marsili și importanța ei pentru țara noastră*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, XIII, 1974, pp. 211-231.

⁵⁹ Dinu Adameșteanu, *Il primo archeologo della Romania: Luigi Ferdinando Marsigli*, Roma, 1942; Pentru preocupările aceluiași la sud de Dunăre, a se vedea D. P. Dimitrov, *Le ricerche archeologiche del Conte Luigi Marsigli nelle terre bulgare alla fine del secolo XVII*, în „Annuaire de l’Université de Sofia”, XLIII, 1946-1947, pp. 15-40; despre Marsigli vezi Pericle Ducati, *Marsili*, Milano, 1930.

⁶⁰ J. d’Anville, *États formés en Europe après la chute de l’Empire romain en occident*, Paris, 1761, pp. 240-241, 268-269, *apud* Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate până în pragul veacului nostru*, București, 1978, p. 192.

⁶¹ Idem, *Géographie ancienne abrégé*, Paris, 1768, pp. 312-321.

⁶² Bender, capitala provinciei, ridicată pe ruinele cetății Tighina, vezi Antoine François Le Clerc, *Memoriu topografic și statistic asupra Basarabiei, Valahiei și Moldovei, provincii ale Turciei din Europa* (ed. îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Ioan-Aurel Pop și Sorin Șipoș), Cluj-Napoca, 2004, p. 5 și nota 21.

⁶³ *Apud* Corneliu Bucholtzer, Petre Rotaru, *Istoricul cartografiei. Hărțile vechi referitoare la Țara noastră*, ed. a II-a, București, 1937, pp. 77-78.

⁶⁴ Biblioteca Academiei Române, H 1608 B XLII 7; H 3088 B CII 51; H 1560 C XLI 76; H 171 C IV 24.

⁶⁵ Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des Transilvanischen Dacien*, Viena, 1781-1782, *non vidi*.

Pitești, Târgoviște, Ploiești, Buzău, prin Brăila, către Galați, până aproape de malul Siretului⁶⁶ (fig. 4).

5. Harta care însoțește *Descriptio Moldaviae* (ed. germană sau ed. Büsching) este o reproducere a celei originale, din ea lipsind detalii majore (repere geografice, istorice – valuri de pământ, etc...). Harta originală a lui Dimitrie Cantemir se păstrează într-un singur exemplar, la Biblioteca Națională din Paris, catalogată puțin după 1832, sub titlul⁶⁷: *Principatus MOLDAVIAE nova&accurata DESCRIPTIO Delineante Principe DEMETRIO CANTEMIRIO*.

A fost semnalată într-o notă de către bibliotecarul principal al secțiunii hărților, A. Isnard⁶⁸, iar altă reproducere fidelă, însoțește o lucrare a geografului Jean Baptiste-Bourguignon d'Anville⁶⁹. Toată harta e gravată în negru, o linie galbenă marchează limitele administrative, iar una roșie *Via Traiani* din sudul Moldovei.

6. Harta topografică a Moldovei, întocmită în anul 1893, la scara 1:50.000. Pe *foaia Galați*, este trasat foarte clar și destul de fidel „Valul lui Traian”. Remarcăm pe această hartă forma „Troiana” sub care este înregistrat toponimul în dreptul căruia își are valul Galațiului capătul sudic (Traian, comuna Branîștea), oronimul „Dealul Cailor” despre care s-a vorbit mai sus, și mai multe cârciumi, între care, aproximativ la jumătatea distanței dintre Odaia Manolachi și Tulucești, „cârciuma Traian”, plasată în apropierea valului (fig. 5).

f. Tradiția orală

Este acceptat, într-o măsură oarecare, faptul că „troian” nu reprezintă altceva decât forma populară a numelui Traian, în general ca expresie a perpetuării, în memoria colectivă, a perenității activităților edilitare ale împăratului roman și, în special, a valurilor și drumurilor de pământ antice de pe teritoriul de la nordul Dunării de Jos⁷⁰. Elocvente sunt, în acest caz, denumirile de „șanțul lui Traian” sau „valul lui Traian”, pe care locuitorii din mediul rural le dădeau valurilor de pământ⁷¹. Spre comparație, valurile de pământ din Câmpia Tisei numite *Romer*

⁶⁶ Ion Lepși, *Despre harta olandeză, din 1791, a regiunilor românești din apusul mării Negre*, în „Buletinul Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău”, 7, 1936 (1937), pp. 92-95.

⁶⁷ George Vâlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. VI, 9, 1926, pp. 193-212; P. P. Panaitescu, *Contribuții la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. VIII, 7, 1928, pp. 175-188.

⁶⁸ A. Isnard, *Joseph-Nicolas Delisle, sa biographie et sa collection de cartes géographiques à la Bibliothèque Nationale*, în „Bulletin de la Section Géographie”, Paris, 1915, p. 104.

⁶⁹ J. Bourguignon d'Anville, *Mémoire sur les Peuples qui habitent aujourd'hui la dace de Trajan*, în „Recueil de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres”, XXX, 1771, pp. 268-269.

⁷⁰ C. Croitoru, „Troianul” onomastică imperială romană în toponimia românească. *Considerații asupra termenului* (I). în „Analele Cercului de Istorie «Gh. I. Brătianu»”, VII, 2005 (sub tipar).

⁷¹ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 311.

schanzen sunt în accepțiunea populară, așa cum o dovedește și numele ce le-a fost atribuit, ridicate de romani⁷².

Mai mult, în diverse zone din Moldova și Țara Românească, Traian este considerat a fi întemeietorul satelor⁷³. În mediul rural există credința că satele sunt foarte vechi, de pe vremea uriașilor, a piticilor sau a jidovilor⁷⁴, ori puse pe seama unor personaje legendare. Legende de întemeiere reflectă „realitatea înrudirii inițiale”⁷⁵. Majoritatea acestor povești populare relative la „fondarea” habitatelor rurale elucidează problema începutului „primordial” prin descendența dintr-unul sau mai mulți strămoși comuni „descălători”. În Muntenia, de exemplu, prototipul fondatorului este Traian sau Negru Vodă⁷⁶, iar în Moldova Traian sau Ștefan Voievod, nume folclorice de bază privitoare la întemeierea așezărilor, ce definesc, practic, principalele teme relative la această chestiune, cea a originii donative a satului și, respectiv, tema întemeierii satului din pustie (a eroului fondator). Se pare că aceste „realități” reprezintă „mai mult decât o amintire istorică; originea donativă a satului satisfăcând nevoile memoriei afective populare”⁷⁷.

„Troian” este cunoscut drept termenul care desemnează, îndeosebi în mediul rural, un val, sau drum de pământ. Totuși, tradiția orală cunoaște o serie întreagă de noțiuni ale cuvântului, extrem de variate, polisemia în acest caz dovedind că termenul în discuție face (sau făcea, la momentul în care a fost înregistrat de anchetele lingvistice) parte din fondul lexical principal al limbii române⁷⁸.

În *Dicționarul limbii române*⁷⁹ termenul „troian” este înregistrat cu următoarele sensuri:

1) întăritură primitivă făcută de popoarele antice, constând dintr-un dig lung de pământ, cu șanț de apărare;

⁷² V. Balás, *Die Erdwälle der Ungarischen Tiefebene*, în „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, XV, nr. 1-4, 1963, pp. 309-336; Kurt Horedt, *Cu privire la problema valurilor de pământ din Banat și Crișana*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 16, nr. 4, 1965, p. 727.

⁷³ Anton Moisin, *Continuitatea și romanizarea dacilor din epoca romană (sinteza noilor cercetări)*, București, 1999, p. 123.

⁷⁴ Vezi C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima reședință a României*, vol. I, București, 1855, p. 13; Lazăr Șăineanu, *O pagină din istoria medievală. Excursiune istorico-linguistică. Căp-căn, Căpcăun, Cătcăun. Jidovii sau Tătarii sau Uriașii*, în „Convorbiri Literare”, XXI, nr. 5, 1887, pp. 413-422, 511-528; Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, f.l., I, 1903, p. 709 și urm; mai recent, vezi Nicoleta Coatu, *Legende populare românești*, București, 1990, p. 47.

⁷⁵ Ela Cosma, *Ideea de întemeiere în cultura populară românească*, Cluj Napoca, 2000, p. 241.

⁷⁶ Vezi unele legende legate de activitatea fondatoare a lui Negru Vodă la N. Coatu, *op. cit.*, pp. 32, 73, 86-88.

⁷⁷ E. Cosma, *op. cit.*, p. 250.

⁷⁸ Alexandru Graur, *Încercare asupra fondului lexical al limbii române*, București, 1954, p. 23.

⁷⁹ *Dicționarul limbii române. Începând cu litera M*, VI, București, 1965, s.v. TROIAN.

2) (adesea urmat de determinări introduse de prepoziția „de”) cantitate mare de zăpadă adusă de vânt și depusă în valuri sau în dune; nămete (regional), omăt;

3) (învechit și regional) pajiște, câmpie;

4) (învechit și regional) stradă, uliță, cărare făcută de animale, urmă lăsată de sanie, de car sau de apa care se scurge, model de cusătură în formă șerpuitoare;

5) (regional și în compusul „troianul cerului”) Calea Lactee;

Diversele anchete lingvistice au mai înregistrat, alături de aceste sensuri, următoarele accepțiuni ale termenului:

1) „potecă prin fân sau pe unde mănâncă apa”⁸⁰;

2) „parte, colț; eu mă duc la troian (= mă duc în colțul satului)”⁸¹;

3) „uliță, ulicioară (diminutivul troienel)”⁸²;

4) „drum scurt și îngust care dă în izlaz”; „loc unde e o gărână și pe unde se poate trece”; „drum îngust mărginit de garduri, care iese în țarină”⁸³; în Transilvania ar avea chiar sensul de izlaz⁸⁴;

5) „loc liber, înclinat, la încrucișarea mai multor ulițe; teren viran”⁸⁵;

6) „numele locului unde se îngroapă morții”⁸⁶.

7) ca adjectiv: „urât, hâzit”⁸⁷; „care zace în nesimțire; buimăcit de boală; apatic; mâhnit”; (tot aici vezi și forma „somm troinic” cu sensul de „somm adânc”)⁸⁸;

Sensul primar este, probabil, cel mai apropiat de accepțiunea pe care o avea „troian” la populațiile ce intraseră în contact cu „romanitatea”: acela de val sau drum, adică o „ridicătură” filiformă⁸⁹. Interesantă ni se pare pierderea sau, mai de grabă, transformarea de formă suferită de acest termen. Pe de o parte, documentele medievale înregistrează o tendință de înlocuire. În aceste surse „troian” este sinonim cu „val”. Cu aceeași accepțiune se folosește însă și termenul „hotar”. Ulterior, „troienele” sunt desemnate și printr-o „serie sinonimică” (șanțuri, valuri turcești⁹⁰, etc.). De cealaltă parte, dacă într-o primă formă „troian” desemna o

⁸⁰ I. A. Candrea, *Onomastica română cu privire specială la onomastica Olteniei*, București, 1935-1936. Vezi și Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, 1894, p. 364: „Troian” – vale în comuna Dolhasca, fânat.

⁸¹ Lucian Costin, *Graiul bănățean*, vol. I, Timișoara, 1926, p. 206.

⁸² *Ibidem*, vol. II, Turnu-Severin, 1934, p. 197.

⁸³ Octavian Răuț, Vasile Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976, pp. 44-45; V. Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, 1982, p. 184.

⁸⁴ Constantin Noica, *Rostire filozofică românească – troienire*, în „Cronica”, II, 50 (79), 16 decembrie 1967.

⁸⁵ Mircea Homorodean, *Despre toponimul Troian*, în „Studii de Onomastică”, III, 1982, pp. 97-105.

⁸⁶ Ion Mușlea, *George Pitiș, folclorist și etnograf*, în EPL, 1986, p. 214.

⁸⁷ Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, în „Analele Academiei Române”, II, 29, 1906-1907, p. 144.

⁸⁸ Ion Popescu-Sireteanu, *Memoria limbii române*, Iași, 1997, p. 137.

⁸⁹ Adam Cucu, *Valurile romane*, în „Analele Banatului”, II, nr. 2, 1929, p. 42: „șanțurile” se compun din dâlma ridicată la 2 – 3 metri înălțime și din șanțul tot 2 – 3 metri de adânc și de vreo 10 metri lat. Șanțul este săpat la piciorul digului (dâlmei) la răsărit”.

⁹⁰ B. O. Timoščuk, *Întâlnire cu legenda*, Ujgorod, f. a., pp. 30-36.

„construcție pozitivă”, un loc înălțat (val, drum, deal, dună, stradă, uliță, potecă, țintirim etc.), ulterior ajunge să numească „lucrări adâncite” și locuri joase (pajiște, câmpie, urme lăsate de animale sau căruțe, fâgaș făcut de ploaie etc. și chiar un „pârâuași neînsemnat”⁹¹). Singura legătură care poate fi făcută, în actualul stadiu al cercetărilor, între cele două accepțiuni ale termenului „troian”, numite de noi metodologice, în funcție de forma materială pe care o îmbracă, „pozitivă” și „negativă”, este următoarea: în cazul „construcțiilor pozitive”, dată fiind consistența lor rigidă, erau utilizate drept căi de acces (dovadă că în timp troianul ajunge să desemneze uliță/ulicioară, potecă, etc.), în special pentru care/căruțe. Întrebuintarea lor în sezonul ploios trebuie să fi lăsat urme pe „coama” lor, de unde legătura de sens (urme lăsate de căruțe, animale, apa care se scurge, etc.). În cazul celorlalte „construcții pozitive” – drumurile, pe lângă explicația de mai sus, trebuie avută în vedere și practica de a le dota încă din momentul ridicării lor cu rigole de scurgere, pe care, în timp, apa de la ploaie le-a adâncit și mai mult. Interesant este faptul că românii clasificau drumurile și cu scopul explicit de a dirija traficul în funcție de structura „troianului”, în *actus* și *via*. Diferența dintre un *actus* și o *via* era legată de modul în care a fost realizată suprastructura lor, adică o *via* suporta greutatea unor vehicule cu încărcături grele. Un *actus*, care avea o suprafață mai slabă din punct de vedere calitativ, nu permitea aceeași situație, pe asemenea drumuri fiind interzise transportul pietrei sau lemnului⁹².

În ceea ce privește sensul de „parte, colț; eu mă duc la troian (= mă duc în colțul satului)” înregistrată în Banat⁹³ credem că aceasta se referă tot la accepțiunea de „cale de acces”, știut fiind că satul românesc se dezvoltă pe marginea unui drum, indicația „la drum” = „la șosea” = „la troian” se referă prin excelență la un loc din marginea satului. Și azi, în mediul rural, indicația care desemnează camera plasată marginal în dispunerea casei este „odaia/camera de la drum/șosea”.

Derutant este sensul „învechit și regional” al termenului „troian” de pajiște sau câmpie, înregistrat în *Dicționarul limbii române*⁹⁴. Înclinăm să punem această variantă pe seama dispariției construcției liniare, desemnată inițial cu acest termen, în urma activităților naturale sau antropice survenite în timp pe pajiștea sau câmpul respectiv. În lipsa construcției liniare, toponimul „troian” perpetuat în memoria populară, a ajuns să desemneze locul respectiv, adică pajiștea sau câmpia. A se vedea, de exemplu, toponimul „Brazdă” care ajunge să desemneze o pădure în județul Olt „fiind-că printr’însa trece Brazda lui Novac”⁹⁵. Același toponim desemna un iaz (!?) pe hotarul moșiei Blândești din județul Iași și o movilă în apropiere de satul Viziru, județul Brăila⁹⁶; În cazul nostru, a se vedea punctul

⁹¹ S. Ionescu, *op. cit.*, p. 364.

⁹² Florin Fodorean, *Propunere pentru o clasificare a drumurilor din Dacia romană*, în „Historia” (Studia Universitatis Petru Maior), nr. 4, 2004, pp. 7-8.

⁹³ L. Costin, *Graiul bănățean*, vol. I, p. 206.

⁹⁴ Vezi *supra*, n. 79.

⁹⁵ George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic al României (alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe)*, vol. I, București, 1998, pp. 598-599.

⁹⁶ *Ibidem*.

„Gârla Traianu”⁹⁷ și „Lacul Troianului” (*Lacul lui Traian*) – între Corod și Matca⁹⁸.

Aceeași realitate este confirmată de o mărturie înregistrată la sfârșitul secolului al XIX-lea: „înainte de patru decenii se puteau vedea și șanțuri mari, acum însă nu se poate observa nimic, fiindcă locuitorii au astupat șanțurile”⁹⁹, și, mai ales, de dificultățile de identificare a capătului estic al „Brazdei lui Novac de Nord”, plasat simptomatic „până în sudul Moldovei de apus și de răsărit, adică între curbura Carpaților și Nistru”¹⁰⁰(!). De la bun început puneam această nesiguranță a cercetării pe seama faptului că în zona Buzău–Brăila valul traversează Câmpia Bărăganului, unde s-a practicat o agricultură intensivă, astfel că urmele „Brazdei” ar fi putut dispărea în timpul scurs între cercetările menționate¹⁰¹.

Sensul de „loc unde se îngroapă morții”, se referă de asemenea la un loc mai ridicat. „Comoara satului”¹⁰², nu se poate să nu fie „depusă” pe un loc mai înalt, ferit din calea apelor. Sigur, această explicație „practică” nu poate fi detașată și de obiceiul străvechi al înmormântărilor tumulare ori de concepția arhaică relativă la conceptul de *axis mundi*.

Sensul secundar de „drum îngust mărginit de garduri” se referă, fără doar și poate, la practica de a dota valul/drumul cu o palisadă nu atât pentru apărare, cât pentru a-i conferi stabilitate în anotimpul ploios, pentru a îl fixa să nu alunece, sau atunci când traversează o zonă moale, în care există pericolul surpării (așa cum este atestat, de exemplu în cazul „Valului lui Athanaric”¹⁰³ și construcției liniare de pe *limes transalutanus*¹⁰⁴). În același context, amintim și dispoziția împăratului Hadrian de a se ridica palisade din stâlpi și nuiele pentru a se marca mai bine granițele imperiale (*Scriptores Historia Augusta: Vita Hadriani*, 12: *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in modum muralis saepis funditus iactis atque conexas barbaros separavit*).

În ceea ce privește tradiția orală, după cum rezultă din exemplele identificate în diverse surse, apar ambele forme „traian–traianul” și, respectiv, „troian–troianul”. Situația este surprinsă și în cea mai importantă sinteză dedicată

⁹⁷ M. Brudiu, *Drumul roman...*, p. 212.

⁹⁸ *Documente privind istoria României*, A, *veacul XVI*, vol. III, p. 339, doc. 412; P. Polonic, *op. cit.*, f. 1; R. Vulpe, *Despre valul...*, p. 170.

⁹⁹ V. Tomiuc, *Istoria satului Milișăuți și ruinele descoperite ale locuinței ispravnicului*, în „Gazeta Bucovinei”, III, nr. 4, 1893.

¹⁰⁰ Alexandru Barnea, *Valuri de pământ de la Nistru la Tisa*, în vol. *Timpul istoriei. (I) Memorie și patrimoniu (in honorem emeritae Ligiae Bârzău)*, București, 1997, p. 162 [= Idem, *Voies de communication au Bas-Danube aux IVe-VIe siècles après J. C.*, în vol. *Études byzantines et post-byzantines*, III, București, 1997, p. 34: „[...] jusqu’au sud de la Moldavie Occidentale et Orientale (entre l’arc des Carpates et la rivière de Dniester–Tyras)”].

¹⁰¹ C. Croitoru, *Câteva considerații cu privire la traseul și cronologia „Brazdei lui Novac de Nord”, în „Istros”, X, 2000, p. 314.*

¹⁰² Stelian Dumistrăcel, *Dicționar de expresii românești*, Iași, 2001, p. 274.

¹⁰³ M. Brudiu, *Cercetări arheologice...*, p. 153.

¹⁰⁴ Croitoru, *Fortificații liniare...*, p. 175.

toponimiei românești¹⁰⁵: „avem apoi «Troianul sau Traianul», deal, și «Troianul», „loc istoric”, ambele în Vâlcea, «Troian» și «Hliza–Troian» (Galați), «Troiana» (Ialomița), «Troieni» (Argeș), «Valul lui Traian» (Brăila, Galați, Medgidia, Tulcea)” și explicată¹⁰⁶: „ultimul este, cu siguranță, de origine cărturărească, cum dovedește, mai ales, forma «Traian», pe care poporul n-o cunoaște decât prin intermediul școlii și scrisului. De altminteră nepopulară este formula întregă: valurile de pământ țărani noștri le numesc «troiene»”. Iată, de exemplu, deși valul din sudul Moldovei apare în lucrările cărturarilor moldoveni drept „troianul” sau „șanțul troian”, un erudit de talia lui Dimitrie Cantemir îl numește „Valul lui Traian” (*Traiani fossam*) sau „Valul împăratului Traian” (*fossa Traiani Imperatoris*), deși pe harta originală care însoțește textul, valul, trasat cu o linie roșie, poartă titulatura de *Via Traiani*.

Despre varianta „Troina/Troiana” nu putem face prea multe precizări. Singurele forme de genul feminin pe care le-am identificat în sursele consultate¹⁰⁷, sunt cele atestate în județele Ialomița și Galați. Corectitudinea înregistrării toponimul atestat în sudul Moldovei pare a fi confirmată de prezența sa și într-un manuscris datorat lui Pamfil Polonic¹⁰⁸, fără a exclude aici posibilitatea ca acestuia să îi fi fost cunoscută harta Moldovei la care ne-am referit (fig. 5).

Iată cum definește cel mai recent *Dicționar explicativ al limbii române*¹⁰⁹, într-o primă accepțiune „troianul” [„îngrămădire mare de zăpadă adusă de vânt și așezată în formă de valuri sau de dune; nămete”] și în cea secundară [„întăritură primitivă făcută de popoarele antice, constând dintr-un dig lung de pământ, cu șanț de apărare”]. Ne întrebăm dacă nu cumva, prin asocierea valurilor de pământ cu cele de zăpadă generate de viscol, de așa-numita „troienire a zăpezii”, noțiunea de

¹⁰⁵ I. Iordan, *op. cit.*, p. 310.

¹⁰⁶ *Ibidem*, pp. 310-311.

¹⁰⁷ Aceeași formă pare a fi atestată Bucovina. O lucrare rămasă în manuscris (N. Grămadă, *Toponimia Bucovinei*, la Arhivele Statului Suceava, fond N. Grămadă, I, f. 47; IV, f. 359) ce folosește în special izvoare austriece de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, amintește toponimele: „Troiana” și respectiv „Trojana «oder Schanze»”. În acest context, mai pot fi amintite eventual: *Legio II Troiana (Corpus Inscriptionum Latinarum*, III, 6594; 6605; 2029; XIII, 6883; XIV, 3626), legiune înființată de Traian și *Papiria Troiana (CIL*, III, 6761), tribul împăratului. Varianta feminină a numelui cuceritorului Daciei este imortalizată într-o inscripție chiar la Roma, ce amintește o oarecare *Traiana (CIL*, VI, 2382, 1). Sub forma „Troina” erau atestate o insulă nelocuită pe Dunăre, în județul Constanța (Gr. G. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic, economic și istoric al județului Constanța*, București, 1897, pp. 337-338), și un pichet de grăniceri în dreptul satului „Fetesci” în județul Ialomița (Dimitrie Frunzescu, *Dicționarul topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 492). În fine, actul unei tranzacții funciare (*Documente privind istoria României, veacul XVII*, vol. III, (1611-1615), București, 1954, p. 24, doc. 39), îi menționează pe „Avram și cu frate-său Răchita și sora a lor, Avramiia, ficiorii lui Troina”.

¹⁰⁸ P. Polonic, *Valul lui Traian de la Galați*, mss. la Biblioteca Academiei Române, caiet 6, f. 4: „el începe la 15 km spre apus de Galați, în malul Siretului, la răsărit de satul Troiana [...]”; *ibidem*, f. 5: „după cum am mai spus, Troianul începe pe malul stâng al Siretului [...] și lângă satul Troiana, la 100 m spre vest de km 16 al șoselei Galați-Focșani”. Mulțumim și pe această cale colegei Gabriela Apostu care ne-a ajutat la transcrierea manuscrisului.

¹⁰⁹ *Dicționarul explicativ al limbii române*², București, 1998, p. 1115.

„troian” să fi suferit un proces de translație¹¹⁰. Această eventuală perpetuare a noțiunii poate fi prezentată astfel și ca o dovadă a continuității populației dacoromane post-aureliene¹¹¹. În ceea ce privește ipoteza împrumutului, pe filieră slavă, a numelui divinității de iarnă a drumurilor și zăpezilor, *Troian*, aceasta nu se mai poate susține cu argumente solide.

În istoriografia românească pentru originea slavă a termenului *Troian* pledează Al. Philippide¹¹², O. Densușianu¹¹³, Al. Graur¹¹⁴ și alții. După aceștia, dacă forma *Traianus* s-ar fi păstrat neîntrerupt în română, ea ar fi sunat azi în genul: *trădzîn-trăzîn* (Al. Philippide¹¹⁵), sau respectiv *trăin* (O. Densușianu¹¹⁶, Al. Graur¹¹⁷). Firește, acestora nu le erau cunoscute inscripțiile care immortalizează numele lui *Optimus Princeps* sub forma *Troianus* (sau dacă le erau cunoscute, măcar în parte, le ignoră), acesta constituind un „păcat” major al celor care pledează pentru această variantă. Pentru transformarea lui „a” în „o”, adică trecerea de la forma „*Traianus*” la „*Troianus*”, nu trebuie căutată o explicație foarte complexă¹¹⁸. Ambele variante erau folosite încă din Antichitate. Diverse inscripții immortalizează numele cuceritorului Daciei sub forma *Troianus*¹¹⁹. Locul de descoperire al acestora acoperă, practic, întreg arealul Imperiului (Egipt, Asia Mică, Macedonia, Dalmația, Pannonia, Noricum, Italia, Hispania, Germania, Britania), așa încât nu poate fi vorba de o greșeală a lapidului sau de o formă locală. Sub raport cronologic, această variantă este atestată încă din timpul domniei lui Traian¹²⁰ și, după cum o dovedesc și ștampilele descoperite la Ostia, circulă în paralel cu forma oficială¹²¹. Atestările epigrafice cunoscute merg până în timpul

¹¹⁰ R. Vulpe, *Les Valla de la Valachie, de la Basse Moldavie et du Boudjak*, în vol. *Actes du IXe Congrès International d'études sur les Frontières Romaines*, Mamaia, 6-13 septembre, 1972, București-Köln-Wien, 1974, p. 267, nota 1.

¹¹¹ Ion Donat, *Troianul*, în „*Luceafărul*”, XXI, nr. 11 (829), 18 martie 1978.

¹¹² Al. Philippide, *op. cit.*, pp. 725-726: „cuvântul *troian* însuși e slav [...] Cuvântul *Traianus* a pătruns în limbile slave de mult tare, înainte de africanizarea lui *i* consonant”.

¹¹³ Ovide Densușianu, *Histoire de la langue roumaine. I. Les origines*, București, 1929, p. 266 (= idem, *Istoria limbii române. I. Originile*, București, 1961, p. 176): „un mot intéressant est le dr. *troian*. Nous le citons ici puisque son origine slave est indubitable”.

¹¹⁴ Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 151: „cuvântul *troian* a însemnat la început «val de pământ», «întăritură», și reproduce forma slavă a numelui împăratului roman *Traianus*”.

¹¹⁵ Al. Philippide, *op. cit.*, p. 726.

¹¹⁶ O. Densușianu, *op. cit.*, p. 269 și nota 1 (= idem, p. 177).

¹¹⁷ Al. Graur, *Nume...*, p. 11.

¹¹⁸ Vezi și transformarea „*Alutus-Olt*”, Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, vol. III, București, 1893, p. 3144.

¹¹⁹ R. Vulpe, *Gli Illiri dell'Italia Imperiale Romana*, în „*Ephemeris Dacoromana*”, III, 1925, p. 155, nota 3; idem, *Les Valla...*, p. 267, nota 1; Michael Speidel, *The Captor of Decebalus. A new Inscription from Philippi*, în „*Journal of Roman Studies*”, LX, 1970, p. 146, nota 50 (= idem, *Ranisstorum, ultimul punct de sprijin al lui Decebal*, în „*Acta Musei Napocensis*”, VII, 1970, pp. 111-115); Constantin C. Petolescu, *Varia Daco-romana. III. Troianus în epigrafia latină*, în „*Thracodacica*”, IV, nr. 1-2, 1983, pp. 143-145 [= idem, *Troianus dans l'épigraphie latine. Onomastique romaine et évolution étymologique (L'Afrique, la Gaule, la religion à l'époque romaine. Mélanges à la mémoire de Marcel le Glayé)*], în „*Latomus*”, nr. 226, 1994, pp. 723-729.

¹²⁰ *CIL*, XV, 313.

¹²¹ Margarete Steinby, *Lateres Signati Ostienses*, Roma, 1978, nr. 307.

domniei lui Decius¹²², însă forma „Troianus” continuă să fie înregistrată și mai târziu de documentele medievale, dovadă a persistenței și utilizării sale. În spațiul nord-dunărean prima mențiune scrisă a unui „troian” apare în Țara Românească, într-un document datat la 8 ianuarie 1394¹²³, iar în Moldova în anul 1427¹²⁴. Apoi, atestările se înmulțesc, „troianele” fiind utilizate tot mai des ca hotar al moșiilor boierești¹²⁵, rezultat al deselor conflicte iscate între proprietarii diverselor posesiuni funciare, pe motiv că „semnele hotarelor nu sunt arătate” sau că „hotarnicele au ars în timp de război, din acelea însă nu s-a putut cunoaște răzvedit cum să împărțesc hotarele”¹²⁶. Această realitate stă la baza procesului de translație a sensului, astfel că în unele documente „troianul” este sinonim cu „hotarul”¹²⁷.

Așadar, forma „Troian” este bine cunoscută în spațiul din stânga Dunării de Jos, fiind atestată, direct sau indirect, în surse diverse și cu o consistență variabilă. Interesantă ni se pare părerea unanim acceptată că varianta cu „o” se regăsește, în special, în mediul rural, transmisă fiind prin intermediul tradiției orale populare (legende, zicători, povestiri, tradiții sau toponime mai vechi), de vreme ce în substanțiala istoriografie dedicată construcțiilor liniare antice acestea nu sunt altfel numite decât „troiene”.

Fără îndoială că antroponimul „Traian” este bine documentat în onomastica românească. Nu știm cât de des se va fi întâlnit forma „Troian”, însă prezența sa, cel mai probabil în mediul rural, este neîndoielnică. Se pare că numele de familie „Troian” era destul de frecvent întâlnit la aromâni; astfel îi avem atestați pe Adam Troianu și Lionu Troianu, frați care dețineau funcții în armata venețiană implicată în conflictul cu turcii¹²⁸.

Ne mai este cunoscut, un exemplu, menționat întâmplător în contextul frământărilor din anul premergător revoluției de la 1848, ce a generat și o bogată corespondență oficială. Astfel, reține atenția raportul comandantului „zastavei Rădăuți”, în legătură cu răzvrătirea și fuga peste Prut a unor țărani din satul Movila Ruptă. Deplasându-se în zonă să ancheteze cazul, acesta scrie: „am lăsat toate și mergând la pomenitul sat, unde găvind pe dumnealui serdariul Gheorghe Troian și privighetorul de ocol [...]”¹²⁹.

¹²² *CIL*, III, 5752; VII, 1163.

¹²³ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, București, 1942, p. 485.

¹²⁴ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XIV, XV*, vol. I, (1384-1475), pp. 58-59, doc. 68.

¹²⁵ *Vezi supra*; *vezi încă*, de exemplu, I. Donat, *Documente privind istoria României. B. Țara Românească. Veacurile XIII-XVI, Indicele numelor de locuri*, București, 1956; *idem*, *Documente privind istoria României. B. Țara Românească. Veacul XVII (1601-1625), Indicele numelor de locuri*, București, 1960; Alexandru I. Goțța, *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1990, p. 262; *idem*, *Documente privind istoria României, A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625), Indicele numelor de persoane*, București, 1995.

¹²⁶ Dimitrie Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 236.

¹²⁷ *Vezi în acest sens încercarea de a identifica traseul unui val în nordul Moldovei pe baza toponimului „hotarul”, identificat la Bursuceni (comuna Verești, județul Suceava) și respectiv la Brehuiesti (comuna Vlădeni, județul Botoșani) la Al. Păunescu, Contribuții privind realitățile din Nordul Moldovei în secolul al IV-lea e.n. în lumina cercetărilor de la Ripiceni*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 29, nr. 4, 1978, p. 512.

¹²⁸ Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, vol. I (ed. postumă îngrijită de Pericle Papahagi), București, 1929, p. 81.

¹²⁹ *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, p. 95, doc. 81.

“TROIANUL” IN SOME SOURCES RELATED TO THE GALATZI COUNTY SPACE. GENERAL CONSIDERATIONS

(ABSTRACT)

In this article we approach some problems regarding the local history of the Galați County, especially referring of the two earths linear fortifications which cross align this county space:

The Trajan–Tuluțești vallum or the “Galați wave”. Of 23 Km length, this defensive construction has its Western end located near the village of Șerbeștii Vechi at about 200 meters away from the Siret River (Hierasus) elbow while the Eastern end is situated at the outskirts of Tuluțești (village of Branișteea) near the Prut (Pyretus) banks. The archaeological researches prove the existence of two building stages made at several centuries distance and the fact that the fortification was fitted with a wooden palisade, which was destroyed by a fire.

The “wave of Athanaric” or the “wave of the lower Moldavia”. Lying between the localities of Ploscuțeni (on the Siret River) and Stoicani (on the Prut River) along a 90 Km length, the wave of the lower Moldavia separated the Romanian field from the Moldavian table. Archaeological researches show the existence of some wooden palisades destroyed in a fire and some traps in front of the dig under the form of deep and frequent holes most probably fitted with cippi. A new aspect revealed by the Stoicani–Ploscuțeni wave is the position of the dig, oriented not toward the North but to the South. This observation has generated many assumptions as to the ethnic origins of these constructions.

Both become popular under the term “troian” (the wall of Trajan!) and the medieval documents or the local Romanian toponymy mentioned them as such to remind the constructive activities carried out by Dacia’s conqueror. In spite of some numerous inscriptions which named without questions the Devictis Dacis as Troianus for Traianus, there are some historians and linguists which ignored them and believed that Troianus was not the Roman emperor but some slave deity of the winter after which is named the winter wind action of putting together the snow in snowdrift known as Trojans (Troiane).

We gather together six different sources (1. narrative sources – foreign travellers relations, 2. internal writings, 3. medieval documents, 4. toponymy, 5. cartographical sources, 6. oral traditions) regarding of the Galați’s both earth waves. These sources referred to the constructions as to Trajan’s wall or “troian”. More of that, the landscape or relief shapes near these earth walls are named, suggestively, with the name of Trajan, as in “Trajan’s Lake”, “Trajan Hill”, and others. Basically, there was a general believe among Romanian villagers according to witch Trajan was the founder of their settlements. These “realities” put them in the positions of claiming some rights which they had by ancient times!

In our times (related times, on the middle of the last century, in which linguistic investigations took places) “troian” defines many notions initially putted in the same context with the linear construction meanings. In this case, the polysemy reveals that the term “troian” belong to the principal lexical fund of Romanian language. The historic realities put in today territory of Romania many earth waves, which had to have a name to refer to them by the time there ware build. The Slaves together with their Slavonic language came after a few centuries. Along this time, there was no term to define these linear constructions? The locals really need some strangers to tell them the name of some waves they have been seen daily, generations by generations in the last few centuries? Or, maybe, they are prepared to renounce at they old term in favour of a new one brought by Slave tribes? It is no probably to be so because Romanians never adored such slave deity as Trojan. More of that, the oral traditions – tells known by generations – register many legends lived together with these constructions, in which the main character is usually the Roman Ulpius Traianus or a native called by the emperor, but never a Slave deity.

Mainly, these are the realities revealed by the sources we have seen for the limited spaces what we refer to, but the analogies, the examples find in other places of Romania are in perfect concordance with these one too.

The illustration list:

1. The earth waves from south Moldavia and Bugeac
2. The Traian–Tuluțești *vallum*
3. Stoicani–Ploscuțeni *vallum*
4. Dutch map (after I. Lepși, 1937)
5. Topographical map of Moldavia (1893)

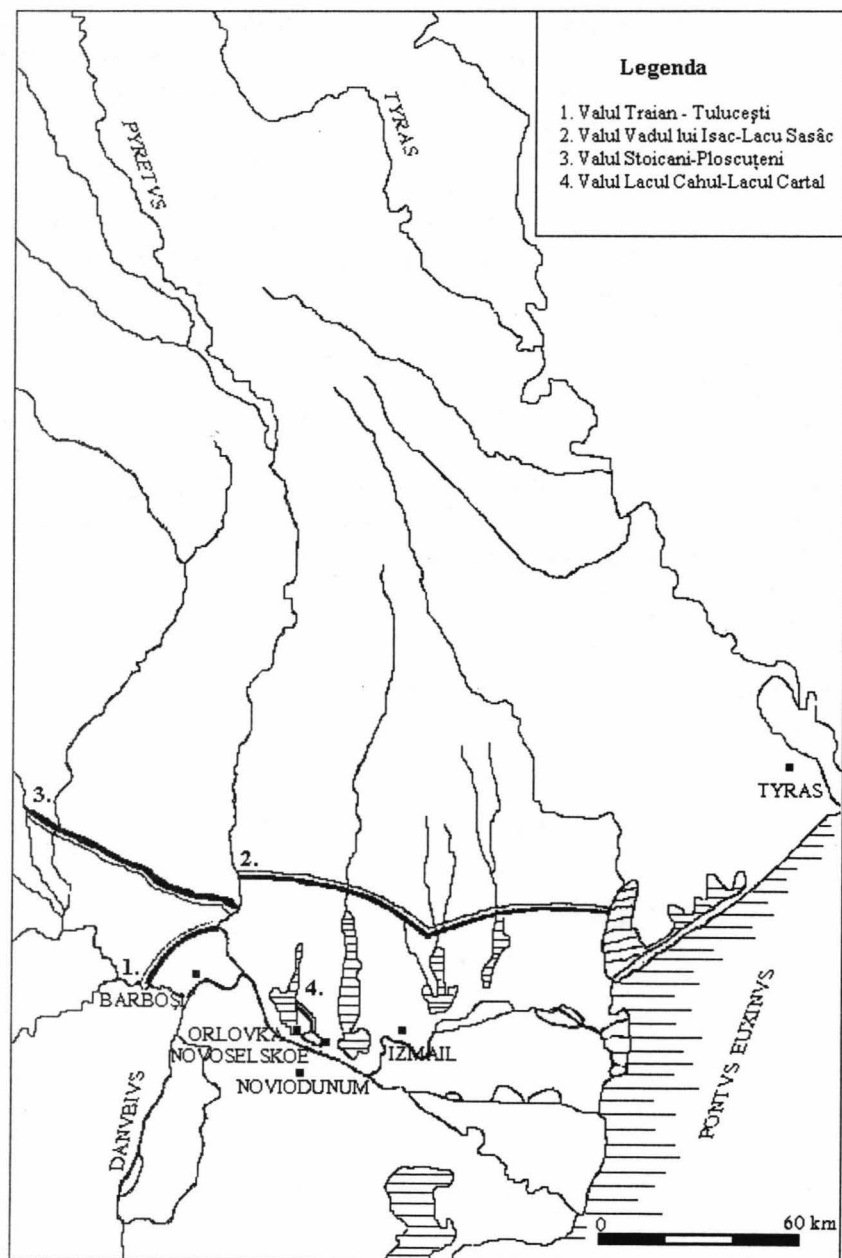

Fig. 1. Valurile din sudul Moldovei și Bugeac

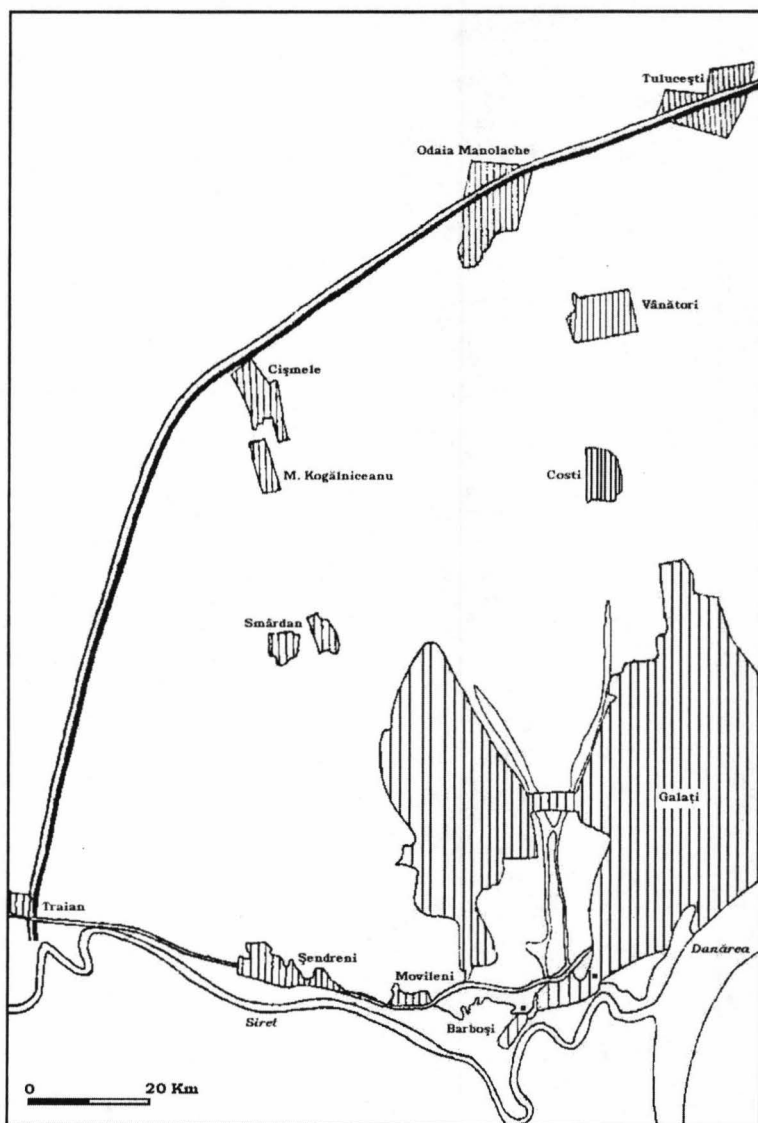

Fig. 2. Valul Traian-Tulucești (valul Galațiului)

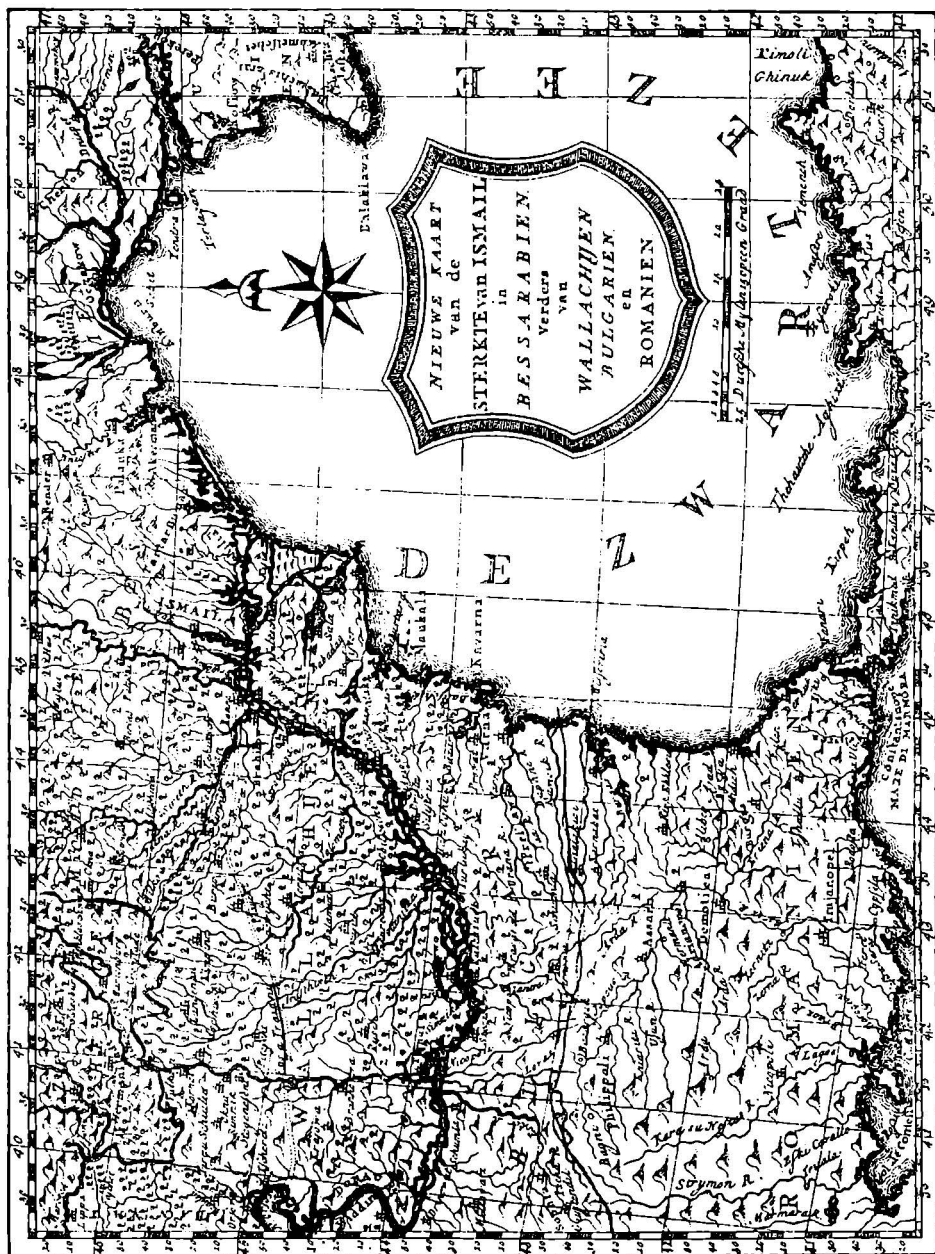

Fig. 4. Hartă olandeză (după I. Lepși, 1937)

Fig. 5. Harta topografică a Moldovei

DESPRE ROLUL ORAȘULUI GALAȚI ÎN COMERȚUL EXTERIOR AL MOLDOVEI (SFÂRȘITUL SECOLULUI XVI-SECOLUL XVII)

Cristian LUCA

Dezvoltarea progresivă a târgului Galați, amplasat într-un areal care îi oferea avantajul natural de a fi terminalul comercial ce asigura legătura între drumurile de uscat care convergeau în direcția sa și rutele maritimo-fluviale ce îl racordau la comerțul internațional, este neîndoiește legată de pierderea de către Moldova a Chilieii și Cetății Albe, ocupate de către otomani în 1484. În condițiile instaurării controlului otoman asupra celor mai importante porturi ale țării, alternativa pentru derularea comerțului exterior al Moldovei au reprezentat-o târgurile și orașele portuare rămase în teritoriile de sub autoritatea domniei: Galați¹, Reni² și Tighina³. Între acestea trei, târgul și apoi orașul Galați devenea curând principala poartă maritimă a Moldovei. Procesul de dezvoltare urbană și economică a orașului moldav a fost temeinic analizat, pe baza a numeroase surse documentare și narative și a unei cuprinzătoare bibliografii, în monografia dedicată Galaților de către cercetătorul Paul Păltănea⁴. Ca urmare, aportul nostru la studierea problematicii rolului orașului Galați în secolele XVI-XVII în cadrul comerțului exterior al Moldovei va viza doar câteva aspecte mai puțin cunoscute relevate de către izvoare venețiene inedite. Sunt informații contemporane cu referire directă sau indirectă la operațiuni comerciale derulate prin portul gălățean sau prin cele din vecinătatea acestuia, surse care menționează și numele unora dintre protagoniștii relațiilor de schimb între Europa răsăriteană și centrală, pe de o parte, și nordul Peninsulei Italice și Mediterana orientală, pe de altă parte.

După cum s-a subliniat în istoriografia românească, Galații era în deceniul patru al veacului al XVI-lea un centru comercial frecventat de către negustorii brașoveni pentru achiziții de mărfuri specifice economiei locale, în primul rând pește, și de mărfuri orientale ajunse în oraș pe rutele pontice⁵. Galații era unul dintre punctele de tranzit în zona de contact între traseele maritime și rutele terestre

¹ Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, ediția a II-a, București, 1997, p. 233; Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, vol. I, Galați, 1994, pp. 42-43.

² Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 271-272.

³ *Ibidem*, pp. 315-316.

⁴ P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I-II, Galați, 1994.

⁵ *Ibidem*, vol. I, pp. 44-45.

care făceau legătura, via Constantinopol, între Marea Mediterană–Marea Neagră–Marea Baltică. De fapt, punctul terminus al transporturilor de mărfuri descărcate în portul gălățean era, pe lângă piața gălățeană, îndeosebi orașul Liov, al cărui privilegiu de depozit permitea stocarea și desfacerea produselor pe piața locală și de aici redistribuirea către Europa centrală și septentrională. Anexarea Tighinei de către Poartă, în urma campaniei din 1538 a sultanului Soliman Magnificul împotriva lui Petru Rareș, reducea din nou numărul porturilor țării, doar Galații și Renii rămânând în cuprinsul granițelor Moldovei. În aceste condiții, portul Galați prelua cea mai mare parte a operațiunilor de import-export și tranzit al mărfurilor, încă de la jumătatea secolului al XVI-lea devenind o destinație predilectă a navelor comerciale ce transportau produse destinate pieței locale și celei liovene. Poziția de centru de tranzit al mărfurilor trimise spre desfacere la Liov a generat evident dezvoltarea accelerată a portului Galați, în oraș stabilindu-se sau rezidând temporar numeroși negustori greci și venețieni aflați în legătură directă cu asociați și colaboratori ce se găseau în Polonia. Relațiile comerciale ale Moldovei cu Imperiul Otoman se derulau preponderent prin Galați, astfel încât este firesc ca portul dunărean să fi devenit „o placă turnantă” a comerțului inter-regional. În ciuda precarității documentării, datorată surselor contemporane reduse ca număr și consistență, în istoriografia noastră s-a intuit importanța pe care a avut-o comerțul cu vin din Grecia continentală și din Creta, exportat pe piețele polone, prilej de a-l desface și în Moldova, însă în cantități totuși modeste. În lumina izvoarelor venețiene inedite și a unor studii recente care schițează o statistică elocventă asupra comerțului maritim în bazinul occidental al Mării Negre în secolele XV-XVI, rezultă că acest profitabil comerț cu vin cretan a contribuit substanțial la creșterea importanței rolului portului gălățean în cadrul schimburilor de mărfuri din zona Dunării de Jos. Negustorii greci, mai ales cretani și din insulele din Arhipelag, și-au împărțit gestionarea acestor afaceri cu venețienii și cu levantinii supuși ai Porții. Astfel, venețianul Raffaele Turiglia, înrudit probabil cu Vincenzo Turiglia⁶, tranzita frecvent prin Galați butoaiele cu vin trimise la Liov, iar în vara anului 1583 urma să încarce pe un vas ancorat în portul dunărean baloți cu piei cu destinația Ancona⁷. Identificarea unor materii prime locale care aveau căutare pe piețele occidentale a trezit interesul negustorilor pentru exportul de astfel de mărfuri și, ca urmare, pentru mulți dintre aceștia Galații au devenit nu doar un port de tranzit ci și un terminal comercial de unde achiziționau produse și unde transportau spre încărcare ceea ce aduceau din teritoriu. Astfel se explică și prezența tot mai numeroasă la Galați a negustorilor străini, din rândul cărora mulți rezidau efectiv în orașul dunărean. În 1583 au subscris ca martori, într-un act redactat în limba greacă, Domenico Amoroso, Ambrosio Bressa, Cosma Arghiropulos, Hieronimo Giustinian, Giorgio Valiperga și „Giovanni Venețianul din Galați”, în prezența

⁶ Nicolae Iorga, *Relațiile comerciale ale Țerilor Române cu Lembergul*, București, 1900, p. 87; P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 46 și nota 40.

⁷ Archivio di Stato di Venezia (în continuare se va cita ASV), *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. [pachetul] 264, ff. [fila/filele] 3^v-5^v.

unui anume Peschalamos, fiul lui Galeazzo⁸. Trei ani mai târziu, o scrisoare redactată la Galați era iscălită de Vincenzo Turiglia, Zaccaria Ambrosio, Bernardo Persiano, Jacob Pricoladis⁹, iar în 1587 ajungea în portul dunărean marele negustor constantinopolitan Pietro Galante¹⁰. Dincolo de datele limitate rezultate din documentele contemporane, prezența acestor negustori la Galați este un indiciu clar asupra volumului schimburilor care se derulau prin portul dunărean în a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Deși majoritatea negustorilor erau implicați în comerțul cu vin de Creta, folosind portul Galați ca punct de tranzit, această activitate a creat premisele participării lor la tranzacțiile cu mărfuri locale. Importurile de produse tipice ale economiei Moldovei au animat climatul concurențial din portul Galați, grecii din comunitatea lagunară sau supuși otomani, îndeosebi rezidenți la Constantinopol, și venețienii având drept competitori pe negustorii și armatorii raguzani și din Insula Chios.

Conform registrelor bailului venețian Giovanni Francesco Morosini, în 1583 vasul comercial San Nicolò, aflat sub comanda căpitanului Giorgio Lutrari, urma traseul Constantinopol–Galați, aducând mărfuri din capitala otomană și prelua produse locale – foarte probabil piei, ceară sau caviar – ridicând apoi ancora cu destinația Ancona¹¹.

Un transport de piei, conținând un total de 2.470 de bucăți, pleca în vara anului 1586 de la Galați, pe vasul căpitanului otoman Lefteri Rais; marfa aparținea mai multor negustori și era gestionată de către agentul acestora, Lorenzo Giudicio din Chios, insula grecească aflată sub dominația Porții constituind, de altfel, destinația finală a transportului¹². Piei brute sau tăbăcite erau încărcate la Galați și Brăila, înainte de 22 septembrie 1588, pe două nave raguzane ce ajungeau apoi la Ancona¹³. În iunie 1589, un vas ce părăsea Constantinopolul cu destinația Galați aducea în portul dunărean mărfuri ce aveau căutare în Moldova: stofe, butoiașe cu smochine și alte produse neprecizate¹⁴.

Pentru răstimpul 1585-1595 aflăm din evidențele ambasadei venețiene de la Constantinopol că au fost înregistrate 19 vase comerciale care au transportat mărfuri către și dinspre zona gurilor Dunării, însă aceste date statistice au în vedere doar navele folosite de către cetățenii și supușii Republicii venețiene sau de către cei care și-au adus mărfurile spre desfacere în teritoriile Serenissimei¹⁵. Acestor

⁸ *Ibidem*, b. 264, ff. 5^v-6^v.

⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 87; P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 46.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 85; P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 47.

¹¹ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 264, ff. 3^v-6^v; Cristian Luca, *Attività mercantile e sistema creditizio nell'area del Basso Danubio alla fine del Cinquecento*, în „Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, VI-VII, nr. 6-7, 2004-2005, pp. 405-421.

¹² ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 265, ff. 117^r-118^r; Ioan–Aurel Pop, Cr. Luca, *Date privitoare la zona Dunării de Jos în izvoare venețiene din secolele XVI-XVII*, în „Danubius”, XXII, 2004, doc. I, p. 39.

¹³ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 29^v-30^r.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 112^r-112^v.

¹⁵ Fani Mavroidi, *Ο Ελληνισμός στο Γαλατά (1453-1600). Κοινωνικές και οικονομικές πραγματικότητες*, Iannina, 1992, *passim*; Eadem, *Πρόσωπα και δραστηριότητες το β μισό του 16^{ου} αιώνα*, în „Δωδώνη. Ιστορία και Αρχαιολογία”, Iannina, 1998, *passim*.

vase li se adăugau cele, mult mai numeroase, otomane și raguzane, asupra cărora nu cunoaștem încă date precise, însă este neîndoielnic faptul că au parcurs frecvent și cu mai multă facilitate traseele pontice, datorită statutului lor privilegiat în raport cu concurența occidentală. Este binecunoscută politica Porții de restricționare a accesului vaselor occidentale în Marea Neagră, fapt care provoca negustorilor venețieni, olandezi, englezi și francezi destule dificultăți și împiedica fluiditatea navigației comerciale. În aceste condiții, negustorii venețieni interesați de tranzacțiile cu produse din Moldova angajau pentru transportul mărfurilor vasele armatorilor otomani sau ale supușilor creștini ai Porții, exceptând pe cele ale raguzanilor, care constituiau în mod tradițional concurența cea mai semnificativă a Serenissimei în competiția pentru comerțul dintre Levant și spațiul adriatic. Nu trebuie, așadar, să ne surprindă numărul scăzut de vase comerciale care sunt înregistrate în registrele baililor venețieni ca direct implicate în comerțul cu zona Dunării de Jos, acestea constituind doar un segment minoritar din numărul total de nave de diferite tonaje care efectuau transportul mărfurilor spre și dinspre porturile de la gurile fluviului – Galați, Chilia Nouă, Reni, Cetatea Albă – și din Crimeea – Caffa. Chiar dacă avem la îndemână doar date parțiale, care permit totuși estimări și deducții logice în privința problematicii comerțului inter-regional, putem afirma că dezvoltarea notabilă a orașului Galați se datorează și poziției sale importante de principală poartă maritimă a Moldovei. Progresul economic al Galaților a fost în această perioadă secundat de dezvoltarea expansivă a rolului portului Reni în comerțul de tranzit, pe ruta care, urmând cursul Prutului, deci traversând Moldova de la granița fluvială până la cea nordică, ajungea la Liov. Din amintita statistică, conservată în arhiva fostei ambasade venețiene de la Constantinopol, 8 din cele 19 vase comerciale înregistrate în evidențele redactate de către secretarii diverșilor baili în decursul a circa un deceniu, sosesc sau ridică ancora de la Reni¹⁶. Până la declanșarea revoltei antiotomane a Țărilor Române, în 1594, acest port, ca și cel din Galați, a prosperat în contextul creșterii volumului comerțului exterior al Moldovei și a poziției sale în cadrul comerțului de tranzit.

Încă de la jumătatea secolului al XVI-lea, preferințele negustorilor care s-au implicat în tranzacționarea mărfurilor importate din Moldova s-au îndreptat către anumite produse ce aveau căutare în Occident și garantau o profitabilitate ridicată. Pieile și ceara, specifice economiei agropastorale din spațiul românesc extracarpatic puteau fi achiziționate la prețuri relativ scăzute și comercializate cu profit ridicat pe piețele occidentale. Aceste mărfuri au ajuns îndeosebi la Veneția, orașul lagunar devenind în secolele XVI-XVII principalul centru de prelucrare a cerii și a pieilor importate din spațiul extracarpatic, acestea constituind și majoritatea covârșitoare a produselor românești exportate în Occident. În schimb, din teritoriile Republicii marciene ajungeau spre desfacere în Țările Române stofe și produse de lux, iar ca marfă de tranzit vinul cretan. Controlul strict al bazinului pontic de către Poartă reglementa problematica importurilor-exporturilor derulate

¹⁶ Cr. Luca, *op. cit.*, Anexa I.

pe rutele maritime, excluzând de la tranzacționare anumite produse socotite „strategice”, cum ar fi grâul, caii sau armele.

Conectarea spațiului românesc la comerțul internațional a fost asigurată în cea mai mare parte de către numeroșii negustori alogeni, care au investit capitaluri importante în operațiuni de import-export cu produse a căror desfacere pe piețele occidentale și ale Europei răsăritene le garanta venituri consistente. Mulți dintre acești negustori se implicau în mod direct în gestionarea operațiunilor de schimb, alții, aflați în raporturi de asociere stabilite pe criterii familiare sau etnice, acționau prin agenți trimiși în teritoriu, iar uneori unii dintre cei care se stabileau în spațiul românesc, temporar sau împământenindu-se, participau activ și la viața politică prin asumarea unor dregătorii ca urmare a serviciilor aduse domniei.

Negustorul grec Leonin Servo (circa 1510-1588), originar din Insula Creta, condusese în cursul anului 1564 negocierile cu Alexandru Lăpușneanu, după ce bailul Vettore Bragadin obținuse autorizația prealabilă a otomanilor, pentru a obține acordul domnului Moldovei ca negustorii venețieni să achiziționeze grâu din Moldova. Cantitățile importante de grâu pe care venețienii intenționau să le cumpere din spațiul est-carpatic urmau să fie încărcate în portul Galați pe vasele comerciale ale Serenissimei. În acest sens, negustorul cretan a trimis la domnul Moldovei pe nepotul său Michele Servo și apoi un alt mesager, iar răspunsul lui Alexandru Lăpușneanu i-a fost expedit în scris lui Leonin Servo, prin intermediul marelui postelnic Matei Crăciun, care i-a înmănat epistola destinatarului în decembrie 1564 la Constantinopol¹⁷. Domnul Moldovei, care îl numea pe negustorul cretan „prietenu Domniei mele”, preciza că nu existau disponibilități de export pentru grâne, însă îl asigură pe Leonin Servo despre posibilitatea de a oferi spre vânzare vite¹⁸. Negustorul grec, singur sau în colaborare cu un alt cretan, cumnatul său Constantin Corniact, al cărui frate, Mihail Corniact, pierise ucis din porunca lui Despot vodă, importa în Polonia, până la începutul anilor '80 ai secolului al XVI-lea, transporturi consistente de vin de Candia, iar tranzitul butoaielor, aduse pe mare via Constantinopol, se făcea prin Galați sau Reni, apoi pe rutele terestre din Moldova¹⁹. Amintita tentativă eșuată de a importa grâu din Moldova reprezintă un episod singular în cadrul relațiilor economice româno-venețiene din secolele XVI-XVII, însă aceasta reconfirmă importanța deosebită a portului Galați în cadrul comerțului exterior al Moldovei.

Începând cu 1594, instabilitatea politică din arealul litoralului pontic nord-vestic și lipsa de siguranță a navigației în această zonă a Mării Negre, generată de

¹⁷ Cr. Luca, *Alcune considerazioni concernenti una lettera di Alessandro Lăpușneanu al mercante cretese Leonin Servo, con particolare riguardo alle implicazioni di tipo politico ed economico nei Principati Romeni*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XXI, 2003, pp. 167-168.

¹⁸ *Ibidem*, p. 169 și nota 35.

¹⁹ Andrei Pippidi, *Esquisse pour le portrait d'un homme d'affaires crétois du XVIe siècle*, în Idem, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București-Paris, 1980, p. 126; Christos Apostolopoulos, *Λεωνίνος Σέρβος: Ένας πολυπράγμων Χανιώτης έμπορος του 16ου αιώνα στην Κωνσταντινούπολη*, în “Ανθη Χαριτων”, nr. 18, 1998, p. 13 și nota 27; I.-A. Pop, Cr. Luca, *Alcuni documenti veneziani inediti riguardanti i mercanti cretesi Servo e la loro presenza in Moldavia fra Cinque e Seicento*, în „Quaderni della Casa Romana di Venezia”, nr. 3, 2004, p. 74.

raidurile de pradă ale caicurilor căzăcești, au dus la întreruperea temporară și apoi la oprirea exporturilor de vin cretan către Polonia. Consecințele acestei situații de criză s-au resimțit curând în porturile de la gurile Dunării, oprirea navigației și a comerțului au dus la ruinarea multora dintre protagoniștii raporturilor de schimb din zonă și au stat la originea regresului economic care a afectat mai bine de un deceniu orașele din această zonă. În 1619, la insistențele unui emisar polon care îi solicita bailului de la Constantinopol să propună autorităților Serenissimei reluarea transporturilor comerciale către Cetatea Albă și de aici mai departe pe Nistru, spre piețele polone, pentru a asigura desfacerea produsele din Insula Creta – cele specificate erau vinul, sucul de lămâi, măslinile – și a mărfurilor preluate din Imperiul Otoman, se primea un răspuns negativ din partea magistraților venețieni însărcinați cu reglementarea problemelor comerciale ale Republicii²⁰. Cei cinci *Savi alla Mercanzia* motivau că nu se mai obișnuia de ceva vreme a trimite mărfuri din Creta în zona Mării Negre pentru că navigația în bazinul pontic era obstacolată de către otomani, iar schimburile directe de mărfuri pe aceste rute deveniseră neprofitabile. În epoca în care Constantinopolul, cu enorma sa piață de desfacere, devenea intermediarul aproape exclusiv al schimburilor de mărfuri dintre Europa răsăriteană și Occident, pătrunderea vaselor occidentale în Marea Neagră era o excepție. Mărfurile provenind din Europa occidentală erau descărcate în capitala otomană și de aici preluate de către vasele otomane sau ale supușilor creștini ai Porții și transportate în porturile de la gurile Dunării. Pe lângă piei și ceară, în secolul al XVII-lea apar tot mai mult peștele și caviarul ca produse de export în cadrul comerțului exterior al Moldovei. Venețienii importau preponderent aceste patru tipuri de produse, în vreme ce concurența olandeză și engleză prefera cenușa de potasă și o serie de coloranți vegetali²¹. În 1621, orașul port Reni și o parte din teritoriul înconjurător au fost înglobate în kadiatul Ismail, prin ordinul abuziv al sultanului Osman II, intrând sub administrația directă a Porții²², astfel încât singurul port al Moldovei rămânea cel de la Galați. Cu atât mai mult, după această dată, Galații au devenit un centru urban de importanță vitală pentru economia moldavă, fiind singura poartă maritimă a țării.

Relatăriile călătorilor străini sunt unanime în a sublinia bogăția deosebită în pește a Țărilor Române, a Moldovei îndeosebi, fapt care constituia o premiză favorabilă promovării și dezvoltării exporturilor cu acest produs. Exportate pe scară largă la sud de Dunăre și pe piața constantinopolitană, peștele și caviarul aduceau venituri importante domniei și negustorilor ce gestionau astfel de afaceri. Transportul mărfii se derula fie pe uscat, cu vreuna dintre numeroasele caravane ce străbăteau rutele balcanice, fie pe Dunăre, prin Galați, și apoi pe Marea Neagră

²⁰ Cr. Luca, *Le importazioni di merci levantine nella Venezia del Seicento e del primo Settecento: la cera e i pellami provenienti dai Principati Romeni*, în *L'Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali*, volum îngrijit de Cr. Luca, Gianluca Masi și Andrea Piccardi, Brăila–Veneția, 2004, doc. I, p. 353.

²¹ P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, pp. 75-76.

²² Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomație în secolul al XVII-lea. Țările Române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601-1634)*, București, 1994, p. 204.

până la Constantinopol, iar de aici, urmând traseul maritim, până în lagună. Acest din urmă parcurs era preferat de negustorii venețieni care, având temporar acordul Porții, ajungeau pe vasele sub pavilionul marcian sau ale armatorilor otomani în bazinul pontic, în Crimeea și apoi în portul gălățean, locuri de unde încărcau cel puțin o dată pe an butoaie cu pește în saramură, morun și nisetru, precum și caviar²³. Toate aceste produse aveau mare căutare la Veneția și, având în vedere că piața absorbea relativ rapid importurile provenind de la gurile Dunării, se încearcă de către negustorii implicați în tranzacțiile cu astfel de mărfuri și soluții alternative menite să depășească barierele impuse de către otomani prin restricționarea accesului în Marea Neagră, acțiuni care nu exclud participarea lor, cu concursul funcționarilor corupți ai Porții, la contrabanda cu pește și caviar²⁴.

Practica stabilirii unui necesar anual de import al anumitor mărfuri, aduse în lagună cu un singur transport sau în mai multe etape, nu a constituit o excepție la Veneția. În ceea ce privește peștele, este de înțeles că importurile vizau specii care nu puteau fi procurate în mod nemijlocit din Marea Mediterană sau din Adriatica – unde pescuitul, ca îndeletnicire de bază a multora dintre cetățenii și supușii Serenissimei, aducea spre vânzare pe piața de la Rialto mari cantități de marfă – cum ar fi morunul și nisetrul de la gurile Dunării sau somonul transportat de către negustorii englezi în portul orașului Sf. Marcu. Dar vasele venețiene întâmpinau dificultăți evidente în a asigura un flux regulat al transporturilor de mărfuri prin bazinul pontic, iar cele ale supușilor Porții trebuiau să urmeze dispozițiile autorităților otomane, care interziceau uneori exportul de morun, nisetru și caviar către Serenissima²⁵.

Unul dintre protagoniștii comerțului exterior al Moldovei, în primele trei decenii ale veacului al XVII-lea, a fost Constantin Battista Vevelli, născut în orașul cretan Retimo, descendent al unei familii de negustori și armatori greci, supuși venețieni, implicată activ în comerțul maritim dintre Creta și orașul lagunar, pe de o parte, și Constantinopol și Europa răsăriteană, pe de altă parte²⁶. El a contractat numeroase credite și a rulat capitaluri considerabile, investind în exportul de pește și caviar de la gurile Dunării pe piața venețiană. Ocupându-se în mod direct de gestionarea afacerilor sale, Constantin Battista Vevelli s-a aflat în numeroase rânduri la Galați și în alte porturi din zonă. În vara anului 1619 acesta se afla la Chilia Nouă, de unde expediase la Constantinopol, printre alte mărfuri, 50 de

²³ A. Pippidi, *Călători italieni în Moldova și noi date despre navigația în Marea Neagră în secolul XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXII/2, 1985, p. 615.

²⁴ Suraiya Faroqhi, *Die Osmanische Handelspolitik*, în *Das Osmanische Reich und Europa. 1683-1789: Konflikt, Entspannung und Austausch*, volum îngrijit de Gernot Heiss și Grete Klingenstein, Viena, 1983, Tabelle 4, p. 218; S. Faroqhi, *The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)*, în „The Journal of European Economic History”, XV, nr. 2, 1986, pp. 371-372; *Ibidem*, în *The Ottoman Empire and the World-Economy*, volum îngrijit de Huri Islamoglu-Inan, Cambridge, 1987, p. 333.

²⁵ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca veche*, București, 1925, p. 286; S. Faroqhi, *Die Osmanische Handelspolitik*, Tabelle 4, p. 218.

²⁶ Cr. Luca, *Un protagonist al vieții politice și economice din Țările Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea: Constantin Battista Vevelli*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria istorie”, XIII, 2004, pp. 195-202.

butoaie cu morun în saramură²⁷. Reprezentantul său în capitala otomană, Giovanni Battista Locadello, urma să i se alăture curând în Moldova, fiind înlocuit ca agent la Constantinopol de fratele lui Bartolomeo Locadello, în vreme ce la Veneția se ocupa de gestionarea afacerilor un alt frate al acestora, Ludovico Locadello²⁸. Cunoaștem date consistente privitoare la activitatea negustorească a lui Vevelli datorită litigiilor comerciale în care acesta era parte, cel mai adesea ca pârât, după cum rezultă din actele conservate în copie în registrele notariale ale bailului venețian de la Constantinopol. Conform acestora, în mai multe împrejurări au fost solicitate dispoziții executorii ale bailului pentru a-l obliga pe Constantin Battista Vevelli să restituie credite neachitate sau contravaloarea unor mărfuri ce îi fuseseră încredințate și pe care le înstrăinase fără a le achita. Consistența sumelor vehiculate de către negustorul cretan dă măsura volumului afacerilor pe care acesta le derula.

Concluzionând, rolul orașului Galați în cadrul comerțului de tranzit și al comerțului exterior al Moldovei a fost deosebit de important în secolele XVI-XVII, iar dezvoltarea economico-socială a urbei s-a datorat poziției privilegiate pe care portul a căpătat-o în contextul evoluției economiei locale și zonale. Este neîndoielnic faptul că politica protecționistă a Porții și monopolul otoman asupra navigației în Marea Neagră, cu toate perioadele de aparentă relaxare din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea și din a doua jumătate a veacului următor, au constituit tot atâtea impedimente în calea progresului economic al arealului Dunării de Jos. Numai instituirea unor relații durabile de schimb cu puterile maritime și comerciale occidentale ar fi constituit garanția accelerării dezvoltării portului și a orașului Galați și ar fi reprezentat cheia prosperității acestei zone a Moldovei.

²⁷ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 279, f. 187^r.

²⁸ *Ibidem*, ff. 166^v-167^v.

**SUR LE RÔLE DE LA VILLE-PORT DE GALATZI
DANS LE COMMERCE EXTÉRIEUR DE LA MOLDAVIE
(FIN DE XVIE SIÈCLE–XVIIE SIÈCLE)**

(RÉSUMÉ)

L'auteur réitère brièvement les conclusions exposées dans d'autres études et recherches, publiées dans des revues scientifiques et aussi dans un volume paru en italienne, et souligne le rôle assez important de la ville-port de Galatzi, située dans la région du Bas Danube, en Moldavie méridionale, dans le développement du commerce extérieur de ce pays. L'importance de la ville-port de Galatzi augmente après la conquête de Chilia Nouă et Akkerman, en 1484, et ce port représente, à côté de celui de Reni, l'un des deux ports d'accès de la Moldavie aux transports et au commerce maritime international. Dans le contexte de l'évolution des relations économiques internationales, les Pays Roumains sont devenus un véritable réservoir de matières nécessaires à l'industrie manufacturière de l'Occident européen. Les marchands levantins exportaient de la Moldavie des quantités élevées de peaux de bovines et ovines, de la cire, du poisson et du caviar, et importaient principalement des étoffes de plusieurs qualités, rarement des bijoux. Les opérations d'importation et d'exportation de produits se sont déroulées seulement dans le port de Galatzi, après l'annexion de l'autre port moldave, Reni, par la Porte ottomane, en 1621. Pour les décennies successives de XVIIe siècle, Galatzi bénéficie de la position privilégiée d'unique port maritime de la principauté de Moldavie, par conséquent le développement de la ville a été favorisé et accéléré par l'activité commerciale et par les transactions des marchandises déroulées dans ce port.

ASPECTE ALE ISTORIEI CATHOLICISMULUI ÎN ZONA GURILOR DUNĂRII ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Eugen ZUICĂ

Spre deosebire de teritoriul Moldovei meridionale, areal asupra căruia, pe temeiul surselor contemporane, am publicat de curând o cuprinzătoare analiză a situației catholicismului din cele trei orașe situate în extremitatea sudică a zonei¹, informațiile documentare referitoare la comunitățile catolice din Bugeac și Dobrogea veacului al XVII-lea, regiuni aflate sub stăpânirea tătarilor și a otomanilor, sunt mai puțin consistente și insuficient de relevante. Datorită acestor dificultăți de documentare, ne propunem, pornind de la izvoarele epocii, să schițăm doar o succintă prezentare a stării comunităților catolice din aceste zone. Vom încerca să urmărim câteva mărturii privitoare la catolicii din așezările de pe malul stâng al Dunării, din Cetatea Albă, aflată din 1484 sub stăpânire otomană, ca și Chilia Nouă, și din Dobrogea, apoi vom face referire la comunitățile catolice din Bugeac. În 1623, Andrei Bogoslavici, într-o *Relație despre Moldova*, consemna: „În partea dinspre Marea Neagră se află multe orașe și sate în care sunt puțini catolici, cum este la Cetatea Albă și la Babadag, unde se află câțiva negustori raguzani. Toți ceilalți și din toată regiunea aceea sunt <sau> tătari <sau> schismatici, mai dușmănoși față de noi catolicii, decât chiar musulmanii”². În relația concluzivă a călătoriei sale întreprinsă în perioada 1632-1639 în ținuturile tătarilor, cerchezilor și abazilor și în Georgia, franciscanul Niccolò Barsi menționa că „Locuitorii orașului [Chilia Nouă, n. ns.] sunt turci, în afara <orașului>, în suburbii, locuiesc tătari, greci și moldoveni, și mai sunt de asemenea mulți negustori raguzani, care se îndeletnicesc cu săratul morunului”³.

În urma vizitei întreprinse în 1640 în Țara Românească, episcopul bulgar Petru Bogdan Bakšić consemna: „sunt catolici la Silistra, la Chilia, la Babadag, la Varna, răspândiți prin toată țara, când câte unul, când câte doi sau trei și nu au

¹ Cristian Luca, Eugen Zuică, *Catholicismul în sudul Moldovei în secolul al XVII-lea*, în „Istros”, XI, 2004, pp. 245-288; vezi și Lilia Zabolotnaia, *Corelații între populația catolică și cea ortodoxă în mediul urban din Moldova (sfârșitul secolului al XVI-lea—mijlocul secolului al XVII-lea)*, pe baza relatărilor misionarilor catolici, în „Historia Urbana”, XI, nr. 1-2, 2003, pp. 79-94.

² George Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*, în „Diplomatarium Italicum”, II, 1930, p. 328; *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1973, p. 7.

³ Constantin C. Giurescu, *Le voyage de Niccolò Barsi en Moldavie (1633)*, în „Melanges de l'École roumaine en France”, I, 1925, p. 312; *Călători străini*, vol. V, p. 84.

preoți, nici biserici mai apropiate ca aceasta din Provadia”⁴. Mult mai consistentă este o altă mărturie a aceluiași episcop catolic, redactată în anul 1641, în urma unei vizitații apostolice: „De la Provadia [...], am mers cale de cinci zile bune până la Babadag, având mereu în dreapta Marea Neagră și în stânga Dunărea; în acest drum lung de 5 zile nu întâlnești măcar un oraș sau sat de creștini, nici catolici, nici schismatici; sunt numai turci [...]”. Afirmarea clericului bulgar, întărită de o considerație similară – „[...] în toată această provincie [Dobrogea, n. ns.] nu se găsește nici un creștin, fie schismatic sau catolic, decât în apropierea țărmului Mării Negre și al Dunării” – pare puțin plauzibilă. Însă Bakšić este consecvent, reiterând faptul că în Dobrogea lipseau credincioșii creștini, fie ei catolici, fie ortodocși: „nu se găsesc catolici, ci numai schismatici și turci; totuși, prin orașe se găsesc negustori catolici, iar pe malul Dunării, în împrejurimile Nicopolei, câteva sate de pavlichieni”.

La 17 septembrie 1641, Petru Bogdan Bakšić ajungea la Babadag, unde găsea 10 suflete de catolici pentru împărtașanie, menționând că uneori soseau în urbe și negustori raguzani: „uneori vin negustori raguzani, de care au fost educați acești creștini, care chiar sunt raguzani și unii dintre ei au fost schismatici, și slujind în casele numiților negustori, au trecut la legea catolică”; câtă vreme s-a aflat în mijlocul catolicilor din Babadag, Bakšić și-a îndeplinit și îndatoririle sacerdotale: „Am botezat un copil de 6 luni și o copilă de 8 ani, am absolvit pe un om excomunicat de 4 ani, dându-i un canon mântuitor și am confirmat trei inși”. Situația acestor catolici era deosebit de dificilă, după cum o mărturisește chiar înaltul cleric bulgar: „Acești creștini nu au biserică, nici preot și nu au nimic pentru a oficia slujba. Câteodată vine preotul din Provadia, la un an sau doi”. În ceea ce privește populația orașului, la Babadag se găseau în 1641 peste „60 de case de schismatici”, cu aproape 450 de suflete. Ortodocșii aveau o biserică de lemn, acoperită cu paie, cu hramul Sf. Vineri (Paraschiva). De asemenea, în oraș se mai aflau 20 de case de armeni, în total 120 de suflete. Aceștia nu aveau biserică dar aveau preot care oficia în locuințe, „ca și ai noștri” [subl. ns.], adică asemeni catolicilor, după afirmația lui Bakšić. Populația majoritară o reprezentau turcii otomani, care locuiau în 2000 de case, totalizând peste 10000 de suflete. Musulmanii aveau la Babadag 20 de moschei, dintre care una fusese lăcaș de cult creștin, probabil o fostă biserică ortodoxă. În apropierea orașului se găseau sate și orașe de bulgari, vorbitori de limbă turcă și română, ortodocși sau musulmani⁵. Raportul iezuit datat 6 aprilie 1654 atestă faptul că, uneori, păstorirea catolicilor din așezările de peste Dunăre, aflate în stăpânirea otomanilor, era asumată de către preotul comunității catolice din Galați: „Când vine vreme preot [la Galați, n. ns.]

⁴ E. Fermendzin, în *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, vol. XVIII, Zagreb, 1887, p. 76 apud *Călători străini*, vol. V, p. 200.

⁵ Gheorghe Vinulescu, *Pietro Deodato e la sua relazione sulla Moldavia (1641)*, în „Diplomatarium Italicum”, IV, 1939, pp. 100-102; *Călători străini*, vol. V, pp. 219-223.

este chemat uneori de către negustori peste Dunăre în orașele vecine de sub stăpânirea turcilor”⁶.

Alte informații relative la catolicii din așezările de pe valea Dunării de Jos și din Dobrogea provin de la un alt episcop catolic de origine bulgară, Filip Stanislavov⁷. Datele pe care le-a înregistrat Stanislavov în darea de seamă, redactată în anul 1659, asupra vizitației apostolice întreprinse în Dobrogea și Bugeac reprezintă, alături de relația lui Petru Bogdan Bakšić, din 1641, cea mai consistentă sursă de documentare în ceea ce privește situația catolicilor din această zonă în secolul al XVII-lea.

Prima localitate în care ajungea Stanislavov a fost Babadag. Aici el găsea 7 case de catolici cu 40 de suflete, a căror situație confesională era extrem de dificilă: „Nu au nici o biserică, nici capelan”. Liturghia a slujit-o însuși episcopul, într-o locuință a unui localnic, purtând cu el potirul și obiectele de cult. Populația orașului, alta decât cea de confesiune catolică, număra aproximativ 2000 de „schismatici bulgari, greci și români”, locuitori a circa 300 de case. Toți aceștia, afirmă episcopul, „au biserică” și erau vizitați uneori de arhiepiscopul de Silistra. Creștinilor li se adăugau 6000 de suflete de turci otomani, care locuiau în 1700 de case. Se remarcă observația episcopului bulgar referitoare la existența la Babadag a unui lăcaș de cult creștin, numit „schismatic”, de care se serveau bulgarii, grecii și românii localnici. Această mențiune, coroborată cu informația lui Bakšić din 1641, ne conduce la concluzia că, fie unul dintre observatori nu a fost corect informat, fie în intervalul 1641-1659 la Babadag s-a ridicat o biserică ortodoxă sau a fost refăcută una anterior ruinată.

Următoarea localitate vizitată de Stanislavov a fost Ismailul, „oraș în ținutul Bugeac”. În oraș se găseau, conform afirmațiilor episcopului bulgar, 15000 de case din trestie și nuiete, informație puțin credibilă în ceea ce privește numărul total al locuințelor; locuitorii „<Ismailului> sunt schismatici de diferite neamuri, moldoveni, munteni, tătari, bulgari, «mysi», numiți dobrogeni și câțiva turci. Aici se adună o mulțime de neamuri, pentru că locuitorii sunt scutiți de plata oricărui bir”, excepție făcând plata anuală a unui galben de persoană, capitația datorată otomanilor. Situația catolicilor de aici nu diferea cu mult față de cea a coreligionarilor lor din Babadag: „Case de locuitori catolici sunt 3 și de negustori raguzani 2. Suflete sunt 30. Nu au nici o biserică și nici preot. Episcopul Stanislavov slujește câteodată liturghia pentru ei într-o casă particulară, pe un altar portativ și duce cu el potirul și obiectele de cult cu neînchipuită primejdie și teamă”. O altă informație înregistrată de către episcop este puțin credibilă, în contextul în care Ismailul era un oraș aflat încă din 1.621 sub stăpânire otomană: „Biserici de ale schismaticilor sunt 13. Case de turci 100 și o moschee”. În schimb, Stanislavov ne oferă alte detalii interesante: tătari din Bugeac aduceau la Ismail

⁶ Ioan C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, vol. I, *Documente bisericești*, București, 1914, p. 101; *Călători străini*, vol. V, p. 507.

⁷ În privința acestui înalt cleric catolic, vezi Ivan Dujčev, *Il cattolicesimo in Bulgaria nel sec. XVII secondo i processi informativi sulla nomina dei vescovi cattolici*, Roma, 1937.

robii prinși în cursul campaniilor de pradă, între care se găseau „secui și alți catolici, pe care îi numesc papistași” datorită apartenenței lor la Biserica Romei.

Itinerariul urmat de episcop îl aducea și la Chilia Nouă, unde găsea o situație similară cu cea întâlnită în așezările precedente: „Înăuntru [în cetate, n. ns.] locuiesc numai turci, casele lor sunt în număr de 300. Suflete sunt 1.600, moschei 4. Are mahalale foarte întinse, case de tătari <sunt> 500 cu 3.000 de suflete, moschei pentru tătari sunt 5, făcute din lemn, case de creștini schismatici sunt 400, suflete 1600, au două biserici. Case de catolici sunt 3, de negustori raguzani sunt 5, suflete sunt 30, nu au nici biserică nici paroh; câteodată episcopul Stanislavov, pomenit <mai sus> slujește liturghia pentru ei într-o casă particulară, și aduce cu el potirul și obiectele de cult cu primejdie de necrezut”.

Ultima așezare vizitată de Filip Stanislavov era Cetatea Albă. În privința acesteia preciza: „Înăuntru [în cetate, n. ns.] sunt 200 de case de ostași aleși turci, și numărul celor care păzesc această cetate este de 1.700. Au 2 moschei; nu se vede nici o femeie printre ei. Are o suburbie mare. Case de tătari și turci sunt acolo în număr de 700, iar suflete sunt 4.000. Moschei de lemn sunt vreo 13. Case de schismatici de religie ortodoxă sunt 50, au o biserică și în ceea ce privește credința sunt supuși episcopului de Ismail, fost odinioară patriarh de Constantinopol, <apoi> depus. Case de catolici sunt 4, suflete 15 și uneori mai multe dintre negustorii raguzani; nu au biserică, iar câteodată episcopul Stanislavov slujește liturghia pentru ei într-o casă particulară pe un altar portativ, aducând cu el obiectele de cult și potirul cu cea mai mare primejdie pentru viața lui”.

Se remarcă stilul patetic al episcopului, mai ales când vorbește despre meritele personale, subliniate și în încheierea relatării sale: „În aceste părți ale țării tătărești <sus> numitul Stanislavov, pe atunci misionar din anul 1635, a deschis calea și drumul acestor catolici, căci ani de zile nu mai fusese văzut nici un preot de rit catolic, nici vreun alt călugăr misionar. Și nici el nu ar fi putut pătrunde acolo dacă nu ar fi știut bine limbile turcă, tătară <și> română, și nu ar fi cunoscut foarte bine obiceiurile acelor neamuri, și nu ar fi fost știutor al tuturor locurilor din acele ținuturi pomenite mai sus, pe unde a umblat încă din copilărie. Apoi, episcopul Stanislavov a săvârșit pomenita taină a confirmăției în toate locurile pomenite mai sus, în orașe și sate, și a confirmat pe mulți catolici, după cum rezultă dintr-o relație a sa, pe care a dat-o Sacrei Congregații, și după aceasta nu a mai fost nici o nevoie să se ducă să mai facă vreo altă confirmăție. Pentru că la ei este obiceiul ca nimeni să nu fie confirmat dacă nu a împlinit vârsta de 12 ani. A sfințit mirul sfânt [untdelemnul sfințit] de două ori în curs de 10 ani pentru că nu a putut să-l reînnoiască în fiecare an, din cauza puținătății preoților, de care e mare lipsă în acele ținuturi; și dacă i-ar chema în acest scop, turcii ar intra într-o așa mare bănuială, mai ales în aceste vremuri de război, încât iar omorî pe toți [...].

Pretutindeni Sfântul mir este păstrat în vase de cositor. Nu este cristelniță. Episcopul Stanislavov trăiește în cea mai mare sărăcie. Hrană îi dau catolicii din sărăcia lor, când vine în vizitație [canonică] 3 sau 4 zile. Când călătorește, umblă întotdeauna îmbrăcat ca un negustor, după obiceiul turcilor.

Își vizitează adesea în fiecare an turmele de credincioși, ceea ce arhiepiscopul de Marcianopol, Marco Bandini, nu a îndrăznit niciodată să facă de teama turcilor. I-a ținut locul fără nici un salariu, afară de 40 de scuzi pe an din partea Congregației. Turcii nu știu că el este episcop, și de aceea umblă cu mare grijă ca să nu-l afle grecii [=ortodocșii, n. ns.]”⁸.

Părintele Antonio Rossi da Mondaino, preot paroh la Galați, „dă asistență religioasă și acelor negustori catolici care se află la Chilia, la Ismail și la Brăila, cetăți la granițele Turciei, fără biserici”; parohul bisericilor din Huși și Bârlad, Giovanni Bulgarul, fugise de aproape un an [prin 1670, n. ns.] la Babadag unde se află catolici fără biserici, aceasta din cauza multor vexațiuni și amărăciuni pricinuite de acest misionar vicar [Petru Parçevic, n. ns.]”⁹.

Între mărturiile referitoare la activitatea merituosă a misionarului Giovanni Battista del Monte se regăsesc și cele care vizează activitatea acestui franciscan în afara parohiei sale de la Galați. Iată ce spunea Vito Piluzzi despre del Monte într-un raport expedit către cardinalii Congregației, la 10 iulie 1682: „mai are grijă și de bieții catolici care se află la Brăila și la Babadag și care sunt negustori raguzani”¹⁰. Giovanni Battista del Monte confirma, în 1671, datele din raportul lui Piluzzi: „Chilia oraș, Ismail oraș, în aceste două orașe sunt catolici, dar nu sunt biserici, însă uneori obișnuiește să se ducă acolo preotul care stă la Galați”¹¹.

Informațiile documentare privitoare la Ciubărciu sunt anterioare primelor date cunoscute relative la comunitatea catolică din localitate. Autorul primei analize monografice a așezării, Constantin C. Giurescu, afirma următoarele: „*Ciubărciul*, sau *Ciobărciul*, apare pentru întâia dată în documentele interne moldovenești la 8 aprilie 1528, când Petru Rareș dăruiește lui Toader logofătul satul Starosilți, din care o treime fusese a lui «Fătul, pârçalab de Ciobărcii»”¹². Ca târg sau oraș, este reprezentat pe harta lui Georg Reichersdorf, alcătuită în timpul primei domnii a lui Petru Rareș¹³. În secolul al XVI-lea, Ciubărciu apare cu denumirea de *civitas* sau *oppidum*¹⁴. Asupra vechimii acestei așezări există mai multe ipoteze, bazate însă toate pe mărturii din secolul al XVIII-lea. Cert este că o serie de izvoare atestă faptul că la Ciubărciu se afla o consistentă comunitate

⁸ E. Fermendzin în *Acta Bulgariae ecclesiastica*, în *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, XVIII, pp. 264 sqq. apud *Călători străini*, vol. V, pp. 617-619.

⁹ Francisc Pall, *Le controversie tra i minori e i gesuiti nella missione di Moldavia (Romania)*, în „*Diplomatarium Italicum*”, IV, 1939, p. 260; *Călători străini*, vol. VII, p. 93.

¹⁰ Ioan Bianu, *Vito Piluzio. Documente inedite din Arhivul Propagandei*, în „*Columna lui Traian*”, IX, t. III, 1883, p. 261; *Călători străini*, vol. VII, p. 105.

¹¹ G. Călinescu, *Alcuni misionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII*, în „*Diplomatarium Italicum*”, I, 1925, doc. XVI, p. 107; *Călători străini*, vol. VII, p. 218.

¹² *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVI*, vol. I, (1501-1550), București, 1953, p. 294; Constantin C. Giurescu, *Cauzele refugierii husișilor în Moldova și centrele lor în această țară*, în „*Studii și articole de istorie*”, VIII, 1966, p. 43; Idem, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, ediția a II-a, București, 1997, p. 222.

¹³ Alexandru Papiu Ilarian, *Tesaur de documente istorice*, vol. III, p. 122, pp. 134-135 apud Constantin C. Giurescu, *Cauzele refugierii husișilor în Moldova*, p. 43.

¹⁴ *Ibidem*, p. 43; Idem, *Târguri sau orașe*, p. 222.

maghiară. Despre confesiunea membrilor acesteia avem informații contradictorii. Petru Zöld afirma în 1766 că maghiarii din Ciubărciu erau husiți¹⁵, însă în 1639 Niccolò Barsi da Lucca găsea în localitate „trezeci de case de unguri catolici, cu o biserică nouă”¹⁶. Dominicanul Giovanni Giuliani da Lucca, care a trecut în mai multe rânduri prin această localitate¹⁷, consemna într-un raport expediat prefectului Congregației “De Propaganda Fide”: „[...] giunsiimo alla Moldavia che divide il fiume Nistro, il che passato con barche, alla ripa sta la grossa villa di Cobeve [Ciubărciu, n. ns.] habitata da Moldavi, et qui trovai 12 case di Ungari, et domandando mi dicevano che erano Papisti [catolici, n. ns.], come in effetto trovai, poiché fui dalla chiesa, et vidi il messale latino, sebbene l’altare senza figure né croce. Non havevano sacerdote, et domandandoli la causa mi dissero che haveva pigliato moglie, et che era non conveniente alli Papisti tal cosa, et per questo l’havevano mandato via”¹⁸. În 1646, arhiepiscopul Marco Bandini nota la rându-i, vizitând Ciubărciu, că populația era alcătuită din „unguri și români”, maghiarii fiind în total 200 de persoane¹⁹. Perioada așezării ungurilor la Ciubărciu a fost stabilită de Constantin C. Giurescu pe la jumătatea secolului al XV-lea, pe temeiul unor informații târzii, datând din secolul al XVIII-lea. Astfel, la 20 martie 1706, la Ciubărciu ajungea un ungar care afirma că pe timpul regelui Vladislav, cel căzut în luptă la Varna în 1444, la Ciubărciu și în câteva sate din vecinătatea Cetății Albe fuseseră colonizați unguri²⁰. Petru Zöld, în 1766, aflase că pe vremea când în Ungaria domnea Matia Corvin, husiții, nemaifiind tolerați în Moldova [sic!], se stabiliseră la Ciubărciu²¹. Deși inexactă în privința presupusei discriminări a husiților în spațiul est-carpatic, Ciubărciu, unde se afirmă că s-ar fi refugiat husiții, chipurile izgoniți din Moldova, se afla în secolul al XV-lea tot în Moldova, astfel încât datele transmise de Petru Zöld, deși târzii, clarifică dilemele privitoare la originea comunității maghiare din Ciubărciu. Iată ce spunea Constantin C. Giurescu: „[...] unгурii din Ciubărciu au fost husiții și, în consecință, conchidem că așezarea lor aici a trebuit să se petreacă, după toate probabilitățile, în secolul al

¹⁵ Idem, *Cauzele refugierii husiților în Moldova*, p. 43; Idem, *Târguri sau orașe*, p. 222.

¹⁶ Idem, *Le voyage de Niccolò Barsi*, p. 55.

¹⁷ Ambrosius K. Eszer, O. P., *Die Gemeinde von Čobruči am Dnestr und die II. Krim-Mission der Dominikaner*, în „Angelicum”, XLVI, 1969, doc. I-II, p. 383; Andrei Pippidi, *Călători italieni în Moldova și noi date despre navigația în Marea Neagră în secolul XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXII/2, 1985, doc. I-II, p. 617; Idem, *Giovanni Giuliani, un domenicano italiano nella Moldavia del Seicento*, în *L'Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali*, volum îngrijit de Cristian Luca, Gianluca Masi, Andrea Piccardi, Brăila–Veneția, 2004, p. 166; Cr. Luca, *Note sull'attività missionaria del domenicano Giovanni Giuliani da Lucca*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, volum îngrijit de Ionel Cândea, Valeriu Sîrbu, Marian Neagu, Brăila, 2004, p. 686.

¹⁸ A. K. Eszer, O. P., *op. cit.*, doc. I, p. 383.

¹⁹ V. A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierii lui Bandini de la 1646*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, t. XVI, 1894, p. 330.

²⁰ Constantin C. Giurescu, *Cauzele refugierii husiților în Moldova*, p. 44.

²¹ *Ibidem*.

XV-lea, fie pe vremea lui Alexandru cel Bun, fie în vremea urmașilor acestuia, contemporanii regelui maghiar Vladislav, fie sub Ștefan cel Mare”²².

Paolo Bonicio (Bonici) din Malta relatează în 1632 despre Ciubărciu: „De la Huși, după ce ai trecut Prutul și Nistrul, poți umbla șase zile prin câmpiile tătarilor și ajungi la Ciubărciu, unde sunt 12 sate; dar la Ciubărciu sunt vreo 300 de familii care au fost în vechime catolice – după câte mi s-a spus – iar acum <locuitorii> sunt schismatici și luterani pentru că nu au putut avea preoți care să-i învețe și să-i călăuzească pe drumul cel bun”²³. Relația lui Niccolò Barsi, citată anterior, conține următoarele referiri în privința localității Ciubărciu: „După ce am trecut cu bine și acest braț [al Dunării, n. ns.], ne-am îndreptat spre un sat numit Ciubărciu (*Ciberici*), care în ciuda faptului că se găsește în țara moldovenilor este totuși în stăpânirea Hanului [tătar, n. ns.], împreună cu alte șapte sate așezate unul lângă altul, toate lângă râul Nistru, pomenit mai sus. Acest sat Ciubărciu este cel mai mare din toate și aici ne-am odihnit în timpul nopții; în afara faptului că se găsesc mulți moldoveni acolo, se află și 30 de case de unguri catolici, cu o biserică clădită de curând, după cum mi-a spus părintele fra’ Giacinto da Osimo <călugăr> dominican și vicar general al acelei provincii”²⁴; aceeași localitatea este amintită și într-un raport al lui Petru Bogdan Bakšić²⁵.

Cu totul altfel se prezintă un raport semnat de Paul Beke, datat 1644, document care conține o serie de informații deosebit de interesante: „Pentru cei care ar merge de aici la tătari primul pas și cel mai potrivit ar fi în orașul Ciubărciu de sub atârănarea hanului. Aici majoritatea locuitorilor sunt unguri. Dregătorul este și el ungar. El merge adesea pentru slujba sa în Țara Tătărească de dincolo. Aici am stat câteva zile și de sărbătoarea Sf. Ignatie locuitorii aceștia au început să geamă cu glas jalnic ca niște suflete din Purgatoriu: «Îndurați-vă de noi, îndurați-vă de noi, măcar voi prietenii noștri creștini, și trimiteți-ne un preot ca un al doilea mântuitor!»”²⁶. În 1659, misionarul dominican Giovanni Crisostomo da Cosenza găsea la trecerea sa prin Ciubărciu 30 de case de unguri și sași, în mare parte convertiți la calvinism și folosind în biserică *limba română* [subl. ns.]²⁷. În 1668, Vito Piluzzi știa că la Ciubărciu „sunt 325 de suflete, biserica nu are nimic, nici măcar obiecte de cult și nu este preot”, aceste date referindu-se bineînțeles la credincioșii de confesiune catolică²⁸, același prelat cunoscând în 1671 că „la 15 din lună a sosit del Monte [Giovanni Battista, n. ns.], [care urmează a fi trimis să

²² *Ibidem*; Idem, *Târguri sau orașe*, p. 223.

²³ G. Călinescu, *Altre notizie*, pp. 334-335; *Călători străini*, vol. V, p. 22.

²⁴ Constantin C. Giurescu, *Le voyage de Niccolò Barsi*, p. 328; *Călători străini*, vol. V, p. 89.

²⁵ Episcopul bulgar afirma următoarele: „În Țara tătărească, aproape de Moldova, se află o localitate numită Ciubărciu [în original: *Cebercu*] în care se găsesc câțiva catolici de neam maghiar și poloni robi, și el [părintele *Hiacint*, adică Giacinto da Osimo, n. ns.] spunea că voia să ducă lucrurile mai sus pomenite acolo, la Ciubărciu”, cf. G. Vinulescu, *Pietro Deodato*, p. 110; *Călători străini*, vol. V, p. 232.

²⁶ Gh. Călinescu, *Altre notizie*, p. 359; *Călători străini*, vol. V, pp. 284-285.

²⁷ A. K. Eszer, O. P., *Neue Forschungen zur Geschichte del II. Krim-Mission der Dominikaner (1635-1665)*, in „Archivum Fratrum Praedicatorum”, XLI, 1971, p. 213; A. Pippidi, *Călători italieni*, p. 614.

²⁸ I. Bianu, *op. cit.*, p. 150; *Călători străini*, vol. VII, p. 81.

păstorească, n. ns.] la bisericile din Huși, Bârlad și Ciubărciu, căci del Monte știe limba valahă și cea ungară”²⁹. În 1670, Francesco Maria Spera înfățișa starea provinciei catolice a Moldovei, prilej cu care afirma despre Ciubărciu: „Ciubărciu, târg. Biserica este săracă, nu are nici măcar obiecte de cult, sunt cam 325 de suflete, nu este preot acolo”³⁰. O situație asemănătoare găsea în localitate, în noiembrie 1670, și Giovanni Battista del Monte: „Ciubărciu oraș în hotarul tătarilor; este acolo o biserică cu toate obiectele de cult, cu potir și cruce de argint; nu au preot și vor fi fiind acolo la 50 de case de catolici”³¹.

În 1671, Piluzzi trimitea Congregației un raport redactat sub formă de chestionar în care înfățișa următoarea situație a comunității catolice din Ciubărciu: „Ciubărciul este considerat unul dintre locurile misiunii, inclus în dieceza aflată sub autoritatea episcopiei de Bacău. Numărul sufletelor catolice din Ciubărciu este 90. Piluzzi trimisese în bisericile din Huși, Bârlad și Ciubărciu pe «părintele magistru Giovanni Battista del Monte», în ultima dintre localități catolicii neavând preot timp de 6 ani, biserica fiind de lemn”. Printre obiectele de cult este menționat doar un clopot³². Ciubărciul apare și în raportul datat 1675 al misionarilor franciscani din Moldova, localitatea având în acel an „una chiesa di legno con cemento”³³. Informații mult mai consistente ne oferă, în 1682, Antonio Angelini da Campi: „Ciubărciu, la granița cu tătarii, case de catolici, 40, biserica e fără obiecte de cult, preotul trebuie să aibă cu el toate cele necesare; tătarii sunt stăpâni, ai noștri [catolicii, n. ns.] nu pot ține sau posedă cai și pentru că sunt neîncetat molestați cu prilejul incursiunilor care se fac și brutalizați neconținut, preotul trebuie să umble pe jos sub o haină de împrumut, și cum nu e ajutat chiar cu nimic se caută ca el să fie ajutat cu un subsidiu. Locurile sunt în paragină și pustii, nu este vin, oamenii trăiesc doar cu mei și hrișcă, la păsimesi au un preot pentru a se mărturisi și pentru a primi tainele bisericii, <e nevoie deci> de cel puțin 40 de scuzi ca subsidiu anual, căci nu se poate locui acolo, și când se duce preotul trebuie să ia cu sine păzitori de teama tâlharilor și a tătarilor”³⁴.

În raportul din 1688 al lui Antonio Giorgini, privitor la starea catholicismului din Bugeac, despre Ciubărciu se menționează că toți locuitorii așezării ar fi catolici și aveau o biserică în care se slujea liturghia³⁵, pentru ca în raportul său din 1689 Francesco Antonio Renzi să precizeze că „Da Huss [Huși, n. ns.] 130 miglia alla riva del fiume Niestr, tra Theghieno [Tighina, n. ns.] et Biellograd [Cetatea Albă, n. ns.], vi è una città de cattolici chiamata Ciburciuc [Ciubărciu, n. ns.] totalmente soggetta al Tartaro. Non vi è chiesa, vi sono da 70 case de' cattolici; da tre ani in qua non vi è stato sacerdote”³⁶. Cu un an înainte,

²⁹ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 258; *Călători străini*, vol. VII, p. 89.

³⁰ G. Călinescu, *Alcuni missionari*, p. 104; *Călători străini*, vol. VII, p. 208.

³¹ G. Călinescu, *Alcuni missionari*, p. 108; *Călători străini*, vol. VII, p. 218.

³² Fr. Pall, *op. cit.*, pp. 259-260; *Călători străini*, vol. VII, pp. 90-93.

³³ Viorica Lascu, *Documente inedite privitoare la situația Țărilor Române la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj”, XII, 1969, doc. IX, pp. 253-254.

³⁴ G. Călinescu, *Alcuni missionari*, pp. 134-135; *Călători străini*, vol. VII, p. 339.

³⁵ I. Bianu, *op. cit.*, doc. XI, p. 261.

³⁶ *Ibidem*, doc. XII, p. 264.

Renzi notase într-un raport al său că la Ciubărciu se aflau 70 de case de catolici³⁷, pentru ca în 1691 să ilustreze următoarea situație: „Ciubărciu, oraș cu 80 de familii de catolici, oraș așezat pe malul Nistrului între Bugeac și câmpiile pustii”³⁸.

Datele contemporane privitoare la comunitățile catolice din zona Dunării de Jos și din Dobrogea conturează imaginea dificultăților cotidiene ale credincioșilor catolici din zonele aflate sub stăpânire islamică. Statutul lor varia de la starea de tolerați la cea de locuitori care se bucurau de o largă autonomie, inclusiv confesională, însă neajunsurile materiale reprezentau o constantă a situației creștinilor din așezările rurale și urbane din aceste zone.

³⁷ Teresa Ferro, *Una relazione inedita sullo stato della missione di Moldavia del minore conventuale F. A. Renzi (1688)*, în „Studi Italo-Romeni”, I, fasc. 1, 1997, p. 30.

³⁸ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 293; *Călători străini*, vol. VIII, București, 1983, p. 117.

ASPECTS DE L'HISTOIRE DU CATHOLICISME DANS LA ZONE DE LA BOUCHE DU DANUBE AU XVIIE SIÈCLE

(RÉSUMÉ)

L'article présente succinctement la situation des communautés catholiques des localités trouvées sous l'occupation ottomane et tatare, visant l'évaluation correcte du statut des fidèles chrétiens qui vivaient au milieu de la population islamique, l'état matériel et spirituel de ceux-ci. L'analyse de ces aspects est fondée sur l'examen critique de plusieurs sources narratives et documentaires contemporains, surtout des témoignages des missionnaires catholiques ayant accompli des missions apostoliques et pastorales dans la zone du Bas Danube. De l'analyse des sources contemporaines, dont la consistance et la relevance sont souvent assez réduites, résulte une image partielle, sans prétentions d'exhaustivité, de la situation des communautés catholiques. Le nombre des fidèles catholiques n'était pas très élevé, leurs communautés étant plutôt moyennes et petites, seulement en Bugeac existant des localités où les catholiques vivaient dans des groupes compacts. Les localités visées dans l'article présent sont Babadag, Ismail, Chilia Nouă, Akkerman et Ciubărciu, telles qu'elles apparaissent dans les sources narrative et documentaires du XVIIe siècle. Dans tous ces centres urbains, la situation des catholiques, sauf les marchands étrangers transitant où résidant temporairement dans la ville, était relativement difficile, puisqu'ils se confrontaient à de nombreuses manques matériels, fait qui se reflétait aussi dans l'état déplorable des édifices et des objets de culte, comme il en ressort des témoignages directs des missionnaires envoyés dans la zone par la Congrégation «De Propaganda Fide».

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND DESFIINȚAREA REGIMULUI DE PORTO-FRANCO ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA COMERȚULUI EXTERIOR PRIN PORTUL GALAȚI

Constantin ARDELEANU

Solicitată de negustorii locali încă în primii ani după eliminarea controlului otoman asupra comerțului exterior al Moldovei și Țării Românești, instaurarea regimurilor de porturi-france – semnificând scutirea de taxe vamale a mărfurilor străine care intrau în oraș sau se aflau în tranzit și impunerea doar a produselor ce luau drumul pieței interne – a contribuit la rapida includere a orașelor de la Dunărea de Jos în rutele marelui comerț european¹. Avantajele oferite de mediul economic românesc, sursă de aprovizionare cu mărfuri agricole cu un raport preț/calitate superior și debușeu pentru produsele industriilor occidentale, transformaseră porturile Brăila și Galați în centre ale unor intense schimburi comerciale. După înfăptuirea Unirii Principatelor și instituirea regimului monarhiei constituționale, una dintre principalele preocupări ale cercurilor politice și comerciale de la București a devenit propășirea economică a României, pas important către deplina independență a tânărului stat. Începuse la mijlocul deceniului opt al secolului al XIX-lea, nota economistul Constantin I. Băicoianu, „să sufle un vânt de emancipare economică peste țară”, iar „aspirațiunile de deșteptare industrială deveniseră puternice și naționaliștii în materie de economie politică” luau tot mai mult în calcul ipoteza desființării porturilor-france².

Autoritățile guvernamentale, urmărind „apărarea intereselor industriale”, considerau că debușeurile de la Dunărea de Jos, care contribuiseră atât de mult la înflorirea comerțului exterior românesc, reprezentau „un obstacol la înființarea și propășirea industriei naționale”, tinzând să sufocă întreaga economie. Ele nu mai corespundeau „trebuițelor țării”, iar „existența lor vătămătoare pentru întreaga țară

¹ Pentru detalii în acest sens, vezi Petre Oprea, *Înfăptuirea regimului de porto-franco la Galați și consecințele lui imediate*, în „Studii. Revistă de istorie”, XII, nr. 2, 1959, pp. 117-127; Constantin Bușe, *Consecințele imediate ale înființării porto-franco la Galați (1837-1841)*, în „Revista Arhivelor”, XLVIII, vol. XXXII, nr. 1, 1970, pp. 87-101; Dumitru D. Rusu, Gheorghe Bujoreanu, *Contribuții la cunoașterea înfăptuirii regimului de porto-franc la Galați*, în „Danubius”, V, 1971, pp. 155-163; C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837-1883)*, București, 1976, *passim*.

² Constantin I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul organic până în prezent*, vol. I, București, 1904, p. 179; disputele teoretice analizate la Victor Jinga, *Le concept de liberté dans l'idéologie du commerce extérieur de la Roumanie au XIXe siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XI, nr. 3, 1972, pp. 415-438.

folosea numai la o mică parte din populațiunea locală”³. Calculul artizanilor politiciii economice românești era determinat de „nevoia ce o avea producțiunea indigenă de masa consumatorilor din porturile france”, în condițiile în care produsele industriei locale nu puteau concura cu mărfurile din import scutite de taxe. Iar „consumatorii din diverse orașe ale țării puteau foarte lesne să se aprovizioneze în aceste porturi cu mărfurile trebuincioase, pe care să le introducă după aceea în țară ca obiecte de întrebuințare personală aparținând lor”⁴. Chiar cel mai de seamă politician român al perioadei, Ion C. Brătianu, considera, în anul 1881, că regimul de porto-franco „este numai în avantajul a vreo câteva case, a vreo câțiva oameni cu pozițiune, mai bogătași; dar pentru comerțul cel mic și mai cu seamă pentru comercianții județului este o pagubă”⁵. În plus, „scutirile și contrabanda ajunseseră să coste pe stat sume anuale ce se cifrau cu milioanele”, exemplul clasic în acest sens fiind oferit de C. I. Băicoianu: „de pildă pentru o blană scumpă, care introdusă prin granița obișnuită ar fi fost supusă unei mari taxe vamale, cumpărătorul nu plătea nici o taxă în porturile-france, de oare-ce putea eși îmbrăcat cu dânsa, declarând-o ca obiect personal”⁶. Apoi, prin scutirea de vamă a mărfurilor aduse pe apă și taxarea celor transportate pe uscat, căile ferate române erau puse într-o situație de inferioritate față de vasele comerciale străine, cele care dominau navigația la gurile Dunării. De aici nemulțumirea celor care considerau că pentru transportul mărfurilor erau preferate mijloacele străine în locul drumurilor de fier construite cu atâta efort de statul român⁷.

Aceste considerente au fost cele pe care guvernul conservator, avându-l în frunte pe un cunoscător al Galaților, Lascăr Catargiu, le-a avut în vedere atunci când, prin tariful vamal preconizat de Legea generală a vămilor din iunie 1874, dorea desființarea porturilor-france și înlocuirea lor cu antrepozite pentru produsele străine, care trebuiau înființate, până în anul 1878, în porturile Galați, Brăila, Ismail, Giurgiu și Turnu Severin⁸. Cum „înlocuirea era mai ușor de legiferat decât de executat”, printr-o lege din 17 aprilie 1878 liberalii din guvernul condus de I. C. Brătianu decideau amânarea datei de încetare a drepturilor de porto-franco până la 1 ianuarie 1880. Însă, din nou, s-a acordat o prelungire de zece ani, statutul fiind menținut în privința porturilor Galați și Brăila și chiar extins pentru debușeurile Tulcea, Sulina și Constanța⁹. Însă, la 28 iunie 1881, s-a votat „Legea pentru legislația magazinelor generale”, prin care se stabileau condițiile în care mărfurile puteau să fie depozitate în docuri sau magazine, pas important către suprimarea

³ C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, pp. 185-186.

⁴ C. I. Băicoianu, *op. cit.*, p. 179.

⁵ C. Marinescu, C. Grecescu, *Ion C. Brătianu. Acte și cuvântări*, publicate de ~, București, 1936, p. 214.

⁶ C. I. Băicoianu, *op. cit.*, p. 179.

⁷ Apostol Stan, *Independența României. Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa, 1774-1875*, București, 1998, p. 214.

⁸ Intenții în sensul limitării privilegiilor porturilor-france existau din anii următori, cum lasă să se înțeleagă o notă a Ministerului Finanțelor din noiembrie 1868 – Cf. Paul Păltânea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, vol. II, Galați, 1995, p. 109.

⁹ C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, pp. 185-186.

privilegiului re acordat cu doar un an înainte. La 20 decembrie 1882, Camera a luat în discuție proiectul de lege privind suprimarea, începând cu 1 aprilie 1883, a statutului de porto-franco pe care îl aveau așezările de la Dunăre și Marea Neagră. Propunerea lui Emil Costinescu, care considera că „timpul porturilor france este astăzi trecut”, a stârnit protestele reprezentanților covurluieni, nemulțumiți de nerespectarea prevederii relative la finalizarea construirii antrepozitelor. Legea a fost votată în forma solicitată de executiv, întrerupându-se astfel „o stare de lucruri care a adus în România râuri de aur”¹⁰.

Abia prin legea din 18 februarie 1883 Ministerul de Finanțe a fost autorizat să înființeze un serviciu de antrepozite la Brăila, Galați și Constanța, cu începere de la 1 aprilie același an¹¹. Dificultățile cu care se realiza acest lucru, dar și intenția autorităților țariste de a crea porturi libere la Reni și Ismail, au făcut ca în sesiunea parlamentară 1884-1885 protestele reprezentanților gălățeni să continue, ei înaintând un proiect de lege pentru restabilirea regimului de porto-franco pentru Galați și Brăila. În expunerea de motive, deputatul G. Mihăilescu a afirmat că „porturile Galați și Brăila, odinioară libere și înfloritoare, astăzi sunt în decadentă. Capitalurile, împreună cu comerțul cel mare, se retrag; afacerile se împușează; într-un cuvânt, ruina bate la ușa acestor porturi; exportul este nul, valoarea proprietăților scade, populațiunea se împușează. Opiniunea publică atribuie această stare de decadentă la cauza suprimării regimului de porto-franco”¹². În consecință, se solicita reînființarea zonelor libere pentru o perioadă de opt ani, timp în care trebuiau construite docurile și antrepozitele necesare păstrării produselor destinate exportului, ca și a mărfurilor venite din import.

Discuțiile au fost reluate în primăvara anului 1885, Mihail Kogălniceanu fiind unul dintre cei mai hotărâți apărători ai regimului de port liber la gurile Dunării. Constatând „deprecierea proprietăților și închiderea caselor celor mai importante de comerț, reducerea la mizerie a proprietarilor cari au vărsat capitalurile lor în construcțiuni ce în mai puțin de jumătate de secol au făcut din Galați Marsilia Dunării și din ambele orașe gemine fala și bogăția României”, omul politic liberal insista asupra avantajelor pe care statul român le avusese de pe urma traficului comercial derulat prin aceste porturi în perioada existenței regimului de port-liber¹³. Și G. Mihăilescu analiza pierderile suferite de către casele comerciale locale, deputatul covurluien dorind să demonstreze, pe baza unor situații statistice, că atât veniturile generale ale țării, cât și taxele vamale percepute la Galați scăzuseră an de an după desființarea porto-francului. Nesoluționarea revendicărilor reprezentanților gălățeni a făcut ca pe 6 martie 1885 deputații covurluieni N. Catargi, G. Mihăilescu, C. P. Malaxa, P. Botzan și G. Antache, toți din partidul

¹⁰ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 20 decembrie 1882, p. 535; mai multe detalii la Ingrid Bahamat, *Oportunitatea regimului de porto-franco la Galați reflectată în dezbaterile parlamentare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Danubius”, XVII, 1997, pp. 106 sqq.

¹¹ C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, pp. 185-186.

¹² *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 19 decembrie 1884, pp. 424-425.

¹³ Mihail Kogălniceanu, *Raport privitor la Proiectul de lege pentru reînființarea porturilor france Galați și Brăila*, București, 1885.

aflat la putere, să-și prezinte demisiile¹⁴. În același an, negustorii gălățeni au întocmit un memoriu în care arătau că reînființarea portului-franc devenise o necesitate, statul trebuind să facă o serie de sacrificii „spre a atrage iarăși și a se restabili exportul pe debușeul său natural”¹⁵.

În sesiunile parlamentare următoare, mai cu seamă după impunerea unor noi reglementări protecționiste prin tariful vamal din 1886, parlamentarii de Covurlui, având susținerea unor mari personalități precum Mihail Kogălniceanu¹⁶, Lascăr Catargiu, Nicolae Blaremburg ș. a., au militat pentru reinstituirea porto-francului la Galați și Brăila și pentru menținerea lui până când vor fi construite docurile¹⁷. Și negustorii și-au continuat protestele, arătând consecințele dezastruoase pe care suprimarea privilegiului le avusese pentru economia locală¹⁸. Solicitățile au fost însă respinse de majoritatea parlamentară, fie aceasta liberală sau conservatoare. Mai cu seamă că, treptat, au fost găsite fonduri pentru inițierea construcției docurilor, pentru care în anii următori statul a cheltuit sume considerabile¹⁹.

Analizând oportunitatea economică a desființării regimului de porto-franco pentru orașul Galați, istoricul Constantin Bușe aprecia măsura drept una absolut necesară pentru interesele economiei naționale, deși momentul nu fusese poate cel mai favorabil, în condițiile în care convenția cu Austro-Ungaria funcționa încă, iar antrepozitele au rămas mulți ani un simplu deziderat. Pe baza datelor statistice, istoricul evalua în mod corect că în anii 1883-1885, comparativ cu intervalul 1880-1882, media valorică a comerțului prin portul Galați a crescut cu 33 %, de unde concluzia că nu putea fi astfel vorba de o diminuare a schimburilor, cu atât mai puțin de o ruinare, ci de o sporire a rolului pe care Galații îl aveau în cadrul importurilor României²⁰. Opinia este de altfel în consonanță cu păreri susținute în epocă de cercurile guvernamentale, care considerau, precum Dimitrie A. Sturdza, că în perioada 1880-1883 importul și exportul României au crescut cu „numai” 22 %, în vreme ce acela al Galaților și Brăilei sporise cu 40 %. Cum aceste opinii par a contrazice aprecierile contemporanilor reprezentând cercurile de interese de la Dunărea de Jos, ne-am propus să reanalizăm, pe baza datelor statistice disponibile, efectele desființării privilegiului de port-franc asupra comerțului exterior prin portul Galați.

În anii de după 1875 se poate observa o creștere exponențială a importurilor în România. În doar câțiva ani, valorile aproape se triplează, de la sume de circa 100 de milioane lei în 1875 și 165 milioane lei în 1876, la peste 300

¹⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 6 martie 1885, p. 129; Paraschiva Căncea, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței de stat*, București, 1974, p. 265.

¹⁵ *Memoriul gălățenilor în chestiunea porto-francului*, Galați, 1885.

¹⁶ Câteva detalii în acest sens, în studiul lui P. Păltănea, *Legăturile lui M. Kogălniceanu cu orașul Galați*, în „Studii și articole de istorie”, XII, 1968, pp. 103-105.

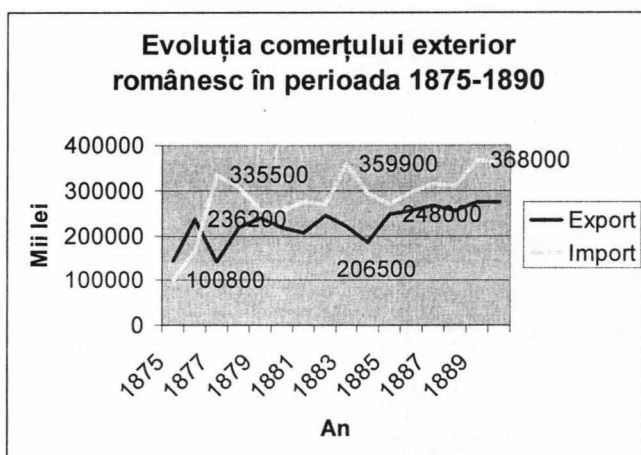
¹⁷ C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, pp. 188.

¹⁸ *Memoriu în chestiunea portului franc adresat de Camera de comerț din Galați onor Camerei Legislative a României*, Galați, 1888, p. 3.

¹⁹ Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea ... Lumea românească (1900-1908)*, București, 1990, p. 37.

²⁰ C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, pp. 188-189.

milioane lei în anii de criză în care s-a desfășurat războiul ruso-româno-turc, pentru a se stabiliza la circa 250 milioane lei anual în intervalul 1879-1882²¹. Dezvoltarea necesarului de mărfuri străine solicitate pe piața românească era rezultatul a doi factori: 1) nevoia de produse industriale, necesare fundării unei economii naționale, fapt care a făcut ca valori impresionante să fie cheltuite pe mijloace de transport, utilaje, instalații portuare etc.; 2) inundarea pieței românești cu produsele industriei dublei monarhii, fapt determinat de condițiile avantajoase oferite Austro-Ungariei prin convenția comercială din 1875.

În aceeași perioadă, importurile prin porturile de la Dunărea de Jos, prin schela Galați mai cu seamă, au scăzut aproape continuu, atât valoric, cât mai ales procentual. După un total de peste 42.000.000 lei în 1875, reprezentând 41 % din importurile României, se regresează în anul următor la intrări în sumă de 38.000.000 lei, reprezentând însă „doar” 23 % dintre produsele achiziționate pe piața românească. Criza portului moldovean continua în anii următori, când acesta a fost din ce în ce mai puțin o „poartă” de acces pentru produsele străine: 19 % în 1878, 13 % în 1880 și „numai” circa 12 % în 1881 sau 1882²². Principala cauză o considerăm aceea că grosul mărfurilor intrate pe piața tânărului stat independent urma drumul căilor terestre, dinspre vămile situate pe granița cu dubla monarhie. Dominația produselor austro-ungare lovea astfel clar în prosperitatea comercianților gălățeni.

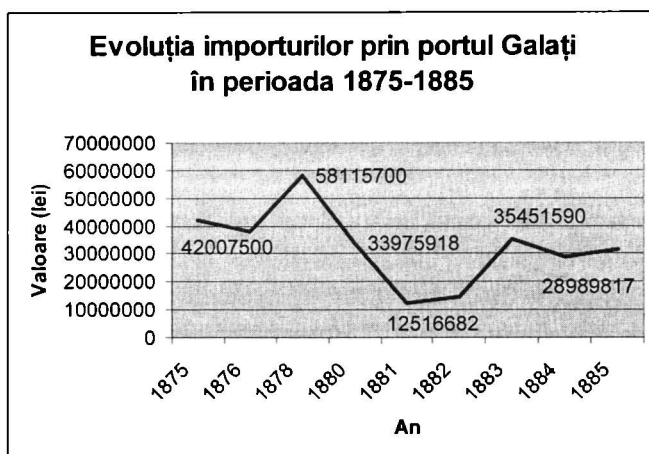
Anul 1883 a fost unul de maxim al importurilor totale ale României²³, depășit cu puțin abia după mai bine de cinci ani. Creșterea netă înregistrată față de anul 1882 este de aproximativ o treime, situație care nu se păstrează însă și pentru anii următori, când importul României scade la valori sub 300 milioane lei. După perioada de decădere din trecut, și porturile de la Dunăre cunoșteau o creștere

²¹ C. I. Băicoianu, *op. cit.*, p. 187; Nicolae Sută, *Istoria comerțului exterior și a politicii comerciale românești*, București, 1998, p. 94.

²² C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați*, p. 182.

²³ N. Sută, *op. cit.*, p. 95.

consistentă în 1883, valorile produselor achiziționate prin Galați și Brăila creștea cu peste 100 %. Față de intrări prin porturile Dunării maritime (Sulina, Tulcea, Galați, Brăila) de 52 milioane lei în 1882 (19,5 % din totalul importurilor românești), în anul următor se ajunge la o valoare de peste 107 milioane lei, adică 30 % din total²⁴. Astfel, s-ar părea că beneficiile suprimării regimului de porto-franco erau colosale, în doar câteva luni de la intrarea în vigoare a reglementării. Că „refacerea” prestigiului orașului moldav în cadrul importurilor României este una cu totul relativă se vede nu doar din faptul că în anii următori valorile au scăzut, cât mai ales din realitatea că principala „poartă” comercială a Moldovei nu a avut un ritm de dezvoltare comparabil cu cel al portul „rival” Brăila, la urma urmelor și acesta la fel de „afectat” de desființarea privilegiului.

Considerăm că ușoara creștere a ponderii orașelor de la Dunărea de Jos în totalul importurilor românești poate fi pusă pe seama aceluiași cauze care le determinaseră regresul: din anul 1883 începe să se producă mutația inversă, semnificând sporirea ponderii rolului mărfurilor britanice, germane și franceze pe piața românească, în defavoarea produselor austriece. Se beneficia treptat nu de pe urma desființării statutului de porturi-franco, ci de încercările României de a elimina condițiile cu totul păguboase ale convenției comerciale cu Austro-Ungaria. Dacă în 1882 austriecii furnizau 50 % din importurile românești și englezii 17 %, în 1883 produsele monarhiei bicefale pierd puțin în concurența cu cele britanice și franceze, acestea ajungând la 22 și 10 %, iar cele austriece la 43 %²⁵. În anii următori, se va întări rolul Angliei și Germaniei pe piața românească²⁶,

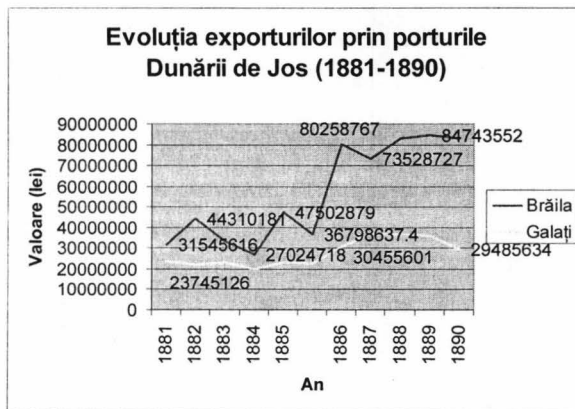
²⁴ Conform situației statistice a importurilor României după punctele de intrare a mărfurilor – *Comerțul exterior al României în 1883*, București, 1884, pp. 14-19; *Ibidem* (1893), București, 1894, pp. 16-19.

²⁵ Situația importurilor României după statele de proveniență a mărfurilor – *Ibidem* (1883), pp. 6-9; *Ibidem*, (1893), pp. 4-7.

²⁶ N. Sută, *op. cit.*, p. 111; pentru detalii, cf. Paul Cernovodeanu, *Anglo-Romanian Trade Relations between 1878-1900*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, t. XXIX, nr. 3-4, 1990, pp. 251-273.

ajungându-se, pe fondul războiului vamal cu Austro-Ungaria, ca și Brăila și Galații să fie favorizate. Lucru firesc, în condițiile în care Dunărea maritimă reprezenta calea cea mai facilă și ieftină dinspre Anglia, Franța și Germania către România²⁷.

Constatările sunt valabile și în privința exporturilor, dezvoltarea rolului schelei Galaților în totalul exporturilor românești fiind una foarte greoaie, de doar 3-4 % pe parcursul deceniului al nouălea, până la un procent de 13-14 % din produsele desfăcute de România pe piețele internaționale²⁸. Desigur că o justificare simplă ar fi faptul că întregul export românesc avea de suferit, în condițiile scăderii prețului cerealelor pe piețele internaționale. Însă în aceeași perioadă Brăila profitase la maximum de reorientarea comerțului exterior românesc, ponderea sa sporind de la 16 % la peste 30 % din totalul exporturilor României. Analizate comparativ, evoluțiile celor două mari porturi de la Dunărea maritimă prezintă în perioada desființării regimului de porto-franco câteva diferențe majore, fapt din care trebuie să deducem că altele au fost realitățile care le-au accelerat sau îngreunat dezvoltarea. Din acest punct de vedere, Galații aveau o situație cu mult mai dificilă, pierderea bogatei regiuni agricole din sudul Basarabiei, în anul 1878, reprezenta o grea lovitură pentru schimburile comerciale derulate prin schela Moldovei²⁹. Apoi, căile de comunicație către portul Galați erau dificile: gara era situată la o mare distanță de schelă, conectarea portului la rețeaua drumurilor de fier și chestiunea curbei de la Bărboși erau printre cele mai mari probleme ale urbei de la Dunăre.

Pe bună dreptate, opoziția cercurilor politice și economice de la Dunărea de Jos față de desființarea statutului de port-franc a fost una puternică, deși nu aceasta era singura cauză a decăderii rolului pe care Galații îl dețineau în comerțul exterior

²⁷ Căci oportunitățile comerciale sunt sporite când se asigură „accesul la transportul ieftin pe apă, pe mediul care acoperă trei sferturi din întreaga suprafață a pământului”, iar la fel de cunoscute sunt serviciile economice la care „sunt condamnate țările care nu au ieșire la mare” (Alexandre J. Stamat, *Commerce extérieur de la Roumanie*, Paris, 1915, p. 281).

²⁸ Situația statistică a exporturilor României după punctele de ieșire a mărfurilor – *Comerțul exterior al României în 1883*, pp. 14-19; *Ibidem* (1893), pp. 16-19.

²⁹ P. Păltânea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 166.

românesc. Era însă privilegiul pe care localnicii îl puneau în legătură cu dezvoltarea economică sau edilitară a orașului în jumătatea de veac anterioară, opoziția gălățenilor în privința anulării privilegiului fiind cvasiunanimă. Era în fapt o reacție psihologică față de o măsură dureroasă în plan regional, totuși benefică pentru situația economică generală a României. Departe de a avea o situație înfloritoare, confruntat și cu o concurență tot mai serioasă făcută de porturile din sudul Basarabiei, Galații încercau să recupereze ceea ce pierduseră în ultimii ani. În nici un fel nu poate fi vorba ca măsura din 1883 să fi fost una pozitivă pentru dezvoltarea schimburilor prin porturile românești. Însă, după ani de tergiversare a aplicării sale, ea venea într-un moment oarecum mai favorabil, când necesitățile pieței românești erau în creștere, când comerțul exterior se reorienta către statele Apusului și când inițiativele unor comercianți, dispuși să investească în antrepozite particulare, compensau lipsa unor clădiri similare construite prin grija statului român³⁰.

³⁰ Georges D. Cioriceano, *Les grands ports de la Roumanie*, Paris, 1928, pp. 32-33.

**SOME CONSIDERATIONS UPON THE CLOSING OF THE
FREE PORT AND ITS CONSEQUENCES UPON THE
FOREIGN TRADE THROUGH THE TOWN OF GALAȚI**

(ABSTRACT)

One of the effects of granting privileges of free ports to the Danubian harbors was the transformation of Galați and Brăila into the centers of an intense trade. As the makers of Romanian economic policy were more inclined to adopt protectionism, they regarded the free ports as a threat to the immature Romanian industry. After years of disputes, in 1883, Galați, as well as other Romanian ports, ceased to benefit from the advantage that had brought its economic rise. The paper analyses the results of this fact upon the foreign commerce of the town, as there are opinions that it had positive consequences for the development of commerce and navigation at the Lower Danube. The author considers that the slight increase in the commerce through Galați after 1882 was mainly due to the reorientation of Romanian foreign trade, until then undisputedly dominated by Austria-Hungary, towards the Western states. Thus, the Danube route-way regained some of its importance, although the port of Galați still suffered after the loss of the rich region of Southern Bessarabia and because of the difficult manner in which the town was linked to the Romanian railway system.

REGLEMENTĂRI PRIVIND NAVIGAȚIA PE DUNĂRE ÎNTRE 1916 ȘI 1918

Maria-Magdalena TULUȘ

Înainte Primului Război Mondial, pe Dunăre, nu exista un organism sau o convenție a riveranilor care să impună un regim unitar pentru navigație, așa cum era pe Rin, Niger ori Congo. Existau însă regimuri diferite pe sectoare, regimuri ce aduceau prejudicii comerțului și liberei navigații.

Pe sectorul Dunării maritime, statutele de navigație și lucrările tehnice erau aplicate și efectuate de către Comisia Europeană a Dunării, care acționa independent de puterea teritorială, între Brăila și Drobeta Turnu Severin (pe o distanță de 716 km.) riveranii își exercitau propria autoritate; în zona Porților de Fier (pe o distanță de 115 km, între Vârciorova și Moldova Veche) se aplica regimul impus de Austro-Ungaria, regim care prevedea taxe de navigație și restricții vamale dăunătoare României; de la Moldova Veche la Engelhartzel (frontiera Austro-Ungariei cu Germania) se menținea un regim preferențial al autorităților austriece și ungare; în amonte de Engelhartzel până la Ulm se aplicau regulile de poliție și navigație stabilite de Bavaria și Wurtemberg¹.

Prin intrarea Turciei în război, alături de Puterile Centrale, au fost închise și Strâmtoarele (27 august/9 septembrie 1914), atât pentru vasele de război cât și pentru cele comerciale².

La sesiunea de primăvară ținută la Galați, în perioada 11-30 mai 1914, delegații puterilor reprezentate în Comisia Europeană a Dunării (Germania, Austro-Ungaria, Franța, Marea Britanie, Italia, România, Rusia și Turcia) s-au arătat preocupați numai de: lucrările tehnice de efectuat la gura Sulina, de aplicarea unor noi regulamente de funcționare pentru serviciile Comisiei și de rectificarea bugetului pe anul în curs.

În toamna aceluiași an, toți delegații puterilor reprezentate în Comisia Europeană a Dunării, s-au întrunit la Galați, în sesiune extraordinară (24 octombrie-25 noiembrie 1914). Deși, se aflau în tabere diferite, România fiind încă neutră, a existat un respect diplomatic la nivelul conferinței, fapt ce le-a permis

¹ Vezi *Le Danube et les intérêts économiques de l'Europe*, Paris, 1920, p. 45-47.

² Constantin I. Băicoianu, *Dunărea văzută prin prisma tratatului de la București. O lămurire a concepției germane despre pacea de dreptate*, București, 1921, p. 4; Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970, p. 101.

discutarea stadiului lucrărilor de la gura Sulina, plata personalului Comisiei, proiectul de buget pe anul 1915, etc.

Ședința din 3 noiembrie 1914 a fost deschisă de telegrama adresată guvernului României, la care au subscris toți delegații participanți ai Comisiei, prin care se exprima compasiunea pentru moartea regelui Carol I³. Tot în această ședință, s-a luat în considerare și situația în care, utilajele necesare Comisiei să nu fie cumpărate numai din Marea Britanie. În replică, reprezentantul Marii Britanii, John Balwin a subliniat că ar trebui să conteze numai calitatea mașinilor.

Sesiunea ordinară a Comisiei Europene a Dunării, din primăvara lui 1915, s-a ținut în mod normal, la Galați, între 15-29 mai. Toți reprezentanții au fost prezenți iar atmosfera din timpul ședințelor a fost protocolară.

Concluzia care se poate trage din modul de desfășurare al ședințelor de la Galați a fost că Marile Puteri sperau să se încheie rapid conflictul, iar Dunărea să rămână neutră.

Sesiunea de toamnă din anul 1915 a Comisiei Europene a Dunării nu s-a mai ținut și nici următoarele, practica sesiunilor ordinare fiind reluată după război.

Chiar dacă, teatrul de război era departe de România, în anii 1914-1915, activitățile tehnice ale Comisiei Europene a Dunării au fost suspendate din cauza mobilizărilor efectuate în toate țările Europei și navigația în Marea Neagră a fost aproape oprită, datorită închiderii strâmtoarelor Bosfor și Dardanele⁴. Astfel, au fost reduse încasările din taxele de navigație⁵. Trebuie să menționăm, faptul că, în anul 1914, Comisia Europeană a Dunării a apelat la un împrumut acordat de Banca Națională a României, care i-a avansat suma de 480.000 franci aur⁶.

În cursul anului 1915, deficitul Comisiei Europene a Dunării a crescut și România s-a oferit să o împrumute fără garanții, doar cu 5% dobândă. Astfel, în perioada ianuarie-septembrie 1915, Comisia Europeană a Dunării a primit de la Banca Națională a României suma de 960.000 franci. Și, celelalte puteri reprezentate în Comisia Europeană a Dunării, au împrumutat această instituție cu 2.800.000 franci⁷.

În iunie 1916, cele două Mari Puteri aliate în război, Germania și Austro-Ungaria, având nevoie de Dunăre, ca de o cale de transporturi militare și strategice, pregătesc o Conferință la Budapesta, cu scopul de-a stabili un nou regim pe fluviu.

³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați (în continuare se va cita DJANG), fond *Comisia Europeană a Dunării. Protocoale*, 1914-1920, vol. 49, f. 312. Telegrama către guvernul român adoptată în prima ședință a reprezentanților Comisiei Europene a Dunării după moartea regelui României Carol I, la 24 octombrie 1914.

⁴ Nicolae M. Popa, *Primul război mondial, 1914-1918*, București, 1979, p. 195-196.

⁵ *La Commission Européenne du Danube et son oeuvre de 1856 à 1931* (redactată sub îngrijirea lui Carlo Rossetti și Francis Rey), Paris, 1931, p.493. Comisia a încasat din taxele de navigație: în anul 1914 suma de 1.926.043,34 franci-aur; în 1915 suma de 202.187,68 franci-aur; în 1916 numai 141.391,34 franci-aur; în 1917 suma de 633.030,99 franci-aur și în 1918 suma de 91.735,93 franci-aur. Taxele se percepeau în lei-aur, 1 franc-aur era echivalentul a 4 lei-aur.

⁶ DJANG, fond *Comisia Europeană a Dunării. Protocoale*, 1919, vol. 51, f. 4-18; raportul a fost întocmit de secretarul general al Comisiei Europene a Dunării, Francis Rey.

⁷ *Ibidem*, f. 5-6.

România, care negocia în secret cu Antanta, refuză să participe la această conferință⁸.

Începerea ostilităților a cauzat și o reorientare generală a comerțului exterior al României. Până în vara anului 1914, 80% din exporturile României trecuseră prin gurile Dunării, Marea Neagră și Strâmțori, însă închiderea Strâmțorilor de către Turcia a deteriorat serios orientările tradiționale ale comerțului românesc. Relațiile comerciale ale României cu Marea Britanie, Franța, Belgia și Olanda au fost restrânse serios, situație ce a dus la creșterea schimburilor cu Puterile Centrale, datorită poziției lor ca state în bazinul danubian⁹. Germania și Austro-Ungaria ce livrau României, 60% din importurile sale și preluau 20% din importurile acesteia, și-au reîntărit poziția pe piața românească. Între 1914-1916, aportul Germaniei la comerțul exterior românesc a crescut de la 23% la 29,4%, iar a Austro-Ungariei de la 18,5% la 47,9%¹⁰. România transporta mari cantități de grâne și de petrol ambelor state și, de aceea, se afla pe primul loc în planurile de război ale Puterilor Centrale, ca furnizor de alimente și materii prime. Guvernul român încerca să se aprovizioneze cu armament și echipament militar, din ambele state, însă ele, conștiente în ce direcție erau îndreptate sentimentele României, nu-i dădeau decât o mică parte din mărfurile cerute și insistau să fie plătite imediat¹¹.

Primul ministru al României, Ion I. C. Brătianu a semnat la 4/17 august 1916 la București, tratatul de alianță, Convenția politică și militară cu Rusia, Franța, Marea Britanie și Italia. La 14/27 august, România intra în Primul Război Mondial, declarând război Austro-Ungariei.

Conform Convenției militare, dintre România și Aliați, flota rusă din Marea Neagră trebuia să asigure securitatea țărmului dobrogean și să prevină un atac din amonte de Turnu-Severin¹². Întregul teritoriu românesc, riveran Dunării, urma să fie militarizat. De teamă, să nu înceapă represalii din partea autorităților asupra lor, reprezentanții Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei în Comisia Europeană a Dunării, au părăsit Galațiul, iar agenții Comisiei proveniți din aceste țări au fost internați în lagăre¹³. Mărturiile secretarului general al Comisiei, Rey, întăresc afirmațiile de mai sus: „delegații statelor inamice Germania, Austro-Ungaria, și Turcia, M. M. Markenecke, von den Falner și Heider-Bey li s-a cerut să părăsească țara (România, subl. ns.) [...] însă pentru ceilalți angajați deveniți inamici care nu au fost încă mobilizați de statele lor, au fost internați în lagăre de concentrare”¹⁴. Fragilitatea organizației a permis dizolvarea ei și înlocuirea cu o Agenție a aliaților¹⁵.

⁸ Ștefan Stanciu, *România și Comisia Europeană a Dunării. Diplomație. Suveranitate. Cooperare internațională*. Galați, 2002, p. 187.

⁹ Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916*, București, 1979, p. 162-187.

¹⁰ Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, București, 1994, p. 281.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 188.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Richard C. Frucht, *Dunărea noastră. Romania, the Great Powers, and the Danube Question*, New York, 1982, p. 34.

¹⁵ Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 188.

Încă din perioada neutralității, statul român a fost interesat în a ști cu precizie ce se întâmplă în porturile și în zona românească a Dunării. Astfel, Ministerul Afacerilor Străine a trimis un ordin tuturor Căpitaniiilor de porturi românești dunărene, în perioada 1916-1917, să raporteze, în fiecare lună, mișcările vaselor din porturi, numărul lor, pavilioanele sub care circulă și încărcăturile lor. Tot în această perioadă, se cer tabele cu echipajele de pe vasele sub pavilion român¹⁶. Din rapoartele Căpitaniiilor a reieșit o anumită stare de calmitate pe vasele românești, neavând loc nici o mișcare printre echipajele vaselor sub acest pavilion¹⁷.

La 1/10 iulie 1916 Inspectoratului General al Navigației și Porturilor Galați a primit o telegramă, de la Marele Stat Major, în care se menționa formarea Comandamentelor Militare de Porturi cu detașamentele lor de pază¹⁸. Cu această telegramă a fost trimisă și o copie a ordinului din 6 aprilie 1916, emis de Marele Stat Major al armatei române, în care era menționat numărul Comandamentelor Militare, și anume 13¹⁹. Rolul acestor Comandamente era de a cunoaște și controla mult mai bine malul românesc al Dunării, în situația în care, România devenise stat beligerant, în Primul Război Mondial.

România a suferit, chiar din luna august, atacuri navale și aeriene asupra porturilor românești dunărene. Exemplele sunt multiple, însă, noi vom enumera doar câteva. Astfel, la 15 august 1916, a început atacul din partea flotei austriece asupra Căpitaniei portului Giurgiu, care a trimis o telegramă urgentă în data de 17 august, Inspectoratului General al Navigației și Porturilor Galați²⁰. Telegrama amintește că au fost distruse aproape bunurile mobile ale acestei Căpitanii. O altă telegramă primită în data de 20 august 1916, de către Inspectoratul General al Navigației și Porturilor Galați, este cea trimisă de Căpitanul Militar al Portului Silistra, care menționează că: în 20 august 1916, ora 8, trei aeroplane inamice venind de la nord de oraș au aruncat 22 de bombe, asupra orașului și portului²¹. În urma acestui atac au murit 4 oameni (3 cercetași și 1 civil). Atacuri asupra porturilor de la Dunăre au mai fost consemnate în zilele de 22, 23, 25 august în

¹⁶ DJANG, fond *Inspectoratul General al Navigației și Porturilor Galați*, dosar 13/1916, f. 29.

¹⁷ *Ibidem*, f. 240-254. Căpitaniiile de porturi care au transmis că nu s-a făcut nici o mișcare printre echipajele vaselor sub pavilion român au fost: Cetate, Silistra, Gura Ialomiței, Turnu Măgurele, Corabia, Zimnicea, Calafat, Oltenița.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 15/1916, f. 76.

¹⁹ *Ibidem*, f. 163, 165-177. Comandamentele Militare de Porturi au fost stabilite la: Giurgiu (comandant militar lt. comandor Genoveanu), Turnu Severin (comandant militar căpitan Blebea Iulian), Calafat (comandant militar căpitan Biberi Constantin), Oltenița (comandant militar lt. comandor Popovici Alexandru), Silistra (comandant militar locotenent Condeescu Pandele), Călărași (comandant militar căpitan Pacioianu Constantin), Cernavodă (comandant militar căpitan Koslinski George), Brăila (comandant militar căpitan comandor Negru Constantin), Tulcea (comandant militar căpitan Nestor George), Sulina (comandant militar lt. comandor Botez Eugeniu), Constanța (comandant militar lt. comandor Trandafir Mihuț), Balcic (comandant militar căpitan Popescu Ștefan) și Galați (căpitan militar comandor Ionescu Zaharia).

²⁰ *Ibidem*, dosar 1/1916, f. 5.

²¹ *Ibidem*, f. 6.

Turnu-Măgurele, Calafat, Gruia, Galați și Mangalia., din partea austrieților, germanilor și bulgarilor.

În replică, autoritățile române au arestat toate vasele aflate în porturile românești, sub alt pavilion. Ca exemplificare poate fi dat portul Giurgiu care a arestat vase elene, germane, otomane, toate goale; tancuri ungare încărcate incomplet, iar cele germane încărcate²².

Revenind la situația Comisiei Europene a Dunării în această perioadă, trebuie să amintim că, în decembrie 1916, au fost transferate la Odessa, valorile Comisiei pentru a le proteja în fața invaziei inamice²³. Am menționat mai sus, că armatele inamice începuseră încă din august 1916 să bombardeze aerian și naval porturile românești. Chiar și în această perioadă de război, pe Dunăre au continuat lucrările de întreținere a șenalului navigabil în sectorul românesc.

În iulie 1917, Comisia Europeană a Dunării a semnat o convenție cu Rusia, prin care se închiria acesteia din urmă, materialul flotant care se ridica la o sumă de 2.060.231,25 franci aur pe an. Obligația Rusiei era să asigure șenalul navigabil la Sulina. În februarie 1918, Comisia Europeană a Dunării încetează colaborarea cu Rusia, preluând materialul flotant al acesteia, dar neprimindu-și chiria²⁴.

Armata ruso-română a fost înfrântă în toamna anului 1916. Înfrângerea a dus la o retragere generală spre est a armatei române, la 6 decembrie, trupele germane au intrat în București²⁵. Flota românească s-a retras pe brațul Chilia, alte nave fiind scufundate în Dunăre²⁶. Nu se știe dacă, toate bastimentele distruse de flota Puterilor Centrale, erau în totalitate numai românești. La Ismail și Chilia Nouă au fost evacuate, după unele surse, circa 528 de nave de diferite tipuri: nave de pasageri, șleperi, pontoane, remorchere, șalupe, etc²⁷.

Germanii reușesc să reorganizeze navigația pe Dunăre aducând personal specializat, cum ar fi: ingineri, directori de șantiere navale, constructori de mașini, armatori, ingineri în hidraulică.

În această perioadă, instituția ce trebuia să asigure neutralitatea pe Dunărea maritimă și-a întrerupt activitatea. Toți delegații din Comisia Europeană a Dunării au plecat la Odessa. Între timp, transporturile fluviale au fost dirijate de către Germania, fiind puse la dispoziția unei societăți austriece care încercase timp de 80 de ani să-și impună monopolul asupra navigației fluviale pe Dunăre. Această societate se numea „K. U. K. Zentral Transport Leitung” (Z. T. L) și provenea din fosta societate de navigație „Donau Dampfschiffahrtsgesellschaft” îmbogățită cu

²² *Ibidem*, f. 4.

²³ Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 188; la Odessa, bunurile și delegații Comisiei Europene a Dunării au rămas până la 31 ianuarie 1918, când, fiind puse în pericol de tulburările bolșevice din flota rusă, au revenit la Galați.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ K. Hitchins, *op. cit.*, p. 287.

²⁶ Grigore Antipa, *Chestiunea Dunării*, în vol. *Politica externă a României*, București, 1924, p. 24. Antipa apreciază că un număr de 562 vapoare, remorchere, tancuri, elevatoare au fost scufundate în Dunăre.

²⁷ Nicolae Bîrdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuții la istoria marinei române*, vol. I, București, 1979, p. 310.

câteva nave provenite din Ungaria. Sediul și-l stabilise la Brăila și încerca să-și impună monopolul asupra flotei românești²⁸.

Ieșirea Rusiei din război, la 5 decembrie 1917, a obligat România să accepte Pacea de la Buftea-București (7 mai 1918). România a urmat la scurtă vreme exemplul Rusiei, fapt ce a determinat Germania să-și revizuiască atitudinea față de situația navigației pe Dunăre. Germania a considerat că Austro-Ungaria nu trebuia să-și mențină monopolul la Dunărea de Jos, și în acest sens, încearcă o apropiere, în această perioadă, față de români. Antipa amintește de această orientare a politicii germane privind navigația pe sectorul maritim al Dunării, pentru a elimina împreună cu românii egoismul Austro-Ungariei.

Pacea din 1918, de la București, a fost considerată nu numai de Vintilă Brătianu o „pace de robire”²⁹. Termenii de pace propuși de Czernin (noul ministru de externe austro-ungar) erau duri: mari cedări teritoriale, incluzând Dobrogea și trecătorile Carpaților; controlul german și al Austro-Ungariei pe Dunăre; un control efectiv al producției petroliere românești până la sfârșitul secolului³⁰.

După semnarea păcii din 1918, Puterile Centrale au reconstituit parțial Comisia Europeană a Dunării prin noua Comisie a Gurilor Dunării, cu sediul la Brăila³¹.

Confruntări decisive pe câmpul de luptă au schimbat soarta României. Eșecul ofensivei germane din iulie 1918 pe frontul de vest și înaintarea ulterioară a Aliților spre Germania, au anunțat prăbușirea Puterilor Centrale. În Balcani, o mișcare a Aliților spre nord, care începuse la 15 septembrie, de la Salonic, o obligat Bulgaria și Turcia să semneze un armistițiu la 30 septembrie, respectiv 30 octombrie 1918. Generalul francez Berthelot care conducea așa-numita „armată de la Dunăre”, compusă din 3 divizii aliate, era pregătită să treacă Dunărea și să intre pe teritoriul românesc ocupat de Puterile Centrale, pe la Giurgiu. Trupele Antantei au trecut Dunărea pe la Giurgiu, la 10 noiembrie 1918, și începând din această zi, armata germană și-a început retragerea din România ocupată, urmând ca la 1 decembrie același an, ultimele detașamente să treacă Munții Carpați³². La 30 octombrie/11 noiembrie 1918, Aliții semnau la Rhezondes armistițiul cu Germania. După semnarea acestuia, reprezentanții Turciei, Germaniei și Austro-Ungariei au plecat din Galați, administrarea Comisiei Europene a Dunării revenindu-i României. La 1 februarie 1919, delegat al României în Comisia Europeană a Dunării, a fost numit Constantin Coștescu, care s-a instalat la Sulina, încercând să revigoreze activitatea acestei Comisii³³.

²⁸ Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 190.

²⁹ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisiuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1983, p. 171-179.

³⁰ K. Hitchins, *op. cit.*, p. 296.

³¹ DJANG, fond *Comisia Europeană a Dunării. Protocoale*, 1919, vol. 51, f. 8. Delegații Comisiei Europene începând cu 7 mai 1918 erau: F. Anderheiden (Germania), den Felner (Austro-Ungaria), Fevzi Bey (Turcia), M. Burghel (România).

³² K. Hitchins, *op. cit.*, p. 300-301.

³³ Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 192.

În mod firesc, la sfârșitul ostilităților, s-ar fi convenit ca, până la reglementarea definitivă a regimului Dunării, să se aplice statutul existent la începutul războiului. N-a fost așa, România lovindu-se de rezistența puterilor aliate. Aliații au înființat o comisie ad-hoc, alcătuită din reprezentanți ai Franței, Marii Britanii și Statelor Unite. În primăvara anului 1919, guvernul român a înștiințat că această Comisie pur militară a preluat în exploatare serviciul de la Porțile de Fier. Comisia de Control elibera permise de navigație pe tot fluviul și se ocupa cu aprovizionarea vaselor, reparația vaselor, etc. Această Comisie a împărțit Dunărea în două sectoare: de la Porțile de Fier în sus – sectorul francez (Belloy); și în jos de Porțile de Fier – sectorul englez (Troubridge)³⁴. Statele riverane erau obligate să se îngrijească de buna aprovizionare a vaselor cu combustibil. Observăm că, această Comisie Interaliată a Dunării a urmărit să se substituie cu totul Comisiei Europene a Dunării. Guvernul român a protestat, față de situațiile create pe Dunăre de această Comisie provizorie pe lângă Consiliul Suprem Aliat, înaintând un memoriu la 26 iulie 1919, în care se cerea restabilirea drepturilor României de dinainte de război, a libertății de navigație pentru toate pavilioanele aliaților iar pentru cele foste inamice în limitele impuse de condițiile de armistițiu. România se oferea în schimb să pună la dispoziția Aliaților căile ferate, flota fluvială cu simpla condiție să nu-i fie încălcate drepturile suverane. Comisia Interaliată a Dunării a funcționat până în mai 1920, în ciuda tuturor protestelor rămase fără răspuns ale României când, pe sectorul maritim al Dunării, s-a revenit la Comisia Europeană a Dunării (formată doar din: România, Italia, Marea Britanie și Franța); iar pentru restul fluviului, pe sectorul fluvial: Comisia Internațională a Dunării³⁵.

³⁴ P. Gogeanu, *op. cit.*, p. 163.

³⁵ Șt. Stanciu, *op. cit.*, p. 193. Comisia Internațională a Dunării și-a început activitatea în iunie 1920, la Paris, când s-a desfășurat prima reuniune de lucru.

REGULATIONS ON DANUBE NAVIGATION BETWEEN 1916 AND 1918

(ABSTRACT)

Navigation was considerably reduced within the break out of the World War I. Germany and Austro-Hungary, the two Great Powers riverans to Danube and rivals in war, tried to establish a new regime on Danube, after the Conference of Budapest. This intention fails because to the Romanian opposition, which was secretly negotiating with Antanta at that time.

According to the Military Convention, signed by Romania and Antanta, the Russian fleet of Black Sea should have secured the Dobrogea seaside and prevent a virtual attack upstream Drobeta Turnu-Severin, and, the entire Romanian territory was to be militarized.

Romania's joining the war by the side of Antanta regulated the navigation on Danube by an Allies Agency. The defeat of the Russian-Romanian army in the fall of 1916 determined a general retreat of the Romanian army, the Romanian fleet established on Chilia branch to stay until the end of the war. Under these circumstances, Austro-Hungary and Germany began to control the Danube. A forceful competition between these two allies followed.

EXPORTURILE PRIN GURILE DUNĂRII ÎN PERIOADA 1934–1940

Artur TULUȘ

Fluviul Dunărea este unul dintre cele mai importante artere navigabile ale Europei, cu un bazin de 817.000 km² care se întinde pe cuprinsul a 17 state¹. În acest context, gurile Dunării au deschis o cale de comerț și comunicare între popoarele europene riverane fluviului și cele din jurul mărilor și oceanelor lumii. Evenimentele din trecutul istoriei ne îndreptățesc să legăm indisolubil comerțul dunărean cu libertatea de navigație prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Într-adevăr, unicul drum maritim care leagă Dunărea și Marea Neagră de Mediterana și de liniile de comunicație maritime mondiale are ca traseu Bosforul, Marea Marmara și Dardanelele².

Între 1856 și 1948, sectorul maritim al fluviului s-a aflat sub jurisdicția Comisiei Europene a Dunării³. În perioada interbelică, această Comisie, formată din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei și României, avea competențe asupra sectorului situat între Brăila și gurile Dunării. Statul român a fost nevoit să recunoască acest organism deși, în repetate rânduri, i-a contestat prin prisma dreptului internațional existența, pe considerentul că încălca suveranitatea statului român.

În scopul unei mai bune evidențieri, a evoluției schimburilor comerciale și a cauzelor de natură economică și politică care au determinat intensitatea ieșirilor de mărfuri din Dunăre, studiul nostru își începe aria de investigație din 1934, an de debut al unei noi perioade de avânt economic la scară mondială.

¹ Alexandru Sobaru, Ion G. Năstase, *Artera navigabilă Dunăre – Main – Rhein, factor de strategie europeană. Orizontul 2020*, București, 1997, p. 49. Lungimea Dunării este de aproximativ 2.850 km. sau 1770 mile.

² Paul Gogeanu, *Strâmtoarele Mării Negre de-a lungul istoriei*, București, 1966, p. 7. Bosforul unește Marea Neagră cu Marea Marmara, lungimea acestei strâmtoari fiind de 28,5 km iar lățimea cea mai mică este de 700 metri. Dardanele leagă Marea Marmara de Marea Mediterană, lungimea strâmtoarii fiind de 65 km iar lățimea variind între 1,3 și 7,5 km.

³ Vezi P. Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970; Ștefan Stanciu, *România și Comisia Europeană a Dunării. Diplomatie. Suveranitate. Cooperare internațională*, Galați, 2002.

Prin gurile Dunării trec navele dinspre fluviu către Marea Neagră și invers. Din această perspectivă, considerăm că, tranzitarea acestor *strâmători ale Dunării* (s. n) sunt cele care au determinat trecerea de la schimburi locale sau regionale către un comerț internațional. În sprijinul afirmațiilor noastre, aducem în discuție cauzele și scopul practic al înființării Comisiei Europene a Dunării, organizație care a reglementat, între 1856 și 1948, navigația pe Dunărea inferioară. Prin intermediul acestei Comisii Dunărea și, mai ales, a sectorul maritim, a fost inclus în liniile comerciale mondiale.

Exportul prin gurile Dunării poate fi redus la ieșirile de mărfuri și bunuri prin bara Sulina. Este adevărat că, în perioada interbelică, au existat cazuri privind folosirea și a celorlalte brațe ale fluviului pentru a evita taxele impuse de Comisia Europeană a Dunării, însă, navele ce au riscat erau de dimensiuni mici, se ocupau cu un trafic local și nu cu unul de anvergură internațională. Până în mai 1939, tranzitul de mărfuri prin bara Sulina a fost apanajul Comisiei Europene a Dunării, care supraveghea și încasa taxe de la vasele intrate/ieșite în/din Dunăre către Marea Neagră, prin intermediul Căpitaniei portului Sulina și a Casei de Navigație. Ulterior, prin schimbarea regimului sectorului maritim al fluviului, autoritățile române au preluat aceste prerogative. În acest sens, a fost înființată Direcția Dunării Maritime, care, pe lângă alte funcții preluate de la Comisie, avea obligația de a continua redactarea unui buletin lunar⁴. Publicația a avut atât un rol tehnic, oferind informații de natură a asigura o bună navigație (date hidro-meteorologice, adâncimi minime la bară și la fluviu, lucrări de dragaj, situația semnalizărilor luminoase și a balizelor); dar și statistico-economic, prezentând în fiecare număr două tablouri privind vasele intrate și ieșite în/din Dunăre, în luna respectivă, cu precizarea numelui vasului, a pavilionului, tonajului, pescajului și a felului și cantității încărcăturii⁵.

Exportul prin gurile Dunării nu poate fi rupt de o serie de factori economici: natura mărfurilor ieșite și a gradului de dependență a acestora de anumite calamități naturale (secetă, inundații, etc.); capacitatea de producție a economiei românești dar și a statelor din bazinul dunărean; nevoi și necesități pe piața românească și mondială; dezvoltarea transportului pe apă; etc. În acest context, nu trebuie neglijat nici aspectul fiscal, știindu-se faptul că, în perioada interbelică, marile porturi de la Dunărea maritimă, au fost extrem de nemulțumite de taxele impuse de Comisia Europeană a Dunării, sau, din mai 1939, de Direcția Dunării Maritime, care au îndepărtat o mare parte a celor interesați (armatori,

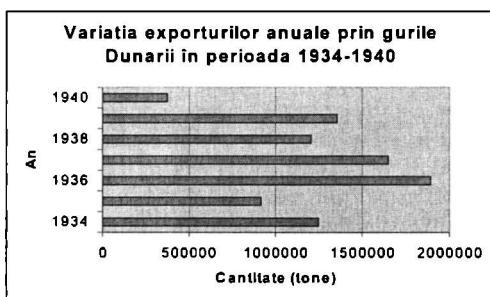
⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați (în continuare se va cita DJANG), fond *Comisia Europeană a Dunării. Secretariatul General*, dosar 762, f. 19, 23- 24.

⁵ „Buletinele Comisiei Europene a Dunării”, respectiv, din mai 1939, „Buletinele Direcției Dunării Maritime” sunt principalele surse informative privind comerțul desfășurat prin intermediul gurilor Dunării. În general, cele două tipuri de publicații păstrează același format și sumar, deosebirile constând în periodicitatea apariției (primele sunt bilunare iar cele ale Direcției Dunării Maritime sunt lunare).

comercianți, etc.) către o altă rută, ce avea în prim-plan portul românesc Constanța⁶.

În condiții normale, de pace și de libertate a navigației, factorii de natură economică și financiară primează și determină anvergura comerțului în zona respectivă. Agravarea situației internaționale, culminând cu declanșarea celui de-al doilea război mondial, la 3 septembrie 1939, au modificat radical natura factorilor ce determinau comerțul în zonă. Latura politică și geo-strategică a gurilor Dunării a devenit, mai importantă, decât cea economică, iar forțele beligerante, prin diverse mijloace, au căutat să controleze această arteră de navigație europeană.

Cantitatea de mărfuri anual exportată prin gurile Dunării, între 1934-1940, a oscilat, în funcție de o serie de cauze de natură economică și politică. Sub aspect cantitativ, exceptând anii 1935 și 1940, în restul perioadei exporturile au depășit 1.200.000 tone anual⁷. Anii de vârf au fost: 1936 cu un export total de 1.893.108 tone și 1937 cu 1.650.832 tone. Variația exporturilor anuale⁸, prin bara Sulina, este redată în graficul de mai jos:

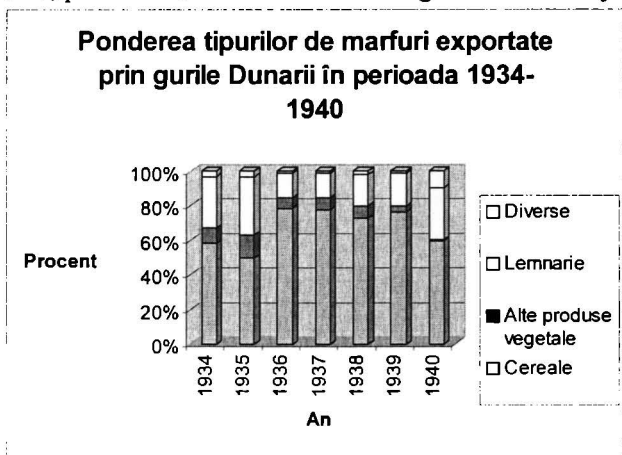
⁶ DJANG, fond *Comisia Europeană a Dunării. Secretariatul General*, dosar 319, f. 6, 85-86. Un caz care indică starea de spirit existentă în cadrul comercianților și armatorilor din porturile Dunării maritime, față de taxele și rigiditatea fiscală a Comisiei Europene a Dunării, este legat de interesele acestora în a atrage cerealele din nordul Basarabiei, prin deschiderea unei linii de cabotaj Bugaz – porturile de la Dunărea maritimă. În acest sens, armatori, precum Spiru P. Vaglianatos, sau firme, Eizu Goldring, au cerut autorităților Comisiei, să considere șlepurile, intrate din mare în fluviu și venite din portul Bugaz cu cereale pentru a le descărca pe cargoboturi, vase fluviale și să le taxeze ca atare. Discuțiile au durat circa patru ani, între 1930-1934, și s-au finalizat pozitiv pentru armatori printr-o rezoluție a Comisiei Europene a Dunării. Printre argumentele aduse în discuție amintim, din adresa înaintată de firma Eizu Goldring, Camerei de Comerț și Industrie Galați, la 25 aprilie 1933, pentru a susține pe lângă Comisie demersurile sale, următoarele: „[...] barja Ville de Toulon negăsind vapor la Sulina, a venit să transbordeze marfa încărcată la Bugaz într-un vapor de mare tonaj la Brăila și intrând pe brațul Sulina nu a produs nici o pagubă Comisiei Europene a Dunării deoarece marfa s-a transbordat într-un vas de mare pentru care Comisiunea a încasat taxele în folosul său. Deci nu ar fi explicabil ca să se poată încasa aceste taxe de două ori. [...] *Din aceleași cauze și restul de barje ce lucrează la Bugaz actualmente, și anume Evanghelos Nomicos de 750 tone, Speranza de 500 de tone, Jeanette 500 tone, Marmara 400 tone, inclusiv Ville de Toulon 750 tone, în total circa 29.000 tone, care socotite la trei voiaje lunar, însumează aproape 90.000 de tone lunar, nu mai vine nici una pe Dunăre și toate descarcă la Constanța (s. n.)*”.

⁷ Cantitatea de mărfuri exportată prin gurile Dunării s-a ridicat la: 1.248.450 tone în 1934; 918.310 în 1935; 1.893.108 în 1936; 1.650.832 în 1937; 1.204.667 în 1938; 1.356.664 în 1939 și 370.757 în 1940.

⁸ Statistica a fost efectuată conform datelor furnizate de Comisia Europeană a Dunării sau Direcția Dunării maritime, prin intermediul Buletinelor bilunare sau lunare.

Pentru a surprinde cât mai corect factorii de natură economică și politică care au influențat exporturile prin gurile Dunării considerăm oportună o analiză pe tipuri de mărfuri exportate, știindu-se că productivitatea produselor vegetale depinde foarte mult de condițiile climaterice, iar statul român a încurajat exportul de cereale prin politici guvernamentale.

Bunurile achiziționate de pe piața dunăreană și transportate la destinație pe mare s-au putut grupa în: cereale, alte produse de origine vegetală, lemnărie și mărfuri diverse. În parametri procentuali, ponderea tipurilor de mărfuri exportate, între 1934 și 1940, prin bara Sulina este redată în graficul de mai jos.

După cum rezultă și din figura de mai sus, între 1934 și 1940⁹, principalele mărfuri exportate sunt cerealele: grâu și derivate din grâu (făină, tărațe); porumbul, secara și ovăzul. Acest fapt este și normal dacă luăm în calcul, evoluția agriculturii și a comerțului exterior al României, dar și politica de valorificare a produselor agricole, politică aplicată consecvent până în 1939¹⁰.

În privința agriculturii, creșterea suprafețelor cultivate în România nu au modificat radical, sub aspectul culturilor, ponderea terenurilor cultivate cu cereale. Însă, în deceniul patru al secolului XX, cultura porumbului a început să domine suprafețele cultivate și a atins la sfârșitul deceniului, aproape 45% din terenurile destinate culturilor cu cereale. Creșteri însemnate ating și culturile de grâu care, în 1939, au înregistrat o treime din suprafețele cultivate cu cereale. Într-un relativ regres, sunt suprafețele cultivate cu orz și secară¹¹. Condițiile climaterice bune și foarte bune, în perioada 1934-1940, au determinat producții ridicate de cereale. Cu excepția anilor 1934 și 1935, în toți ceilalți, recoltele depășesc 10.000 mii tone. Anul record, al perioadei discutate în studiul nostru, a fost 1939, în care producția de cereale a atins 12.259,9 mii tone¹². Stimularea culturilor de cereale, s-a datorat și

⁹ Vezi anexa A1-A7.

¹⁰ Maria Mureșan, *Istoria economiei. Epoca modernă și contemporană*, București, 1995, p. 342.

¹¹ *Ibidem*, p. 343-345.

¹² *Ibidem*, p. 345.

strategiei gândită de statul român, care a promovat o politică de încurajare a exporturilor acestor mărfuri, prin înființarea unor instituții menite să sprijine exporturile de cereale¹³ și, prin, practicarea unor sisteme de valorificare la export a acestor produse vegetale¹⁴.

Gurile Dunării nu au putut face excepție de la evoluția pe scară națională a agriculturii. Cerealele au reprezentat ponderea covârșitoare a mărfurilor exportate prin intermediul porturilor de la Dunărea maritimă. Sub aspect cantitativ, anul de vârf al exportului de cereale a fost atins în 1936, când, prin bara Sulina, au fost exportate 1.492.081 tone. La polul opus, s-a plasat anul 1940, cu un export de 220.310 tone; urmat de 1935, cu 454.307 tone cereale. Anul 1940, trebuie analizat separat, deoarece, în condițiile afectării libertății de navigație pe Dunăre, nu putem vorbi de un spirit competitiv în desfășurarea comerțului pe piața dunăreană și, implicit, al libertății de comerț pe Dunăre.

În parametri procentuali, exceptând anul 1935¹⁵, în restul perioadei cerealele au reprezentat peste 50%, din totalul bunurilor exportate prin gurile Dunării¹⁶. Ponderea acestor produse, în totalul mărfurilor ieșite din Dunăre, a variat între pragul minim de 49,47% în 1935 și un nivel maxim de 78,76%, atins în 1936¹⁷.

În privința tipurilor de cereale exportate prin gurile Dunării, grâu a ocupat primul loc între 1935 și 1940, urmat de porumb, și, în cantități mult mai mici, secara și orzul¹⁸. Această ordine a suferit o modificare, doar în anul 1934, când clasamentul tipurilor de cereale exportate, după cantități, a arătat în felul următor: porumb cu 345.584 tone; secară și orz cu 210.492 tone; grâu cu 167.287 tone¹⁹.

Așadar, orașele de la Dunărea maritimă erau cunoscute, cu predilecție, drept centre de unde se puteau achiziționa cerealele. Realitatea existentă aici se explică prin tradiția orașelor de pe sectorul maritim al fluviului, care erau cunoscute antrepozite de cereale, prin dotările existente aici în privința stocării (mari silozuri și amenajarea unor dane pentru facilitarea încărcării acestui tip de marfă), și nu, în ultimul rând, prin avantajele oferite de transportul pe apă care era mult mai practic și mai ieftin. În Brăila, Ismail și Chilia Nouă au existat târguri și oboare de cereale²⁰ iar la Galați și Ismail funcționa, în 1936, burse de mărfuri²¹.

¹³ „Monitorul Oficial”, nr.75 din 28 martie 1929. Centrala Cooperativă de Import și Export a fost înființată în martie 1929.

¹⁴ M. Mureșan, *op. cit.*, p. 342. Au funcționat trei sisteme de valorificare a cerealelor: sistemul primelor de export, sistemul statului cumpărător și un sistem mixt, format din primele două.

¹⁵ În anul 1935, cantitatea de cereale exportată s-a ridicat la 454.307 tone, din totalul de 918.310 tone bunuri exportate prin bara Sulina, reprezentând 49,47%.

¹⁶ Cerealele au reprezentat, în totalul mărfurilor exportate prin gurile Dunării, următoarele procente: 57,94% în 1934; 49,47% în 1935; 78,76% în 1936; 77,52% în 1937; 72,80% în 1938; 76,07% în 1939; 59,42% în 1940.

¹⁷ Vezi anexele A1-A7

¹⁸ Vezi anexele A2-A7

¹⁹ Vezi anexa A1

²⁰ M. Mureșan, *op. cit.*, p. 439.

²¹ *Istoria românilor*, vol VIII, *România întregită. 1918-1940*, coord. Ioan Scurtu, București, 2003, p. 43.

Toate acestea au favorizat tranzacțiile și acumularea acestui tip de produs în antrepozite și silozuri, de unde era încărcat apoi pe nave de mare.

În legătură cu proveniența acestor cereale, cert este faptul că, majoritatea grânelor reprezentau recolta Moldovei sau a Basarabiei²², cunoscute centre agricole ale României. Sunt, însă, și alte și alte zone de proveniență a lor. Într-un procent mai puțin însemnat, este adevărat, aceste cereale au provenit și din alte regiuni ale României (îndeosebi din Câmpia Română), Dobrogea sau de pe teritoriul altor state cu acces la Dunăre: Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria²³. Autoritățile Comisiei Europene a Dunării sau, din mai 1939, ale Direcției Dunării Maritime, nu au precizat natura provenienței acestor cereale și, de aceea, este dificil de calculat din totalul cerealelor exportate prin gurile Dunării, ponderea celor obținute de pe teritoriul României.

Lemnul și produsele din lemn au constituit un al doilea bun exportat prin bara Sulina. Lemnul era de esență brad sau stejar și nu era prelucrat decât într-o formă primară sau intermediară, fiind cumpărat sub formă de scânduri, doage, dulapi sau lemn de foc²⁴. Sub aspectul cantităților exprimate în tone, exportul cel mai mare de lemn și derivate din lemn a avut loc în 1934, când, prin gurile Dunării, au ieșit 370.097 tone. În anii următori²⁵, până în 1938, s-a înregistrat o tendință de ușoară reducere, pentru ca în 1939²⁶, să crească, fără a mai atinge vârful înregistrat în anul 1934. Prăbușirea evidentă a pieței dunărene în 1940, a determinat scăderea vânzărilor de cherestea, la mai puțin de jumătate, comparativ cu anii precedenți, însă, această evoluție, a fost firească în noua conjunctură locală și internațională²⁷.

În parametri procentuali, exportul de lemn și produse din lemn, a variat, în totalul exporturilor prin bara Sulina, între un prag minim, înregistrat în 1936, de 13,90% și un nivel maxim atins în 1935, de 33,62%²⁸.

Pe lângă cereale și lemn, alte produse vegetale exportate au fost: legume și derivate (fasole, mazăre, linte, mei, bostan, bulion, etc.); plante textile (în, cânepă);

²² DJANG, fond *Primăria Galați*, dosar 88/1940, f. 1-2. Într-o adresă, din septembrie 1940, a Camerei de Comerț și Industrie Galați către Primărie orașului se specifică: „[...] exportul de cereale ce face activitatea portului Galați este alimentat astăzi de producția agricolă a Moldovei iar până la 30 iunie 1940 a fost alimentat și de Basarabia”.

²³ Idem, fond *Comisia Europeană a Dunării. Rapoartele delegatului României*, dosar 230, fila 30-42. Analizând expunerea Președintelui Camerei de Comerț și Industrie din Brăila, Gheorghe Ciurea, din 8 februarie 1936, referitoare la cauzele decăderii portului Brăila, sesizăm că zonele producătoare de cereale sunt Basarabia, Moldova, Muntenia și Dobrogea. Gheorghe Ciurea atrăgea atenția și asupra „[...] traficului care se face aici cu cerealele din Iugoslavia, Bulgaria și Ungaria”. Portul Sulina a fost tranzitat, între 1934 și 1940, de nave maghiare, bulgare și iugoslave. Pentru Ungaria, care după destrămarea Imperiului Austro-Ungar nu a mai avut acces la mare, Dunărea a constituit un debușeu al exportului și importului de bunuri.

²⁴ Vezi anexele A1-A7.

²⁵ Vezi anexele A2-A5. Cantitățile de cherestea exportate au fost: 308.712 tone în 1935; 263.162 tone în 1936; 236.125 tone în 1937 și 218.335 tone în 1938.

²⁶ Vezi anexa A6.

²⁷ Vezi anexa A7.

²⁸ Lemnele și produsele din lemn au reprezentat, în totalul mărfurilor exportate prin gurile Dunării, următoarele procente: 29,64% în 1934; 33,62% în 1935; 13,90% în 1936; 14,30% în 1937; 18,12% în 1938; 19,01% în 1939; 30,13% în 1940.

semințe oleaginoase și derivate (rapită, semințe și ulei de floarea soarelui); plante furajere (lucernă, trifoi); zahăr și melasă; tutun. Între 1934 și 1939, ele au reprezentat a treia categorie de mărfuri exportate prin gurile Dunării, cantitatea anuală oscilând între un maxim de 122.791 tone, atins în 1935, și un minim de 51.866 tone, în 1939²⁹.

Restul bunurilor exportate, care nu intrau în cele trei categorii anterioare, au fost grupate la mărfuri diverse. Mărunțișurile, unele produse minerale de tipul materialelor de construcții (ciment) sau al unor metale (arama), au fost identificate printre bunurile ce fost încărcate pe nave și au trecut prin vama de la Sulina. Între 1934 și 1939, ponderea acestor mărfuri diverse, în ansamblul exporturilor, a fost nesemnificativă, cea mai mare cantitate anuală exportată înregistrându-se în 1934 (37.895 tone)³⁰.

Anul 1940 a fost cu totul special, datorită agravării situației internaționale, în privința cantității de mărfuri imbarcate pe nave de mare, dar și a ponderii celor patru tipuri de bunuri exportate prin bara Sulina. Trecerea de la un comerț internațional la unul local, a provocat mutații și în ceea ce privește raporturile procentuale între tipurile de mărfuri exportate. Astfel, în acest an, a scăzut ponderea cerealelor și a produselor vegetale în favoarea lemnului și a mărunțișurilor, în totalul mărfurilor exportate, deoarece statele din jurul Mării Negre având același tip de economie nu erau compatibile sub aspectul schimburilor comerciale.

Surprinde lipsa produselor petroliere în exporturile prin gurile Dunării, în condițiile în care, crizele politice europene de la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului XX, ofereau perspectiva unor posibile confruntări militare și transformau petrolul într-un produs strategic. Această cerere pe piața mondială, a determinat, în perioada 1936-1939, situarea pe locul întâi a produselor petroliere în exporturile României, cu o cotă de 40 și 43%,³¹ datorită, în special, cererilor și angajamentelor luate de statul român față de Germania. Inexistența unor instalații care să aducă petrolul în porturile de la Dunărea maritimă și amenajarea portului Constanța ca terminal petrolier, constituie, după părerea noastră, principalele cauze ale absenței produselor petroliere în ansamblul bunurilor exportate prin gurile Dunării. Nu trebuie neglijat aspectul permanentelor dispute între România și Comisia Europeană a Dunării, în perioada interbelică, autoritățile române considerând că atribuțiile acestei Comisii încalcă suveranitatea națională. Din aceste considerente, partea română nu a avut interesul să investească la Dunărea de Jos în infrastructură și să încurajeze, pe acest traseu, exporturile de produse petroliere, în condițiile în

²⁹ Vezi anexele A2-A7. În termeni procentuali, produsele vegetale, altele decât cerealele sau lemnul, au reprezentat în ponderea totală a mărfurilor următoarele procente: 9,38% în 1934; 13,37% în 1935; 5,96% în 1936; 7,17% în 1937; 7,14% în 1938; 3,82% în 1939.

³⁰ Mărfurile diverse au reprezentat: 37.895 tone în 1934 (3,04% din totalul bunurilor); 32.500 tone în 1935 (3,57%); 26.056 tone în 1936 (1,38%); 16.609 tone în 1937 (1,01%); 21.217 tone în 1938 (1,76%); 14.937 tone în 1939 (1,10%).

³¹ Nicolae N. Constantinescu (coord.), *Romania's Economic History. From the Beginnig to World War II*, București, 1994, p. 255.

care Constanța era un port *în totalitate românesc* (s. n.) iar taxele percepute aparțineau statului român, nu unui organism european.

Din punct de vedere al comerțului internațional, în perioada 1934-1940, orașele de la Dunărea maritimă au fost percepute ca centre de achiziționare a cerealelor și a lemnului. Imaginea devenise tradițională, deoarece aceste tipuri de bunuri constituiseră, înainte de amenajarea canalului Sulina de către Comisia Europeană a Dunării, principala marfă de export a zonei și a arealului dunărean³².

Cumpărătorii produselor de pe piața dunăreană nu au fost doar Marile Puteri europene. Între 1934 și 1940, interesele economice ale unor state cu valută slabă la gurile Dunării au coexistat cu interesele Germaniei sau ale Marii Britanii, state ce au privit zona și sub aspect geo-strategic.

Analizând destinația mărfurilor ieșite prin gurile Dunării, în perioada 1934-1940, observăm o concurență acerbă între Italia, Marea Britanie, Grecia, și Germania. Primele două sunt membre ale Comisiei Europene a Dunării și mari puteri maritime, însă Grecia poate fi considerată pe bună dreptate *cărăușul gurilor Dunării* (s. n.). Acest statut, dobândit în timp, este dat de traficul naval intens la intrarea/ieșirea în/din fluviu al navelor grecești, majoritatea de dimensiuni mici, ce au întreținut până în 1940, o activitate navală în zonă impresionantă, cel puțin ca număr de vase intrate/ieșite în/din Dunăre. O mare parte a acestor nave au fost închiriate de alte state pentru a le transporta cerealele, cheresteaua și alte bunuri achiziționate din gurile Dunării, însă au existat și bastimente reîntoarse în Grecia cu mărfuri de pe piața dunăreană³³. De altfel, cu mici excepții, primele trei poziții privind destinația anuală, după cantitate, a mărfurilor exportate prin gurile Dunării, în a doua jumătate a anilor '30, a oscilat între aceste trei state, respectiv Marea Britanie, Italia, și Grecia³⁴.

Cazul Germaniei trebuie analizat distinct de celelalte, deoarece gurile Dunării prezintă pentru marea putere din Europa Centrală o importanța geo-strategică care depășește în dese rânduri latura economică. În 1938, agresivitatea și presiunile Germaniei ating un nou nivel, în care dimensiunea politică primează celei economice. Politica și interesele germane ies triumfătoare peste tot în Europa în confruntarea cu statele ce doreau menținerea *statu-quo*-ului teritorial. Anschluss-ul (martie 1938) a întărit poziția Germaniei în bazinul dunărean și i-a permis să ceară într-o manieră imperativă, admiterea în Comisia Europeană a Dunării³⁵.

³² Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, vol. I, București, 1888. Convenția de la Akerman, din 25 septembrie/7 octombrie 1826, a stabilit libertatea comerțului celor două state românești, cu respectarea priorității pentru aprovizionarea cu grâne a Constantinopolului.

³³ Vezi „Buletinele Comisiei Europene a Dunării”, anii 1934-1939, respectiv „Buletinele Direcției Dunării Maritime”, anii 1939 (din mai) -1940.

³⁴ Vezi anexele A1-A7.

³⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita AMAE), fond 8, *Convenții*, D 17, vol. V, f. 194-201. Într-o scrisoare din 6-8 iulie 1938, a avut loc la București o întrevedere între o delegație germană (formată din Martius și Bauer) și una română (Contzesco și Cretzianu) privind admiterea Germaniei în Comisia Europeană a Dunării. Atunci, când reprezentanții români au motivat că această problemă prezentă a Germaniei este și problema altor state care ceruseră și ele intrarea în această Comisie (Turcia, Grecia, Uniunea Sovietică și Polonia), replica delegației germane a fost: „trebuie făcută o distincție între aspirațiile altor state și cele ale Germaniei, căci poziția Germaniei este alta și ea nu poate admite a fi tratată identic cu ceilalți solicitanți”.

Drang nach Osten-ul german, a acționat pe piața dunăreană a cerealelor ca un *tăvălug* (s. n.), eliminând rivalii economici și politici, și în special Marea Britanie, după cum sublinia ministrul Germaniei la București: „[...] era mai ușor pentru Germania, care avea relații comerciale cu România, să depășească problema prețurilor decât pentru o firmă engleză care ar putea eventual să cumpere cu ajutorul subvențiilor guvernamentale doar un singur transport de grâu. Pentru că o astfel de firmă trebuie să se gândească la posibilitățile de vânzare și pur și simplu nu poate ignora situația de pe piața mondială”³⁶.

Rolul Germaniei, de importator/exportator prin gurile Dunării, trebuie privit prin prisma poziției geografice de stat dunărean, dar și sub aspectul strategiei politice și economice, promovată de autoritățile naziste. Astfel, anexarea Austriei (martie 1938) i-a permis statului din Europa centrală să-și consolideze statutul de riveran al Dunării și a determinat schimbarea traseului comercial al mărfurilor transportate pe fluviu. De fapt, s-a remarcat inversarea fluxului comercial al mărfurilor din zona Mării Negre cu destinația Germania. Traseul maritim (din fluviu către mare) a fost abandonat în favoarea rutei fluviale, mai scurtă și mai sigură din perspectiva conflagrației mondiale (din mare către fluviu), traseul firesc devenit „noua cale a exportului mărfurilor românești în Germania prin Dunărea de Sus, a cărui consecință este scăderea accentuată a traficului prin gura Sulina”³⁷.

În zona gurilor Dunării, Franța, s-a afirmat doar prin calitatea ei de membru al Comisiei Europene a Dunării, exporturile, importurile și traficul naval al vaselor sub pavilionul acestui stat, între 1934 și 1940, fiind nesemnificativ³⁸. Reacția franceză față de influența italiană și, mai ales, de creșterea penetrației economice și a presiunilor politice germane în zona sectorului maritim al fluviului, a întârziat să apară, ceea ce demonstrează neatractivitatea regiunii Dunărea de Jos pentru diplomația franceză, manifestată prin inexistența sau, poate, neputința unei politici economice și a unei strategii economice coerente. Această pasivitate franceză a fost sesizată și de politicienii români pe la jumătatea anilor '30, iar reacția cea mai clară a survenit în 1936, după înlăturarea lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului de Externe, când, regele României, Carol al II-lea, a declarat: „cel dintâi guvern ce trebuie consultat în problemele internaționale era cel al Majestății Sale Britanice, acesta întâi și apoi cel francez”³⁹.

Între 1934 și 1940, o mare parte din mărfurile pieței dunărene s-au îndreptat către state cu valută slabă, ce deveniseră parteneri tradiționali ai zonei: Grecia, Egipt, Belgia, Siria, Olanda, etc.

Traficul mărfurilor la confluența fluviu-mare a fost susținut și de vasele românești sau al altor state dunărene: Ungaria, Iugoslavia sau Bulgaria. În toată perioada 1934-1940, cantitatea de mărfuri anual transportată pe navele românești a

³⁶ David B. Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, București, 1983, p.79.

³⁷ „Buletinul Direcției Dunării Maritime”, an. I, nr. 5 (octombrie 1939), p. 9.

³⁸ Vezi anexele A1-A7.

³⁹ D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 45.

fost mai mare decât activitatea similară a bastimentelor sub pavilionul altor state dunărene, cu excepția Germaniei⁴⁰.

În concluzie, deși au existat diverse inițiative, mai ales în mass-media vremii, privind găsirea unei alte derivații, canalul Sulina a rămas în continuare singura cale de acces în/din Dunăre a navelor comerciale maritime. Porturile de pe sectorul maritim al fluviului au constituit, cu predilecție, între 1934 și 1940, centre de achiziționare a cerealelor (aproape sau peste 50% din totalul mărfurilor ieșite în mare) și, într-o măsură mai mică, a lemnului. Produsele petroliere lipsesc, ca mărfuri de export prin intermediul gurilor Dunării, realitate care ar trebui să nu ne surprindă în contextul în care, autoritățile române au considerat, în aproape întreaga perioadă interbelică (până la înlăturarea lui N. Titulescu, august 1936, din fruntea Ministerului Afacerilor Străine a României), existența și funcționarea Comisiei Europene a Dunării drept o încălcare a suveranității naționale și au folosit ca terminal petrolier portul Constanța, considerat *port în totalitate românesc* (s.n.).

La fel ca întregul comerț românesc, exporturile de mărfuri de pe piața dunăreană au fost influențate de o serie de factori de natură economică, fiscală și politică. Către sfârșitul anilor '30, în contextul înrăutățirii relațiilor internaționale, influențele economice ale pieței mondiale încep să fie eclipsate de evenimentele politice. Importanța geo-strategică și economică a regiunii este evidentă, mai ales, prin prisma intereselor Germaniei, teoreticienii geo-politicii celui de-al Treilea Reich cerând insistent controlul asupra întregului bazin dunărean.

Pavilionul românesc a fost, după părerea noastră, insuficient reprezentat în traficul naval înregistrat prin gurile Dunării între 1934 și 1940, comparativ cu activitatea navală a Marii Britanii, Italiei sau a Greciei. Activitatea comercială la Dunărea de Jos a fost întreținută și de circulația altor bastimente aparținând unor state dunărene precum: Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia. Totuși, putem considera, pe bună dreptate, Grecia drept *cărăușul gurilor Dunării* (s. n.), navele sub acest pavilion deținând în multe privințe primul loc ca principal transportator al mărfurilor iar interesele economice și nevoia de cereale au determinat ca o mare parte a mărfurilor exportate prin gurile Dunării să aibă ca destinație state cu valută slabă (Siria, Egipt, Belgia, Olanda, etc.).

⁴⁰ Vezi anexele A1-A7.

Anexa A1.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1934

Destinația	tone	-	Produce vegetale								Produce minerale	Mărfuri diverse	Total	
			Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și furajere (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rapiță și derivate	Lemn și derivate (inclusiv celuloză)				Tutun
			Grâu și derivate: făină; tărâțe	Orz, ovăz și secară	Porumb									
Algeria, Maroc și Tunisia	tone	-	950	-	504	1.857	-	-	-	-	18.438	-	10	21.759
	%	-	0,57	-	0,15	3,22	-	-	-	-	4,98	-	0,04	1,74
Belgia	tone	-	22.337	46.354	25.701	6.582	353	-	1.297	12	-	-	116	102.752
	%	-	13,35	22,02	7,44	11,43	7,50	-	2,95	0,00	-	-	0,51	8,23
Bulgaria	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	15
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,07	0,00
Danemarca	tone	-	585	15.482	36.615	-	-	-	11.880	-	-	-	-	64.562
	%	-	0,35	7,36	10,60	-	-	-	27,06	-	-	-	-	5,17
Egipt	tone	-	-	-	125	45	-	425	-	82.517	-	-	8.166	91.278
	%	-	-	-	0,04	0,08	-	3,90	-	22,30	-	-	36,04	7,31
Franța	tone	1.438	1.511	6.938	13.793	12.677	587	-	3.605	35.010	3.336	-	728	79.623
	%	16,64	0,90	3,30	3,99	22,01	12,48	-	8,21	9,46	100,00	-	3,21	6,38
Germania	tone	3.337	7.436	37.736	87.906	15.021	2.108	-	7.415	1567	-	3.255	465	166.246
	%	38,60	4,45	17,93	25,44	26,08	44,80	-	16,89	0,42	-	100,00	2,05	13,32
Grecia	tone	-	-	-	213	2.096	107	-	-	76.833	-	-	527	79.776
	%	-	-	-	0,06	3,64	2,27	-	-	20,76	-	-	2,33	6,39
Italia	tone	634	9.108	8.312	19.634	5.345	237	193	1.940	33.910	-	-	498	79.811
	%	7,33	5,44	3,95	5,68	9,28	5,04	1,77	4,42	9,16	-	-	2,20	6,39
Marea Britanie	tone	11	79.249	25.031	103.136	1.752	285	-	10.345	16.054	-	-	325	236.188
	%	0,13	47,37	11,89	29,84	1,04	6,06	-	23,56	4,34	-	-	1,43	18,92
Olanda	tone	2.627	45.822	43.230	49.685	10.292	1.027	8.806	7.404	10.003	-	-	1.865	100.761
	%	30,39	27,39	20,54	14,38	17,87	21,83	80,89	16,87	2,70	-	-	8,23	14,48
Siria	tone	109	289	652	250	532	1	1.463	15	90.964	-	-	7.377	101.652
	%	1,26	0,17	0,31	0,07	0,92	0,02	13,44	0,03	24,58	-	-	32,56	8,14
Spania	tone	145	-	-	150	912	-	-	-	2.322	-	-	-	3.529
	%	1,68	-	-	0,04	1,58	-	-	-	0,63	-	-	-	0,28
Turcia	tone	343	-	250	202	326	-	-	-	-	-	-	2.068	3.189
	%	3,97	-	0,12	0,06	0,57	-	-	-	-	-	-	9,13	0,26
Alte state	tone	-	-	26.507	7.670	165	-	-	-	2.467	-	-	500	37.327
	%	-	-	12,6	2,21	0,29	-	-	-	0,67	-	-	2,21	2,99
Total	tone	8.644	167.287	210.492	345.584	57.602	4.705	10.887	43.901	370.097	3.336	3.255	22.460	1.248.450
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

„Buletinul Comisiei Europene a Dunării”, nr. 1-24, 1934. Statisticile sunt realizate pe baza datelor furnizate de Comisia Europeană a Dunării în buletinele sale bilingve. Pentru „alte state”, în anul 1934, mărfurile ieșite din fluviu în mare au mai avut ca țări de destinație Argentina, Finlanda, Norvegia, Portugalia, Statele Unite și Suedia.

Anexa A2.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1935?

Destinația		Produse animaliere			Produse vegetale							Produse minerale			Mărfuri diverse	Total		
		Animale vii	Produse animale alimentare și nealimentare	Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și furajere (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rapiță și derivate	Lemn și derivate (inclusiv celuloză)	Tuburi	Ciment și materiale de construcții	Metale și produse din metale			Produse petroliere	
				Grâu și derivate: făină, ăntreț	Orz, ovăz și secară	Porumb												
Algeria	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	4.500	-	-	-	-	-	-	4.500	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	1,46	-	-	-	-	-	-	0,49	
Belgia	tone	-	100	30.264	38.290	13.287	6.871	1.216	-	1.928	-	511	-	-	-	-	202	92.669
	%	-	1,47	12,62	65,17	8,53	13,40	19,91	-	3,68	-	18,65	-	-	-	-	0,90	10,09
Bulgaria	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,00
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,01	0,00
Dane-marca	tone	-	-	-	-	4.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.000
	%	-	-	-	-	2,57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,44
Egipt	tone	-	30	-	477	286	-	-	5.998	-	-	60.227	-	550	-	-	8.783	76.351
	%	-	0,44	-	0,31	0,56	-	-	45,98	-	-	19,51	-	100,00	-	-	39,22	8,31
Franța	tone	-	562	6.703	7.758	7.976	11.238	894	250	5.296	12.347	2.229	-	-	-	-	755	56.008
	%	-	8,25	2,80	13,21	5,12	21,92	14,64	1,92	10,11	4,00	81,35	-	-	-	-	3,37	6,10
Germania	tone	-	3.941	-	3.069	11.888	6.413	58	-	18.955	-	-	-	-	-	-	1.198	45.522
	%	-	57,82	-	5,22	7,63	12,51	0,95	-	36,20	-	-	-	-	-	-	5,35	4,96
Grecia	tone	-	-	-	102	9.891	1.699	30	6.483	-	91.088	-	-	-	-	-	176	109.469
	%	-	-	-	0,17	6,35	3,31	0,49	49,69	-	29,51	-	-	-	-	-	0,79	11,92
Italia	tone	-	639	93.978	3.402	68.624	21.231	3.794	315	12.630	36.623	-	-	-	-	-	1.847	243.083
	%	-	9,38	39,19	5,79	44,06	41,41	62,13	2,41	24,12	11,86	-	-	-	-	-	8,25	26,47
Marea Britanie	tone	-	353	106.558	6.014	37.544	1.882	115	-	7.981	21.372	-	-	-	-	-	294	182.113
	%	-	5,18	44,43	10,24	24,11	3,67	1,88	-	15,24	6,92	-	-	-	-	-	1,31	19,83
Maroc	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	791	-	-	-	-	-	791	0,09
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,26	-	-	-	-	-	-	0,09
Olanda	tone	-	-	115	-	1.492	654	-	-	5.076	4.256	-	-	-	-	-	-	11.593
	%	-	-	0,05	-	0,96	1,28	-	-	9,69	1,38	-	-	-	-	-	-	1,26
Portugalia	tone	-	-	1.991	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1.995
	%	-	-	0,83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02	0,22
Siria	tone	2	93	204	-	565	473	-	-	503	74.916	-	-	-	-	-	8.179	84.935
	%	100,00	1,36	0,09	-	0,36	0,92	-	-	0,96	24,27	-	-	-	-	-	36,53	9,25
Spania	tone	-	1.098	-	115	-	495	-	-	-	992	-	-	-	-	-	2	2.702
	%	-	16,11	-	0,20	-	0,97	-	-	-	0,32	-	-	-	-	-	0,01	0,29
Statele Unite	tone	-	-	-	-	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
	%	-	-	-	-	-	0,05	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
Tunisia	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.270	-	-	-	-	-	-	1.270
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,41	-	-	-	-	-	-	0,14
Turcia	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	330	-	-	-	-	-	949	1.279
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,11	-	-	-	-	-	4,24	0,14
Total	tone	2	6.816	239.813	58.750	155.744	51.269	6.107	13.046	52.369	308.712	2.740	550	-	-	-	22.392	918.310
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-	-	100,00	100,00

Anexa A3.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1936³

Destinația	Produce animale		Produce vegetale						Produce minerale				Mărfuri diverse	Total		
	Animale vii	Produce animale alinate și necalitate	Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și furajere (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rapiță și derivate	Lemn și derivate (inclusiv celuloză)	Tutun	Ciment și materiale de construcții			Metale și produse din metale	Produce petroliere
			Grâu și derivate, făină, tărie	Orz, ovăz și secară	Porumb											
Albania	tone	-	3.251	-	3.145	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6.402
	%	-	0,38	-	0,89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,05	0,34
Algeria	tone	-	-	510	-	55	-	-	-	5.789	-	-	-	-	-	6.354
	%	-	-	0,18	-	0,09	-	-	-	2,20	-	-	-	-	-	0,34
Belgia	tone	-	1.229	105.822	68.862	38.224	13.174	442	-	737	1.566	-	-	-	1.851	231.907
	%	-	11,60	12,44	24,06	10,80	21,04	16,20	-	1,62	0,60	-	-	-	14,12	12,25
Danemarca	tone	-	-	2.918	35.225	50.190	1.579	-	-	12.844	-	-	-	-	-	102.756
	%	-	-	0,34	12,31	14,18	2,52	-	-	28,24	-	-	-	-	-	5,43
Egipt	tone	-	15	10	-	-	595	-	54	10	69.564	-	-	-	2.309	72.557
	%	-	0,14	0,00	-	-	0,95	-	2,71	0,02	26,43	-	-	-	17,61	3,83
Franța	tone	-	1.906	29.037	11.700	97.484	18.773	1.692	-	12.915	13.663	2.351	-	-	400	109.921
	%	-	17,99	3,41	4,09	27,55	29,98	62,02	-	28,40	5,19	100,00	-	-	-	3,05
Germania	tone	-	6.529	650	17.694	31.530	12.063	546	-	2.272	177	-	-	-	474	71.935
	%	-	61,64	0,08	6,18	8,91	19,27	20,01	-	5,00	0,07	-	-	-	3,61	3,80
Grecia	tone	-	-	149.040	-	20.674	2.751	21	1.936	3	82.261	-	-	-	1.205	257.891
	%	-	-	17,51	-	3,84	4,39	0,77	97,29	0,01	31,26	-	-	-	9,19	13,62
Italia	tone	-	63	301.543	3.435	5.258	3.114	2	-	5.372	101	-	-	-	24	318.912
	%	-	0,59	35,44	1,20	1,49	4,97	0,07	-	11,81	0,04	-	-	-	0,18	16,85
Marea Britanie	tone	-	133	205.257	120.529	90.411	6.070	25	-	9.225	32.856	-	-	-	1.372	465.878
	%	-	1,26	24,12	42,11	25,55	9,69	0,92	-	20,28	12,49	-	-	-	10,46	24,61
Maroc	tone	-	-	1.500	920	-	-	-	-	-	982	-	-	-	3.402	
	%	-	-	0,52	0,26	-	-	-	-	-	0,37	-	-	-	0,18	
Norvegia	tone	-	-	-	2.293	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.293	
	%	-	-	-	0,65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,12	
Olanda	tone	-	70	50.881	26.368	1.380	3.779	-	-	1.574	302	-	-	-	84.354	
	%	-	0,66	5,98	9,21	0,39	6,04	-	-	3,46	0,11	-	-	-	4,46	
Portugalia	tone	-	-	1.103	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.103	
	%	-	-	0,13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,06	
Siria	tone	-	39	1.459	398	813	571	-	-	8	35.798	-	-	-	3.271	42.357
	%	-	0,37	0,17	0,14	0,23	0,91	-	-	0,02	13,60	-	-	-	24,94	2,24
Spania	tone	-	264	-	-	-	-	-	-	-	463	-	-	-	100	827
	%	-	2,49	-	-	-	-	-	-	-	0,18	-	-	-	0,76	0,04
Statele Unite	tone	-	343	-	-	-	37	-	-	357	-	-	-	-	737	
	%	-	3,24	-	-	-	0,06	-	-	0,14	-	-	-	-	0,04	
Tunisia	tone	-	-	-	6.393	-	-	-	-	2.347	-	-	-	-	8.740	
	%	-	-	-	1,81	-	-	-	-	0,89	-	-	-	-	0,46	
Turcia	tone	-	1	-	5.174	52	-	-	518	16.936	-	-	-	-	2.101	24.782
	%	-	0,01	-	1,46	0,08	-	-	1,14	6,44	-	-	-	-	16,02	1,31
Total	tone	-	10.592	850.971	286.221	353.889	62.613	2.728	1.990	45.478	263.162	2.351	-	-	13.113	1.893.108
	%	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-	100,00	100,00

Anexa A4.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1937⁴

Destinația	Produce animabieri		Produce vegetale							Produce minerale			Mărfuri diverse	Total		
	Animale vii	Produce animale alimentare și nealimentare	Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și furajere (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rapiță și derivate	Lemn și derivate (inclusiv celuloză)	Tunuri	Ciment și materiale de construcții			Metale și produse din metale	Produce petroliere
			Grâu și derivate: făină, tărițe	Orz, ovăz și secară	Porumb											
Albania	tone	-	1.502	-	-	4.164	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.666
	%	-	0,18	-	-	6,06	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,34
Algeria	tone	-	300	4.238	-	69	-	-	-	4.015	-	-	-	-	-	8.622
	%	-	0,04	3,09	-	0,10	-	-	-	1,70	-	-	-	-	-	0,52
Belgia	tone	-	2.142	138.589	20.449	22.985	24.146	-	-	1.729	-	1.400	-	-	806	212.246
	%	-	64,34	16,43	14,91	7,69	35,13	-	-	6,18	-	100,00	-	-	7,95	12,86
Danemarca	tone	-	880	5.631	34.722	-	-	-	-	4.736	-	-	-	-	-	45.969
	%	-	0,10	4,11	11,62	-	-	-	-	16,93	-	-	-	-	-	1,78
Egipt	tone	-	136	-	-	49	1	54	-	-	76.012	-	-	-	1.476	77.728
	%	-	0,02	-	-	0,07	0,30	0,25	-	-	32,19	-	-	-	14,56	4,71
Finlanda	tone	-	-	990	1.236	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.226
	%	-	-	0,72	0,41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,13
Franța	tone	-	98.862	5.671	23.111	8.071	25	-	-	10.628	9.020	1.430	-	-	503	157.321
	%	-	11,72	4,14	7,73	11,74	7,51	-	-	38,00	3,82	81,95	-	-	4,96	9,53
Germania	tone	-	899	36.019	63.082	106.670	13.562	-	-	1.616	-	-	-	-	4	221.852
	%	-	27,01	4,27	46,01	35,70	19,73	-	-	5,78	-	-	-	-	0,04	13,44
Grecia	tone	-	140.466	1.211	6.388	1.773	56	14.178	-	-	41.165	-	-	-	816	206.053
	%	-	16,65	0,88	2,14	2,58	16,82	66,20	-	-	17,43	-	-	-	8,05	12,48
Italia	tone	-	236	177.529	15.531	10.204	5.275	214	135	3.738	10.813	-	-	-	746	224.421
	%	-	7,09	21,04	11,33	3,42	68	64,26	0,63	13,37	4,58	-	-	-	7,36	13,59
Letonia	tone	-	-	5.286	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.286
	%	-	-	3,86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,32
Marea Britanie	tone	-	116.894	4.100	45.132	2.577	37	-	-	4.993	19.241	-	-	-	547	193.521
	%	-	13,85	2,99	15,11	3,75	11,11	-	-	17,85	8,15	-	-	-	5,40	11,72
Maroc	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.343	-	-	-	-	2.343
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,99	-	-	-	-	0,14
Norvegia	tone	-	10.482	2.682	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.164
	%	-	1,24	1,96	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,80
Olanda	tone	-	15	85.183	8.133	25.878	7.088	-	-	524	1.021	315	-	-	108	128.265
	%	-	0,45	10,10	5,93	8,66	10,31	-	-	1,87	0,43	18,05	-	-	1,07	7,77
Portugalia	tone	-	3.848	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.848
	%	-	0,46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,23
Siria	tone	-	20	731	100	800	633	-	111	3	44.043	-	-	-	3.002	49.443
	%	-	0,60	0,09	0,07	0,27	0,92	-	0,52	0,01	18,65	-	-	-	29,62	3,08
Spania	tone	-	-	32.325	-	-	1.274	-	-	-	366	-	-	-	-	33.965
	%	-	-	3,83	-	-	1,85	-	-	-	0,16	-	-	-	-	2,06
Statele Unite	tone	-	-	-	-	21.661	-	-	6.940	-	-	-	-	-	-	28.601
	%	-	-	-	-	7,25	-	-	32,40	-	-	-	-	-	-	1,73
Tunisia	tone	-	-	-	-	27	-	-	-	-	3.694	-	-	-	-	3.721
	%	-	-	-	-	0,04	-	-	-	-	1,56	-	-	-	-	0,23
Turcia	tone	-	17	19	-	16	-	-	-	-	24.392	-	-	-	2.127	26.571
	%	-	0,51	0,00	-	0,02	-	-	-	-	10,33	-	-	-	20,99	1,61
Total	tone	-	3.329	843.765	137.104	298.787	68.724	333	21.418	27.967	236.125	1.745	-	1.400	10.135	1.650.832
	%	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	100,00	100,00	100,00

Anexa A5.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1938⁵

Destinația	Produce animale			Produce vegetale							Produce minerale				Mărfuri diverse	Total	
	Animale vii	Produce animale alimentare și medicinale	Produce animale necomestibile	Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și farmace (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rași și derivate	Lemn și derivate (inclusiv celuloză)	Tutun	Ciment și materiale de construcții	Metale și produse din metale			Produce petoliere
				Grâu și derivate: fâină; ulățe	Orz, ovăz și secară	Porumb											
Albania	tone	-	-	202	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	202	
	%	-	-	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02	
Algeria	tone	-	-	-	-	-	510	-	-	192	-	-	-	-	-	702	
	%	-	-	-	-	-	18,70	-	-	0,09	-	-	-	-	-	0,06	
Argentina	tone	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	
	%	-	-	-	-	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00	
Belgia	tone	1.464	23.872	1.913	22.710	13.739	529	-	4.298	-	290	-	-	-	112	68.927	
	%	38,07	4,74	3,23	7,19	35,14	19,40	-	11,17	-	30,02	-	-	-	0,68	5,72	
Bulgaria	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	937	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,08	
Cehoslovacia	tone	-	-	-	-	15	-	-	1.556	-	-	-	-	-	-	1.571	
	%	-	-	-	-	0,04	-	-	4,04	-	-	-	-	-	-	0,13	
Danemarca	tone	-	3.037	770	23.153	756	-	-	5.524	-	-	-	-	-	161	33.401	
	%	-	0,60	1,30	7,33	1,93	-	-	14,35	-	-	-	-	-	0,98	2,77	
Egipt	tone	-	-	-	-	99	-	-	-	75.418	-	-	-	-	2.944	78.461	
	%	-	-	-	-	0,25	-	-	-	34,54	-	-	-	-	17,96	6,51	
Elveția	tone	-	12.949	500	-	-	-	-	-	544	-	-	-	-	15	14.000	
	%	-	2,57	0,84	-	-	-	-	-	0,25	-	-	-	-	0,09	1,16	
Franța	tone	1.373	54.225	4.030	8.192	6.748	737	-	6.467	1.854	676	-	-	-	547	84.849	
	%	35,70	10,76	6,80	2,59	17,26	27,03	-	16,80	0,85	69,98	-	-	-	3,34	7,04	
Germania	tone	714	63.770	27.712	15.214	3.314	-	-	1.535	-	-	-	-	-	15	112.274	
	%	18,56	12,65	46,73	4,82	8,48	-	-	3,99	-	-	-	-	-	0,09	9,32	
Grecia	tone	-	41.261	7.485	40.431	2.733	93	-	499	59.928	-	-	-	-	2.317	154.747	
	%	-	8,19	12,62	12,80	6,99	3,41	-	1,30	27,45	-	-	-	-	14,13	12,85	
Italia	tone	67	81.017	4.062	23.011	2.329	500	-	7.402	17.792	-	-	-	-	65	136.245	
	%	1,74	16,08	6,85	7,29	5,96	18,34	-	19,23	8,15	-	-	-	-	0,40	11,31	
Marea Britanie	tone	156	200.287	7.203	151.267	3.494	166	-	3.815	6.448	-	-	-	-	337	373.173	
	%	4,06	39,74	12,15	47,90	8,94	6,09	-	9,91	2,95	-	-	-	-	2,06	30,98	
Norvegia	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,03	0,00	
Olanda	tone	43	23.247	3.756	21.909	3.678	192	-	7.394	1.027	-	-	-	-	-	61.246	
	%	1,12	4,61	6,33	6,94	9,41	7,04	-	19,21	0,47	-	-	-	-	-	5,08	
Siria	tone	-	113	1.515	1.736	576	-	129	5	40.464	-	-	-	-	3.144	47.682	
	%	-	0,02	2,55	0,55	1,47	-	2,25	0,01	18,53	-	-	-	-	19,18	3,96	
Spania	tone	-	-	-	100	1.099	-	-	-	453	-	-	-	-	-	1.652	
	%	-	-	-	0,03	2,81	-	-	-	0,21	-	-	-	-	-	0,14	
Statele Unite	tone	14	-	-	-	172	-	-	5.616	-	-	-	-	-	203	6.005	
	%	0,36	-	-	-	0,44	-	-	97,75	-	-	-	-	-	1,24	0,50	
Suedia	tone	-	-	-	8.041	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.041	8,67	
	%	-	-	-	2,55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,67	
Turcia	tone	15	-	351	24	326	-	-	-	14.215	-	-	-	-	5.593	20.524	
	%	0,39	-	0,59	0,01	0,83	-	-	-	6,51	-	-	-	-	34,11	1,70	
Total	tone	3.846	503.980	59.297	315.788	39.093	2.727	5.745	38.495	218.335	966	-	-	-	16.395	1.204.667	
	%	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-	-	100,00	100,00	

Anexa A6.

Tabloul al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1939⁶

Destinația	Produce animale		Cereale și derivate		Produce vegetale						Produce minerale				Mărfuri diverse	Total
	Animale vii	Produce animale alimentare și încalimantare	Grâu și derivate: făină, orz, secară, hrișcă	Porumb	Legume, fructe și derivate (incluzând semințe)	Plănuțe textile și țesături (incluzând semințe)	Zahăr și mielăș	Semințe floarea soarelui, rapiță și derivate	Lemn și derivate (incluzând celuloză)	Tunuri	Ciment și materiale de construcții	Metale și produse din metale	Produce petroliere	Mărfuri diverse		
Australia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	29
Belgia	-	185	43.919	12.127	11.220	225	-	3.272	661	-	-	-	-	180	90.146	
Bulgaria	-	21.12	5.71	22.59	37.61	14.12	-	16.03	60.64	-	-	-	-	681	6.64	
Dane-marca	-	-	-	-	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	730	
Egipt	-	-	-	3.744	23	-	-	720	-	-	-	-	-	-	5.25	
Etiopia	-	-	595	71	598	32	-	3.53	-	-	-	-	-	-	4.487	
Etiopia	-	-	0.08	0.09	0.21	2.00	2.01	-	-	91.860	-	-	-	3.444	96.975	
Franta	-	-	5.957	5.471	1.050	1.05	-	108	-	35.62	-	-	-	26.55	7.15	
Germania	-	-	0.77	6.73	0.60	0.35	-	-	-	-	-	-	-	17.731		
Grecia	-	-	392	20.080	8.156	3.332	764	5.618	429	2.618	-	-	-	27	44.284	
Italia	-	44.75	2.61	3.54	4.50	11.17	47.96	27.52	1.02	39.36	-	-	-	0.21	3.26	
Italia	-	-	-	4.316	14.352	1.930	-	1.90	20	-	-	-	-	6	20.814	
Italia	-	-	5.31	7.93	6.47	-	-	0.93	0.01	-	-	-	-	0.05	1.53	
Italia	-	-	113.671	478	19.228	5.237	-	6	43.613	-	-	-	-	457	182.699	
Italia	-	-	14.77	0.59	10.62	17.56	-	0.03	16.91	-	-	-	-	3.52	13.47	
Italia	-	-	384.951	37.900	64.310	1.102	-	6.200	54.712	-	-	-	-	606	551.791	
Italia	-	-	50.01	46.64	3.552	10.40	-	30.37	2.122	-	-	-	-	4.67	49.67	
Italia	-	-	162.961	2.422	49.469	1.949	-	922	6.107	-	-	-	-	324	224.681	
Italia	-	-	2.117	2.98	27.32	6.53	-	4.52	2.37	-	-	-	-	2.50	16.56	
Italia	-	-	35.857	3.049	6.884	680	125	3.369	1.471	-	-	-	-	3.50	51.724	
Italia	-	-	32.99	4.66	3.75	3.80	2.28	16.50	0.57	-	-	-	-	3.81	3.81	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	1.935	-	-	-	-	-	1.935	
Italia	-	-	1.703	5.276	814	1.264	-	10	48.912	-	-	-	-	0.14	0.14	
Italia	-	-	0.22	6.49	0.45	4.24	-	18.87	-	-	-	-	-	3.698	61.704	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	100.00	0.05	-	-	-	-	28.51	4.55	
Italia	-	-	-	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	
Italia	-	-	-	0.04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.04	
Italia	-	-	-	-	267	-	-	-	-	-	-	-	-	-	267	
Italia	-	-	-	-	0.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.92	
Italia	-	-	-	1.000	65	-	-	-	-	-	-	-	-	1.065		
Italia	-	-	-	-	1.23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.068	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.08	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	202	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.56	
Italia	-	-	-	-	10	-	-	-	6.617	-	-	-	-	1.56	0.01	
Italia	-	-	-	-	500	-	-	-	-	-	-	-	-	2.207	10.334	
Italia	-	-	-	-	0.38	-	-	-	2.57	-	-	-	-	24.72	0.76	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	110	110	
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.85	0.01	
Italia	-	876	769.694	81.253	181.949	29.831	1.593	27	28.415	257.865	1.999	-	-	12.971	1.356.664	
Italia	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-	100,00	100,00	

⁶ „Buletinele Comisiei Europene a Dunării”, nr. 1-8 (ianuarie - aprilie), 1939; „Buletinele Direcției Dunării Maritime”, nr. 1-8, 1939. În general, cele două tipuri de publicații păstrează același format și sumar, deosebirea constând în periodicitatea apariției (primele sunt bilunare, iar cele ale Direcției Dunării Maritime sunt lunare).

Anexa A7.

Tablou al mărfurilor exportate prin gura Sulina în cursul anului 1940¹

Destinația	Produce animale	Produce vegetale								Produce minerale	Mărfuri diverse	Total	
		Cereale și derivate			Legume, fructe și derivate (inclusiv semințe)	Plante textile și furajere (inclusiv semințe)	Zahăr și melasă	Semințe floarea soarelui, rașiță și derivate	Lemn și derivate (inclusiv ceuloză)				Tutun
		Grâu și derivate: făină; tărâțe	Orz, ovăz și secară	Porumb									
Belgia	tone	-	5.262	-	-	-	-	-	-	-	-	5.262	
	%	-	19,49	-	-	-	-	-	-	-	-	1,42	
Danemarca	tone	-	-	-	-	-	1.558	-	-	-	-	1.558	
	%	-	-	-	-	-	83,85	-	-	-	-	0,42	
Egipt	tone	-	-	-	-	-	-	36.892	-	-	1.097	37.989	
	%	-	-	-	-	-	-	33,02	-	-	3,11	10,25	
Elveția	tone	-	1.324	-	-	-	-	-	-	-	-	1.324	
	%	-	4,90	-	-	-	-	-	-	-	-	0,36	
Franța	tone	5.741	1.852	1.194	125	-	300	633	956	-	512	11.313	
	%	3,51	6,86	3,99	21,33	-	16,15	0,57	100,00	-	1,45	3,05	
Germania	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00	
Grecia	tone	23.910	-	1.863	-	-	-	14.810	-	-	34	40.617	
	%	14,46	-	6,22	-	-	-	13,26	-	-	0,10	10,96	
Italia	tone	66.722	18.556	25.809	-	-	-	14.127	-	-	-	125.215	
	%	40,48	68,74	86,15	-	-	-	12,65	-	-	0,00	33,77	
Marea Britanică	tone	63.926	-	1091	-	-	-	4.934	-	-	-	69.951	
	%	39,13	-	3,64	-	-	-	4,42	-	-	-	18,87	
Olanda	tone	-	-	-	461	-	-	-	-	-	-	461	
	%	-	-	-	78,67	-	-	-	-	-	-	0,12	
Siria	tone	-	-	-	-	-	-	19.540	-	-	914	20.454	
	%	-	-	-	-	-	-	17,49	-	-	2,59	5,52	
Spania	tone	3.060	-	-	-	-	-	335	-	-	-	3.395	
	%	1,87	-	-	-	-	-	0,30	-	-	-	0,92	
Suedia	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	40	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,11	0,01	
Turcia	tone	-	-	-	-	35	-	20.440	-	-	17.950	38.425	
	%	-	-	-	-	100,00	-	18,30	-	-	50,85	10,36	
Uniunea Sovietică	tone	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.753	14.753	
	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41,79	3,98	
Total	tone	163.359	26.994	29.957	586	35	-	1.858	111.711	956	35.301	370.757	
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	100,00	100,00	100,00	-	100,00	

1.

THE EXPORT AT THE DANUBE'S MOUTHS BETWEEN 1934 AND 1940

(ABSTRACT)

The harbours on the maritime Danube were mainly centres of purchasing cereals rather than wood (almost 50 % of the total amount of the goods shipped on the sea). Oil products are not to be found as exported goods through Danube's mouths, which are not surprisingly considering that the existence of the European Commission of Danube was seen by the Romanian authorities as a trespassing of national sovereignty. Consequently, the Romanian government used Constanța harbour, entirely Romanian harbour, as oil terminal.

As the whole Romanian commerce, goods exports were influenced by a series of economical, fiscal and political factors. Towards the end of the '30s, on the background of the worsening of the international relationships, the influence of the world market begin to be shadowed by the political events. Between 1934 and 1940, a great amount of the goods of the Danubian market were destined to countries with low currency, traditional partners in the area: Greece, Egypt, Belgium, Syria, Holland, etc.

The paper has also 7 appendages that present the annual exports of the period 1934-1940 divided into types of goods and their destination.

ISTORICUL CONSTANTIN C. GIURESCU ÎN FUNCȚIA DE REZIDENT REGAL AL ȚINUTULUI DUNĂREA DE JOS

Leontin NEGRU

In memoriam Marian Ghiță

Constantin C. Giurescu (1901-1977) a fost și va rămâne o personalitate importantă a culturii și cercetării istorice din România. Transformările politice din cadrul societății românești, la care a participat activ, precum și prețuirea de care s-a bucurat în ochii unora dintre conducătorii țării, l-au determinat să opteze în decursul existenței sale pentru fotoliul de deputat ori acela de ministru. Martor al celor două războaie mondiale, a avut de suportat teroarea regimului comunist în închisoarea de la Sighet. Reabilitat apoi, a revenit la cariera universitară, lăsând în urmă o vastă și reprezentativă operă istorică, cuprinzând în special lucrări referitoare la evul mediu românesc.

În prezent, viața și activitatea sa au fost aduse la cunoștință, atât publicului larg cât și specialiștilor, prin apariția postumă a unei ediții memorialistice complete, sub titlul *Amintiri*¹. Cu toate acestea, perioada de câteva luni a prezenței sale la Galați, în anul 1939, în funcția de rezident regal al Ținutului *Dunărea de Jos* este încă prea puțin cunoscută. Momentul este important, nu din punctul de vedere al duratei lui, ci al programului de refacere economico-socială pe care l-a proiectat și, într-o bună măsură, l-a împlinit Constantin C. Giurescu, într-una din cele mai mari unități teritorial-administrative din acea perioadă.

Istoricul însuși, în memoriile lui, rezervă câteva pagini acestei etape din viața sa², însă face doar o amplă referire la rezidență, inserând în text și aprecieri asupra altor evenimente petrecute simultan pe plan intern sau internațional. În sprijinul intenției de a reconstitui cât mai exact momentele prezenței lui Constantin C. Giurescu la Galați, în fruntea administrației ținutului *Dunărea de Jos* sunt necesare, exceptând memoriile personale ale istoricului, și mărturiile documentare referitoare la această chestiune. Acestea se află înregistrate în arhivele gălățene, alături de alte documente, într-un fond special al Rezidenței regale – instituție care a funcționat din august 1938 până în septembrie 1940. Pentru a putea însă înțelege

¹ Ediție apărută în anul 2000 în cadrul editurii ALL din București, unde este relatată inclusiv experiența detenției de la Sighet, petrecută în perioada comunistă. Trebuie semnalată și existența ediției *Amintiri/1* apărută în 1976 la editura Sport-Turism, necontinuată până în 1989 cu un al doilea volum.

² Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, București, 2000, pp. 272-287.

complexitatea funcției pe care a îndeplinit-o Constantin C. Giurescu în cadrul administrației regionale din perioada regimului autoritar carlist, trebuie aduse mai întâi câteva precizări despre împrejurările în care au luat naștere ținuturile și despre atribuțiile rezidenților regali care administrau aceste ținuturi.

La foarte puțin timp după instaurarea în România a dictaturii regale, în Constituția din 27 februarie 1938, prin care se dorea a se da legitimitate noului regim, s-a înlocuit articolul 4 din Constituția din 1923 referitor la împărțirea țării în județe, precum și celelalte articole în legătură cu această problemă, ele fiind înlocuite cu articolul 79, conform căruia împărțirea administrativă trecea în competența legilor organice³. După aproape șase luni de la promulgarea noii Constituții, la 13 august 1938, Carol al II-lea decretează o nouă lege administrativă a țării⁴ prin care erau înființate, din inițiativa lui Armand Călinescu, zece unități teritorial-administrative numite ținuturi⁵, fiecare cuprinzând mai multe din vechile județe ale României interbelice⁶. Limitele teritoriale ale ținuturilor nu țineau seama de hotarele vechilor provincii istorice. Astfel Ținutul Dunărea de Jos cuprindea două județe din Muntenia (Brăila și Râmnicu-Sărat), cinci din Moldova (Putna, Covurlui, Tecuci, Tutova și Fălciu), două din Basarabia (Cahul și Ismail) și județul Tulcea din Dobrogea. Acest ținut avea o suprafață totală de 37 958 km², fiind al doilea ca mărime după ținutul Bucegi⁷. Reședința politico-administrativă a acestui ținut se afla la Galați, cel mai mare oraș din zonă. Conform articolului 55 al Legii din 14 august 1938, ținutul era o unitate administrativă cu atribuții economice, culturale și sociale⁸. Urmărindu-se îndeplinirea acestor trei obiective principale, la nivelul ținutului au funcționat mai multe servicii obligatorii: serviciul administrativ, serviciul financiar, serviciul tehnic, serviciul agricol și cel zootehnic, serviciul de igienă și asistență socială, serviciul învățământului, serviciul de contencios și serviciul de mobilizare și organizare a națiunii și teritoriului cunoscut în deosebi prin inițialele M.O.N.T.⁹

Fiecare ținut era condus de un *rezident regal* numit pe o perioadă de șase ani printr-un decret al regelui dat pe baza jurnalului Consiliului de miniștri, la propunerea ministrului de Interne. Rezidentul regal avea rangul și salariul unui ministru subsecretar de stat și purta titlul de *Excelență*¹⁰. În afară de salariul prevăzut în bugetul Ministerului de Interne, el mai avea dreptul la locuință de serviciu și cheltuieli de reprezentare, acestea fiind înscrise în bugetul ținutul.

³ Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, ediția a II-a revăzută, București, 1998, p. 77.

⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 187, 14 august, 1938.

⁵ Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, București, 1990, p. 378-379, 385, 389-390, 394.

⁶ Aceste ținuturi, în ordinea descrescătoare a numărului de kilometri pătrați, au fost: Bucegi, Dunărea de Jos, Someș, Timiș-Torontal, Prut, Mureș, Olt, Nistru, Marea și Suceava.

⁷ [Constantin C. Giurescu], *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, [raport rezidențial], București, 1939, p. 10.

⁸ *Monitorul oficial*, nr. 187 din 14 august 1938.

⁹ *Monitorul oficial*, nr. 268 din 18 octombrie 1938.

¹⁰ *Monitorul oficial*, nr. 187 din 14 august 1938.

La Galați sediul rezidenței a fost situat pe strada Domnească, în clădirea actualei prefecturi¹¹, iar locuința rezidentului se afla în imobilul de pe strada Mihai Bravu, nr. 28 – actualmente Palatul Copiilor¹² – o clădire spațioasă și impunătoare, închiriată de la Ecaterina G. Robescu, soția unui mare proprietar funciar, pentru suma de 200 000 lei pe an, plățibili în două rate¹³.

Rezidentul regal, exceptând condițiile cerute de Constituție referitoare la ocuparea unei funcții în aparatul de stat, trebuia să fie din punct de vedere profesional diplomat de carieră, profesor universitar sau ofițer superior cu grad de general, limita minimă de vârstă fiind de 35 de ani. El nu putea ocupa nici o altă funcție în stat, neputând exercita nici o profesie liberă și nici pe cea de comerciant. Nu putea încheia contracte de nici un fel și nu avea voie să gireze afacerile sau averile celor care erau în legătură directă cu serviciul său. Funcția de rezident era incompatibilă cu mandatul de parlamentar. În îndeplinirea sarcinilor de serviciu era ajutat de un secretar general de ținut căruia rezidentul putea să-i cedeze o parte din atribuțiile sale prin delegație scrisă sau anunț public¹⁴.

Importanța funcției de rezident regal era conferită de atribuțiile pe care le avea prin lege: reprezentantul guvernului în ținut și administratorul ținutului. Fiecare minister avea un serviciu exterior care funcționa la sediul rezidenței cu excepția Ministerului de Justiție, Ministerului Apărării Naționale și Ministerului Afacerilor Străine. Ca reprezentant al guvernului, rezidentul regal executa dispozițiile date de miniștri în diferite chestiuni în limita delegărilor de atribuții din partea ministerelor de resort¹⁵. Miniștrii puteau suspenda sau revoca hotărârile rezidenților regali în caz de violare a legii, exces de putere sau în interesul statului și al ordinii publice.

Ca împuternicit guvernamental, rezidentul regal controla și îndruma întreaga activitate publică, administrativă, economică sau socială a ținutului. El supraveghea activitatea funcționarilor din subordine, exercitând acțiune disciplinară și acordând concedii ori recompense bănești. De asemenea, controla activitatea serviciilor obligatorii ale ținutului, putând da ordonanțe privitoare la chestiuni sanitare, agricole sau de lucrări publice la nivel de ținut, consultând în prealabil pe șefii serviciilor respective¹⁶. Rezidentul avea drept de control în aplicarea legii organizării națiunii și teritoriului pentru război, colaborând cu autoritățile militare. Ca reprezentant al Ministerului de Interne, era obligat să vegheze asupra ordinii și siguranței publice, având dreptul de a ordona în acest sens organelor polițienești și jandarmilor. În cazuri excepționale (răzvrătire, insurecție

¹¹ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 273. Informația, puțin neclară în contextul narațiunii lui Giurescu, a fost confirmată într-un dialog pe această temă de istoricul și cercetătorul gălățean Paul Păltănea.

¹² Informație confirmată de istoricul Paul Păltănea.

¹³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați, fond *Rezidența regală a ținutului Dunărea de Jos*, dosar 140/1939-1940, f. 1-24. (În continuare vom cita D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*).

¹⁴ Legea administrativă conform Decretului regal nr. 2919 din 13 august 1938 publicată în *Monitorul Oficial* nr. 187 din 14 august 1938.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

armată, uzurpare militară sau politică) era împrumut să ceară punerea în mișcare a forței armate, informând totodată Ministerul de Interne și Ministerul Apărării Naționale¹⁷.

Ca șef al administrației locale, rezidentul regal dispunea executarea plăților necesare în buna desfășurare a situației din ținut, fiind obligat la control asupra întregului aparat administrativ, putând asista și prezida ședințele consiliilor locale, atunci când credea de cuviință. În afara exercitării autorității asupra administrației, el era în măsură să reprezinte personal sau printr-un mandatar ținutul în justiție.

Complexitatea și importanța funcției rezidentului regal în cadrul unei administrații desfășurate sub exigențele unei stări de asediu perpetue, în contextul unui regim autoritar personal, impunea o atenție maximă în alegerea persoanelor care să ocupe o astfel de funcție. Condiționarea profesiei, anunțată prin legea administrativă, care specifica în mod clar accesul la funcția de rezident doar pentru generali, profesori universitari sau diplomați, limita de la început numărul celor care puteau emite pretenții în acest sens. Carol al II-lea s-a oprit în alegerea sa fie asupra unor persoane care serveau regimul în mod neutru fără să se implice în jocul de interese din apropierea anturajului regal, așa cum a fost cazul profesorului Constantin C. Giurescu, fie persoane care își demonstraseră anterior loialitatea față de rege. Un astfel de exemplu este primul¹⁸ rezident al ținutului Dunărea de Jos, Victor Cădere. Acesta era unul din foștii demnitari ai P.N.Ț-ului care între anii 1926-1927 întreținuse corespondență cu Carol. Aflat pe atunci în exil, alimentându-i continuu speranțele de a accede la tron¹⁹. Se pare totuși că numirea lui Cădere ca rezident a fost făcută de rege împotriva voinței acestuia. În memoriile sale, referindu-se la această chestiune, Carol al II-lea mărturisea: „Am trebuit să-l chem personal ca să-l conving și n-a fost deloc ușor”²⁰. Este posibil ca Victor Cădere să nu fi reușit să se adapteze cerințelor noului serviciu și să fi insistat pe lângă rege să revină în vechiul său post de ministru plenipotențiar de la Belgrad. Cert este că situația lui s-a discutat în luna ianuarie a anului 1939²¹ și începând cu data de 1 februarie 1939, Victor Cădere a revenit la Belgrad, de data aceasta cu titlu de ambasador.

În aceeași zi, ministrul de Interne, Theodor Marinescu, îl anunța telegrafic pe prefectul județului Covurlui, colonelul Corneliu Subotin, despre înaltul decret regal nr. 618/939 prin care se primise demisia lui Victor Cădere din demnitatea de

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ În cei doi ani de aplicare a legii administrative din 1938 (14 august 1938-21 septembrie 1940), ținutul Dunărea de Jos a fost condus consecutiv de trei rezidenți regali. Primul dintre aceștia a fost diplomatul Victor G. Cădere (14 august 1938-1 februarie 1939), urmat în funcție de profesorul universitar Constantin C. Giurescu (1 februarie-28 septembrie 1939). Cel de-al treilea rezident, Paul D. Goma, numit în funcție la 28 octombrie 1939 a rămas la conducerea ținutului până la sfârșitul verii anului 1940, când evenimentele interne și externe au provocat în cele din urmă abdicarea lui Carol al II-lea și instaurarea regimului antonesciano-legionar. La 21 septembrie 1940 generalul Ion Antonescu a decretat desființarea ținuturilor și a rezidențelor regale.

¹⁹ Alexandru Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970, p. 41.

²⁰ Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. I (martie 1937-4 septembrie 1938), București, 1996, p. 219.

²¹ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 21/1938, f. 15-16.

rezident regal al Ținutului Dunărea de Jos, prin același decret fiind numit în funcția rămasă vacantă profesorul universitar Constantin C. Giurescu, pe o perioadă de șase ani²². Instalarea noului rezident a avut loc abia în 8 februarie²³, între timp la conducerea administrației Dunării de Jos aflându-se secretarul general de ținut, în persoana lui Mihail Miloteanu, fost consilier la Curtea locală administrativă din București, pe care Giurescu în *Amintirile* sale îl caracterizează drept un: „excelent funcționar de o cinste ireproșabilă”²⁴. Probabil în intervalul 1-7 februarie, noul rezident al Ținutului Dunărea de Jos a depus către rege jurământul obligatoriu funcției sale²⁵.

Datorită lipsei oricăror informații documentare sau memorialistice nu se poate preciza conjunctura care a provocat alegerea în mod special a lui Constantin C. Giurescu, în funcția amintită. Este posibil ca unul dintre demnitarii aflați în preajma regelui să fi influențat această decizie a lui Carol al II-lea. Câteva pasaje din memoriile lui Giurescu, la prima vedere ne semnificative, conduc spre ideea că cel care a pledat în fața monarhului pentru alegerea profesorului în fruntea administrației ținutului Dunărea de Jos a fost Armand Călinescu. Această ipoteză devine plauzibilă datorită unor motive concrete. În primul rând, Călinescu se bucura de încrederea totală a regelui, iar în al doilea rând, Giurescu și Armand Călinescu se respectau și mai ales se simpatizau reciproc așa cum se poate observa lecturând din narațiunea istoricului pasajele în care se referă la primul-ministru al lui Carol al II-lea²⁶. Giurescu însuși, referindu-se la numirea sa ca rezident regal, prezintă acest eveniment cu modestie, fără să precizeze alte amănunte și fără să descrie propriile gânduri și impresii care l-au încercat în momentul aflării noii sale funcții²⁷. Nu trebuie uitat faptul că profesorul și-a scris memoriile în anii comunismului și a încercat să prezinte întâmplările astfel încât să evite posibilele acuze de simpatizant al regimului „burghezo-moșieresc”.

Referitor la activitatea sa în fruntea administrației de la Dunărea de Jos – exceptând unele situații generate de lipsa fondurilor necesare precum și de apariția unei încordări în planul relațiilor internaționale care s-au răsfrânt asupra situației interne din România – se poate afirma că cele opt luni cât istoricul Constantin C. Giurescu s-a aflat la conducerea ținutului (1 februarie-28 septembrie 1939) a fost perioada de maximă dezvoltare a zonei sub aspect economic, social și cultural.

²² D.J.A.N.G, fond *Prefectura județului Covurlui*, dosar 158/1939, f. 1. În martie 2001 acest dosar apărea în inventarul fondului Prefecturii județului Covurlui cu numărul 158, în realitate el fiind numerotat 159.

²³ *Ibidem*, f. 3.

²⁴ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 275.

²⁵ Obligația jurământului pentru rezidenții regali era specificată în legea administrativă din 13 august 1938, textul său având următoarea formulă: „*Jur în numele lui Dumnezeu Atotputernicul, jur credință Maiestății Sale regelui Carol al II-lea, jur să respect Constituția și legile Țării, să-mi îndeplinesc cu onoare și conștiință funcția ce-mi este încredințată și să păstrez secretele serviciului. Așa să-mi ajute Dumnezeu!*” (Cf. *Monitorul Oficial* nr. 187 din 14 august 1938).

²⁶ C. C. Giurescu, *Amintiri*, pp. 272, 275, 282 și 285-286.

²⁷ *Ibidem*, p. 273.

La mai puțin de o lună și jumătate de la numirea sa în funcția de la Galați, Constantin C. Giurescu a inițiat primele măsuri de reorganizare și refacere a economiei ținutului Dunărea de Jos. Având în vedere caracterul predominant agrar al zonei, aceste măsuri s-au referit în principal la ameliorarea situației din agricultură. Giurescu a luat la cunoștință faptul că în primele luni ale anului 1939 lipsa de porumb provocată de seceta din anul anterior făcea ravagii în județele din ținut. Cel mai afectat a fost județul Fălciu, unde populația rurală a început să-și vândă pământul și uneltele agricole pentru a-și putea asigura hrana zilnică²⁸. S-a ajuns mai târziu la situația ca locuitorilor lipsiți de hrană să le fie livrate tone de porumb din partea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, urmând ca jumătate din valoarea porumbului să fie achitată în bani iar pentru cealaltă jumătate să se execute zile de muncă la lucrările de refacere a drumurilor din ținut²⁹. Ținând seama de clima secetoasă a Ținutului Dunărea de Jos, care afecta an de an culturile agricole, Constantin C. Giurescu a dispus prin circulara nr. 5856 din 14 martie 1939, realizarea unor sisteme eficiente de irigații³⁰, acestea urmând a asigura necesarul de umiditate pentru culturile de porumb și nu numai. Conform însemnărilor profesorului, populația rurală și-a dat seama de importanța și necesitatea irigațiilor. Un astfel de caz a fost înregistrat în comunele Mândrești și Jorăști din județul Putna unde sătenii s-au oferit să sape gratuit un canal de 19 km, menit să aducă din râul Putna apa necesară irigațiilor culturilor³¹.

O altă măsură importantă luată de către rezidentul regal C. C. Giurescu a fost crearea de pepiniere silvice în fiecare județ precum și a unor păduri comunale cu suprafețe de cel puțin zece hectare³². Scopul acestor împăduriri era acela de preîntâmpinare a urmărilor secetei, inundațiilor sau ale alunecărilor de teren, pentru asigurarea cantităților de lemn necesare la diferite lucrări de construcții sau pentru foc dar s-a avut în vedere și estetica edilitară și apărarea națională. Suprafața împădurită a ținutului trebuia dublată pentru atingerea procentului de 25% cerut de specialiști, necesar în stabilirea unui echilibru climatic și pentru îmbunătățirea stării economice generale. Trebuiau plantate astfel circa 470 000 de hectare. Folosind o cantitate de peste 65 de tone de sămânță, în special salcâm dar și stejar, frasin, ulm, plop și nuc, a fost plantată în primăvara anului 1939 o suprafață de peste cinci sute de hectare³³. Pentru că un astfel de proiect cerea o importantă și amănunțită muncă de organizare, operațiunile de împădurire s-au desfășurat greoi. Ele au fost urmărite îndeaproape de rezidentul Giurescu, după cum mărturisește în memoriile sale, împăduririle reprezentând unul din principalele obiective ale inspecțiilor efectuate de acesta în ținut³⁴.

²⁸ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 21/1938-1939, f. 473, 628.

²⁹ *Ibidem*, dosar 143/1939-1940, f. 26 și 28.

³⁰ Constantin C. Giurescu, *Ordonanțe și circulări privind programul gospodăresc al ținutului Dunărea de Jos*, București, 1939, p. 3, 18 (În continuare vom cita *Ordonanțe și circulări*).

³¹ *Idem*, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 33.

³² *Idem*, *Ordonanțe și circulări*, p. 3; pp. 5-8.

³³ *Idem*, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 23.

³⁴ *Idem*, *Amintiri*, pp. 274-275.

Alte trei ordonanțe din aceeași perioadă ale profesorului Giurescu urmăreau în principal creșterea nivelului economic al ținutului prin crearea unor importante venituri comunale dar s-a luat în considerare și aspectul îmbunătățirii hranei populației rurale. Datând din 6, 11 și respectiv 13 martie 1939 aceste ordonanțe se refereau pe rând la înființarea de iazuri și heleșteie necesare atât irigației cât și pisciculturii³⁵, la încurajarea apiculturii prin înființarea în fiecare județ a patru-cinci prisăci comunale cu câte 10-15 stupi fiecare, în acest sens acordându-se fiecărei administrații județene o subvenție de 50 000 lei³⁶. Nu în ultimul rând s-a încercat crearea unor livezi în câte cinci comune din fiecare județ, cu suprafața minimă de două hectare și care să cuprindă pomii adaptați cel mai bine fiecărei regiuni³⁷.

De asemenea, Constantin C. Giurescu a mai luat măsuri de încurajare a cultivării plantelor textile – inul și cânepa – cu scopul declarat de a limita cheltuielile necesare importului de bumbac, urmărindu-se totodată și reînvierea vechilor industrii casnice³⁸. O ultimă dispoziție, de această dată în domeniul agro-zootehnic, s-a referit la construirea unor grajduri comunale în care să fie adăpostite animalele de reproducție, al satelor. Prin aceasta Giurescu continua de fapt o inițiativă a predecesorului său, Victor Cădere. În toamna anului 1938 și în primăvara anului 1939 au fost construite 40 de astfel de grajduri în valoare de peste un milion și jumătate de lei³⁹.

Aceste măsuri luate la nivel de ținut aveau ca scop îndeplinirea așa-numitelor „planuri de realizări gospodărești pe 5 ani” prevăzute în Legea administrativă din 14 august 1938⁴⁰. Planurile de realizări gospodărești permiteau angajarea administrațiilor din ținuturi și planificau bugetele acestora în vederea desfășurării unor proiecte de dezvoltare cu o amploare mai mare și de durată mai lungă decât în perioada anterioară. Pentru îndeplinirea acestui țel, Constantin C. Giurescu a dispus, prin circularele nr. 6353 și 6354 din 18 martie 1939, înființarea unor comitete de realizări gospodărești la nivel de comună și de județ, precum și întocmirea planurilor cincinale pentru fiecare comună urbană sau rurală din ținutul Dunărea de Jos⁴¹.

În concordanță cu planurile de realizări gospodărești din ținut s-a urmărit de către Constantin C. Giurescu refacerea căilor de comunicație existente și proiectarea altora noi, în funcție de necesități. Regiunea Dunării Inferioare cuprindea o rețea de șosele mult mai rară și de o calitate inferioară celor din vestul țării. Situația a fost agravată de faptul că cele două județene basarabene – Cahul și Ismail – au fost total lipsite de existența unor șosele sub administrația țaristă. Continuând în unele privințe activitatea lui Victor Cădere, profesorul Giurescu a

³⁵ Idem, *Ordonanțe și circulări*, p. 4 și p. 11.

³⁶ *Ibidem*, p. 4 și p. 13.

³⁷ *Ibidem*, p. 4 și p. 16.

³⁸ *Ibidem*, p. 3 și p. 19.

³⁹ Constantin C. Giurescu, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 43.

⁴⁰ *Monitorul Oficial* nr. 187 din 14 august 1938.

⁴¹ Constantin C. Giurescu, *Ordonanțe și circulări*, pp. 22-23, 25, 29.

luat la rândul său măsuri pentru îndreptarea acestei situații. Într-o primă fază s-au pus în reconstrucție 444 km de drumuri județene și comunale, s-au reparat 2 299 km de șosea și s-au construit ori reparat peste o mie de poduri⁴². Din totalul fondurilor de 36.000.000 lei prevăzute în bugetul ținutului pentru construcția și refacerea căilor de comunicație, Giurescu a alocat aproximativ o treime pentru realizarea unui proiect nou: șoseaua Galați - Focșani - Valea Sării - Poiana Mărului - Târgu Secuiesc - Brașov⁴³. Însemnătatea acestei șosele era majoră, accesul dinspre zona gurilor Dunării spre Transilvania fiind ușurat și mult mai scurt decât pe varianta Ploiești - Brașov. Inaugurarea lucrărilor începând de la Valea Sării (jud. Putna) a avut loc la 16 iunie 1939 în prezența a numeroase personalități de la București: consilierul regal Arthur Văitoianu, ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor – N. Cornățeanu, rezidentul regal al ținutului Bucegi – George Alexianu, ș. a.⁴⁴ Lucrările au fost încredințate regimentelor 3 și 5 Geniu, angajate cu plată de administrația ținutului. Din păcate, în 1940, după plecarea de la Galați a lui C. C. Giurescu, ritmul de construcție a acestei șosele a încetinit, pentru ca, o dată cu desființarea ținuturilor și instaurarea regimului antonescian, lucrările să fie sistate definitiv⁴⁵.

Profesorul Constantin C. Giurescu s-a implicat și în alte domenii de activitate din Ținutul Dunărea de Jos. În plan educațional, rezidentul a încercat, în limita posibilităților, să sprijine învățământul din regiune cu ajutoare bănești. Școlile solicitau, în general, fonduri în vederea reparării sau chiar a construirii de noi localuri, cele vechi funcționând în condiții impracticabile⁴⁶. Realitățile din teren se agravasera continuu pentru că din 1931 toate cheltuielile pentru întreținerea școlilor se transferaseră de la Ministerul Educației Naționale la comitetele școlare și nu în toate cazurile acestea au putut face față cheltuielilor necesare pentru reparația clădirilor.

Giurescu, acordând o atenție sporită învățământului din ținut, a reușit să continue cu succes opera de sprijinire a domeniului educațional începută de Victor Cădere. Până la 1 iunie 1939 au fost finalizate construcțiile a 72 de școli⁴⁷ noi, majoritatea în mediul rural, unde se încerca eliminarea totală a analfabetismului. Începând cu luna mai au primit subvenții din bugetul ținutului mai multe licee și gimnazii industriale și comerciale. Printre acestea s-au numărat: Școala practică pentru pregătirea de comercianți și industriași din Galați (înființată în acei ani în spiritul românizării comerțului și industriei naționale), Școala normală de fete din Brăila (singura de acest fel din ținut), Liceul comercial de băieți din Brăila, Liceul comercial din Focșani, liceele industriale de băieți și de fete din Brăila, Focșani etc.⁴⁸.

⁴² Idem, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 47.

⁴³ *Ibidem*, pp. 48-49.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 278.

⁴⁶ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 23/1939, f. 1-77.

⁴⁷ Constantin C. Giurescu, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 44.

⁴⁸ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 21/1939, f. 1-29.

Elevii fruntași dar lipsiți de posibilități materiale s-au bucurat la rândul lor de sprijin din partea administrației ținutului. Inițial, ajutoarele acordate erau atât în bani cât și în natură, cu valori cuprinse între 1.000 și 3.000 lei⁴⁹. Mai târziu, în ultima lună de activitate a lui Giurescu, au fost alocate fonduri din bugetul ținutului pentru înființarea de burse sociale necesare elevilor care nu aveau în familie o situație financiară mulțumitoare⁵⁰.

Importante subvenții bănești au primit din partea administrației ținutului acțiunile de înălțare a bisericilor. Până la 1 iunie 1939 au fost definitivat construcțiile a 40 lăcașuri de cult în valoare totală de 4.300.000 lei⁵¹, iar până în toamna aceluiași an au mai fost destinați aceluiași scop alți 500.000 lei⁵², din care a cincina parte a fost donată pentru înălțarea la Bicaz a unei mănăstiri în memoria reginei Maria⁵³.

Datorită insuficienței fondurilor necesare acoperirii tuturor cheltuielilor efectuate cu reconstrucția sau construirea de biserici, s-a ajuns la situația ca subvențiile să fie acordate în funcție de vechimea și de importanța sfințelor lăcașuri⁵⁴. Mai târziu, rezidentul Giurescu a hotărât, atât în privința bisericilor, cât și a școlilor, ca ajutoarele bănești să fie aprobate doar în cazul construirii lor, cheltuielile necesare în cazul reparațiilor urmând a fi suportate de comunitățile locale⁵⁵.

Trebuie menționat faptul că fondurile acordate în urma dispozițiilor lui Giurescu nu au fost destinate doar lăcașurilor de cult ale Bisericii Ortodoxe Române. Suma de 10.000 lei a fost trimisă Parohiei Române Unite din Galați ca ajutor pentru construirea unui lăcaș propriu, iar alți 45.000 lei moscheilor din Tulcea, Babadag și Isaccea în vederea efectuării reparațiilor necesare⁵⁶. Constantin C. Giurescu era conștient de realitatea din Ținutul Dunărea de Jos și anume că populația era eterogenă din punct de vedere etnic și confesional. De aceea minoritățile religioase nu puteau fi neglijate iar subvențiile acordate acestora au fost binevenite.

Inițiatiivele rezidentului Constantin C. Giurescu în domeniul sănătății publice și al educației sanitare s-au concretizat în cele 18 dispensare, 49 de băi populare⁵⁷ și un spital, construite până în vara anului 1939, în valoare totală de aproximativ 11.700.000 lei⁵⁸. De asemenea, suma de peste 3.000.000 lei a fost alocată de Giurescu construirii a patru dispensare model în localitățile: Foltești

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 22/1939, f. 1-27.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 119/1939, f. 1-52.

⁵¹ Constantin C. Giurescu, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 44.

⁵² D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 84/1939, f. 1-143.

⁵³ *Idem*, f. 21.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 24/1939, f. 1-162.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 43/1939, f. 2.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 84/1939, f. 79, 96, 114.

⁵⁷ Dintre acestea, 28 de băi erau situate în județele Cahul și Ismail unde tifosul exantematic făcea ravagii.

⁵⁸ Constantin C. Giurescu, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 46. Unele dintre aceste clădiri au fost finalizate până la numirea lui Constantin C. Giurescu la rezidența gălățeană.

(jud. Covurlui), Niculești (jud. Râmnicu-Sărat), Duda (jud. Fălciu) și Câmpuri (jud. Putna). Aceste dispensare cuprindeau o locuință pentru medic, sală de consultații, sală de așteptare, baie, vestiar și cuptor de deparazitare⁵⁹. Necesitatea unor astfel de măsuri în privința sănătății publice, era impusă de lipsa de igienă existentă în mediul rural care împreună cu situația economico-socială precară determinau creșterea ratei mortalității și, implicit, afectau sporul demografic din regiune⁶⁰.

Ca o activitate complementară celei din domeniul sanitar, rezidentul Giurescu a sprijinit financiar societățile de binefacere din ținut și din țară care se ocupau de asistența socială a bătrânilor, a copiilor orfani și a persoanelor cu handicap fizic. Numeroase subvenții au primit: Societatea „Asistența Publică din Galați”, Societatea „Sprijinul Orbilor din România”, aflată în București și Societatea „Principele Mircea” care avea filiale în întreg ținutul și se ocupa de creșterea și îngrijirea copiilor abandonati⁶¹.

Sub aspect cultural, numirea profesorului universitar Constantin C. Giurescu în funcția de rezident regal la Galați a însemnat un fapt pozitiv, manifestările de ordin științific și artistic desfășurându-se cu precădere în perioada în care la conducerea ținutului s-a aflat istoricul.

Având în tinerețe legături profesionale și amicale cu profesorul Vasile Pârvan, acesta i-a destăinuit lui Giurescu marea sa nemulțumire, anume lipsa fondurilor bănești pentru arheologie, datorată dezinteresului autorităților față de știință. Conform propriilor mărturisiri, Giurescu a fost „impresionat profund” de această amărăciune a magistrului⁶². După ocuparea funcției de rezident la Galați, istoricul a alocat din bugetul ținutului suma de un milion de lei pentru săpături arheologice⁶³.

În vara anului 1939 s-au organizat pe teritoriul ținutului cinci șantiere: la Enisala, unde s-a aflat cetatea bizantină Heraclea, sub conducerea profesorului Grigore Arachian, fost membru al Școlii Române din Roma; la Igliza – Troesmis (prof. Emil Coliu), unde s-a aflat castrul legiunii a V-a Macedonica, legiune mutată apoi la Potaissa; la Dînogeția – Garvăn, săpăturile fiind conduse de un alt fost membru al Școlii Române din Roma, profesorul Gheorghe Ștefan; la Poiana – Tecuci sub conducerea lui Radu Vulpe și, în sfârșit, la Arrubium, lângă Măcin, unde era prezent însuși Scarlat Lambrino, directorul Muzeului Național de Antichități din București, care era și coordonatorul șef al tuturor celorlalte șantiere, pentru care a primit de la Constantin C. Giurescu, în perioada 28 iulie-25 septembrie, suma totală de 535.000 lei⁶⁴. Rezultatele obținute au fost importante atât sub aspect științific cât și sub aspect material. La Enisala a fost descoperit un tezaur monetar cu piese de argint românești, din secolul al XIV-lea, provenind de

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 46-47.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 12-13.

⁶¹ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 142/1939, f. 1-48.

⁶² Constantin C. Giurescu, *Amintiri I*, București, 1976, p. 199.

⁶³ *Idem*, *Amintiri*, București, 2000, p. 278.

⁶⁴ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 80/1939, f. 13, 15, 20, 22, 24, 42.

la Vlaicu Vodă, Mircea cel Bătrân și Petru Mușat⁶⁵. La Dinogetia descoperirile au fost și mai valoroase: 106 piese bizantine din aur⁶⁶. De asemenea, au fost dezgropate laturile de nord ale cetății, cu turnurile de pază, în situl arheologic apărând obiecte de fier și de bronz, sticlărie, ceramică romană și bizantină și cărămizi cu ștampila Legiunii I Flavia.

Cu cercetările stațiunilor preistorice și protoistorice din ținut s-a ocupat Ion Nistor de la Muzeul Național de Antichități, căruia i-a fost acordată o subvenție mică, reprezentând cheltuielile sale proprii făcute cu ocazia cercetărilor întreprinse în județul Covurlui⁶⁷.

Tot atunci și-a făcut debutul un alt mare arheolog român: Mircea Petrescu-Dâmbovița. Fiu al unui avocat gălățean, el s-a prezentat într-o audiență la rezidentul Giurescu, cerând o sumă de bani pentru efectuarea unei periegeze arheologice în județul Covurlui. Profesorul i-a înmănat în acest scop suma de 10 000 lei⁶⁸, înștiințând totodată pe prefectul județului Covurlui și indirect pe toți funcționarii administrativi și pe toți intelectualii din județ de a acorda tot sprijinul tânărului Petrescu-Dâmbovița.

Acesta a întocmit o lucrare intitulată *Inventarul materialului arheologic de la Rezidența Regală din Galați*, publicată din dispoziția lui Giurescu în „Buletinul” ținutului⁶⁹. Lucrarea cuprindea 27 de pagini și o planșă fotografică, fiind depusă la Rezidență împreună cu materialele arheologice descrise, care apoi au fost încredințate Muzeului de Istorie „Al. I. Cuza” din Galați. Cu prilejul cercetării de teren a lui Mircea Petrescu-Dâmbovița, s-a descoperit în localitatea Moscu, în mormântul unui războinic medieval, parțial săpat de localnici, obiecte de valoare, printre care și un coif de fier aurit de o „deosebită frumusețe artistică”⁷⁰, oferit în dar lui Carol al II-lea, cu prilejul vizitei acestuia la Galați în 14 iunie 1939⁷¹.

Preocupări pentru arheologie au existat și față de cercetările din afara ținutului. Astfel, directorul Seminarului de istoria Românilor din cadrul Facultății de Litere și Filosofie din Iași, Ilie Minea, a primit la 25 septembrie și 12 octombrie sume în valoare de 15 000 lei ca subvenții pentru săpăturile arheologice efectuate la Cetatea Neamțului⁷².

Fiind cunoscut ca o personalitate a culturii românești și apreciat ca atare, lui Constantin C. Giurescu i-au fost adresate numeroase cereri de către diverse instituții și persoane din domeniul științific și cel artistic, în vederea acordării unor sume de bani ce urmau a fi folosite în activitățile profesionale specifice. Având la dispoziție importante fonduri bugetare, fără să neglijeze nici un moment investițiile necesare pentru îmbunătățirea situației economice a ținutului Dunărea de Jos, rezidentul Giurescu, dând curs cererilor primite, a dispus trimiterea unor subvenții

⁶⁵ Buletinul Ținutului Dunărea de Jos, anul I, nr. 22-23, București, 1939, p. 4.

⁶⁶ Ibidem. În alte surse apar 12 piese de aur.

⁶⁷ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 80/1939, f. 4.

⁶⁸ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 281. În documente de arhivă apare suma de 7.000 lei - D.J.A.N. Galați, fond *Rezidența regală*, dosar 80/1939, f. 9.

⁶⁹ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 281.

⁷⁰ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 80/1939, f. 4.

⁷¹ Constantin C. Giurescu, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 53.

⁷² D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 80/1939, f. 39, 48.

celor care le solicitaseră. Petre P. Panaitescu, în calitate de președinte al comitetului de redacție al „Revistei Istoric Române”, a primit 80 000 lei pentru tipărirea volumelor VIII și IX din amintita publicație⁷³. Laboratorul de Psihologie experimentală din cadrul Facultății de Litere și Filosofie din București, condus de profesorul Constantin Rădulescu-Motru, a primit suma de 25.000 lei⁷⁴. Câte 20.000 lei au fost acordați Societății corale „Gavril Muzicescu”⁷⁵ și Societății Scriitorilor Români⁷⁶ pentru desfășurarea unor activități de propagandă culturală. Alți 10.000 lei a primit Muzeul Regional al Basarabiei din Chișinău, condus de I. Lepși, în vederea efectuării unor cercetări asupra Deltei Dunării⁷⁷. De sume asemănătoare au mai beneficiat Asociația culturală a profesorilor din ciclul secundar – secțiunea Galați⁷⁸, revista „Cele trei Crișuri” din Oradea⁷⁹ și Societatea studenților în geografie „Soveja” de la Universitatea din București⁸⁰, precum și câteva nume mari ale teatrului românesc: Tudor Mușatescu⁸¹, Ion Finteșteanu⁸², Marietta Sadova⁸³ ș. a.

Este impresionant interesul pe care profesorul Constantin C. Giurescu l-a acordat manifestărilor de ordin științific și cultural, nu doar în cuprinsul ținutului ci și pe plan național. Se poate aprecia că istoricul a avut toate însușirile unui Mecena modern, el fiind, de altfel, singurul rezident de la Galați care a pus la dispoziția științelor umaniste și artelor importante sume de bani.

O ultimă inițiativă a lui Constantin C. Giurescu, din păcate nefinalizată, a fost aceea a ridicării, prin subscripție publică, a două statui de mari proporții: una a lui Ștefan cel Mare la Chilia, pe malul basarabeian al Dunării, unde voievodul a ridicat o cetate în anul 1479, iar cealaltă, a lui Mircea cel Bătrân, la Tulcea, pe locul unde anterior existase o asemenea statuie, distrusă de trupele de ocupație din timpul Primului Război Mondial⁸⁴.

Comitetul de inițiativă pentru realizarea celor două monumente l-a avut ca președinte executiv pe Giurescu însuși iar în funcția de președinte de onoare a fost ales primul ministru, Armand Călinescu⁸⁵.

De la bugetul ținutului au fost subscrise câte o sută de mii de lei pentru fiecare dintre cele două statui⁸⁶. O sumă importantă de bani – câte două sute de mii de lei – au primit proiectele din partea Ministerului Înzestrării Armatei, condus de Victor Slăvescu⁸⁷. Până la sfârșitul lunii septembrie 1939 au fost strânse aproape trei sferturi de milion de lei pentru fiecare proiect⁸⁸, însă în acea perioadă Giurescu

⁷³ *Ibidem*, f. 44.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 1.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar 116/1939-1940, f. 19, 37.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 24.

⁷⁷ *Ibidem*, dosar 80/1939, f. 28.

⁷⁸ *Ibidem*, dosar 116/1939-1940, f. 29.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 42.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 79/1939, f. 1-3.

⁸¹ *Ibidem*, dosar 116/1939-1940, f. 55.

⁸² *Ibidem*, dosar 23/1938-1939, f. 10.

⁸³ *Ibidem*, dosar 116/1939-1940, f. 6.

⁸⁴ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 283.

⁸⁵ Idem, *Ținutul Dunărea de Jos (14 august 1938-1 iunie 1939)*, p. 54.

⁸⁶ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 84/1939, f. 29-32.

⁸⁷ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 283. În *Buletinul ținutului Dunărea de Jos*, anul I, nr. 22-23, București, 1939, p. 5, apare informația conform căreia Victor Slăvescu ar fi pus la dispoziția ținutului bronzul necesar pentru statuia domnitorului muntean, fără să apară nici o referire la bani.

⁸⁸ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, p. 283.

părăsise rezidența. Succesorul său în funcția de la Galați, Paul Goma, nu a mai urmărit proiectul, iar mai târziu, în anul 1940, când cele două monumente fuseseră uitate, banii au intra în bugetul Ministerului Propagandei, prin dispoziția lui Giurescu, conducătorul acestui departament⁸⁹.

În urma tulburărilor care au urmat după asasinarea în 21 septembrie a lui Armand Călinescu, supus capriciilor unui rege dictator, în ochii căruia se bucura totuși de încredere și prețuire, istoricul Constantin C. Giurescu este retras la 28 septembrie 1939 din funcția de rezident regal al Ținutului Dunărea de Jos, prin Decretul Regal nr. 3.577, încredințându-i-se conducerea Ministerului pentru organizarea Frontului Renașterii Naționale, în guvernul Argetoianu⁹⁰.

Spiritul pragmatic și calitatea de bun organizator ale lui Giurescu au fost apreciate pozitiv de Carol al II-lea. „Îl găseam cult și agreabil” – acestea sunt cuvintele prin care monarhul își exprima deosebita apreciere la adresa istoricului⁹¹. Drept dovadă, în urma remanierii guvernamentale din 23 noiembrie 1939, el își va păstra funcția, până la 4 martie 1940, când în urma schimbării de titulatură a ministerului va deține portofoliul Propagandei⁹².

În momentul când i s-a anunțat numirea ca ministru secretar de stat însărcinat cu organizarea F.R.N., Constantin C. Giurescu, conform propriilor mărturisiri, a fost cuprins de părere de rău pentru că trebuia să se despartă de activitatea de la rezidență „unde vedeai cum iau formă și cresc lucrurile” (subl. ns.) pe care el le proiectase într-un program coerent⁹³.

Toate măsurile luate pentru refacerea economică a ținutului, privitoare la irigații, împăduriri, cultivarea plantelor textile, apicultură, livezi comunale și iazuri pentru piscicultură, au fost cuprinse într-o broșură intitulată *Ordonanțe și circuli privind programul gospodăresc al ținutului Dunărea de Jos*, apărută în 1939. După preluarea puterii și desființarea ținuturilor, generalul Ion Antonescu și-a dat seama de valoarea spiritului organizatoric și de inițiativă ale fostului rezident de la Galați, solicitându-i profesorului Giurescu, prin intermediul ministrului de Interne, un exemplar din această broșură, pentru ca măsurile amintite să fie aplicate în fiecare județ al țării⁹⁴. Orgoliul și rigoarea militarului a întâlnit și apreciat cum se cuvine pragmatismul și conștiinciozitatea istoricului.

Activitatea depusă la rezidența gălățeană de profesorul Constantin C. Giurescu a însemnat, pe de o parte, creșterea economiei Ținutului Dunărea de Jos prin măsuri concise și eficiente, iar pe de alta, încurajarea prin subvenții a manifestărilor din sfera culturală.

Comportamentul său ca funcționar administrativ superior a fost bazat pe cinste, conștiinciozitate și dorință sinceră de îndeplinire a îndatoririlor de serviciu. Acest lucru a fost recunoscut pe deplin de conducătorii din acea perioadă ai României, Constantin C. Giurescu rămânând până astăzi un exemplu demn de urmat.

⁸⁹ D.J.A.N.G., fond *Rezidența regală*, dosar 131/1939, f. 30.

⁹⁰ *Monitorul Oficial* nr. 225 bis din 28 septembrie 1939.

⁹¹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 2, București, 1996, pp. 11-12, 41, 116.

⁹² În această calitate a participat la Consiliul de Coroană din 27 iunie 1940 unde s-a discutat problema cedării Basarabiei și a Bucovinei de Nord, în urma remiterii notei ultimative sovietice (cf. Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, pp. 288-292).

⁹³ *Ibidem*, p. 287.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 313.

**SOME INFORMATIONS ON THE HISTORIAN
CONSTANTIN C. GIURESCU,
AS ROYAL RESIDENT OF THE LOWER DANUBE COUNTY**

(ABSTRACT)

During his career, Constantin C. Giurescu, one of the most remarkable Romanian historians, held leading positions, both in the scientific-academic field and in the political-administrative one. One of these functions was that of royal resident of the Lower Danube County (1st of February–28th of September 1939). This important period of his life was described in his memories in a general, not detailed manner, so that a more complete reconstruction of his activity as head of the administration in the region lying at the mouths of the river Danube needs to be relied on local archive documentary sources.

As a royal resident, Constantin C. Giurescu engaged in many activities, trying to revive the economy of the county, by means of clear and direct measures, encouraging the cultivation of industrial plants, building irrigation systems etc. All these measures were included into a brochure published under the name "Ordinances and circulars regarding the program of the Lower Danube County", booklet appreciated and intended to be applied in all district of the country after 1940 by the new leader of Romania, Ion Antonescu.

At the cultural and scientific level, besides numerous pecuniary subsidies given for different manifestations, Constantin C. Giurescu had the initiative of including in the county budget the sum of 1 million lei, for archaeological excavations. Having at his disposal important amounts of money, Giurescu supported Romanian culture and scientific research, being from this point of view a real Mecennas of his times.

According to his own assertion, when appointed minister in September 1939, Constantin C. Giurescu regretted to leave the activity from the residence "where one could see how things take shape and grow up". Appreciated by King Charles (a proof in this regard being his successive appointment in governmental positions, until the fall of the royal dictatorship), Constantin C. Giurescu fulfilled successfully the task he had embarked upon, as the royal resident of the Lower Danube County, without abusing of the prerogatives given to these functions.

„DISLOCAȚII” DIN REGIUNEA GALAȚI. ASPECTE ALE VIEȚII COTIDIENE DIN ANUL 1951 REFLECTATE ÎN DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Florian BANU

În noiembrie 1949, cu ocazia aniversării revoluției bolșevice, Gheorghe Gheorghiu-Dej declara: „Experiența dictaturii proletariatului din U.R.S.S. constituie un tezaur de învățături pentru toate țările în care proletariatul a cucerit puterea de stat”¹. Măsurile luate până atunci, dar mai cu seamă cele care erau în curs, dovedeau fără putință de tăgadă că liderii comuniști din România au profitat din plin de „tezaurul de învățături” al bolșevismului. Printre aceste măsuri se evidențiază, prin calchiera până la detaliu, acelea de reprimare a „dușmanilor de clasă”. Epurări administrative, arestări abuzive, procese politice, muncă forțată, toată panoplia mijloacelor și metodelor de represiune a fost transplantată în România, deformând până la monstruos societatea românească. Din tot acest arsenal distructiv folosit de „elita” comunistă pentru îngenuncherea poporului român, ne-am oprit în paginile de față asupra unei măsuri represive specifice regimurilor totalitare care dispun de vaste spații geografice virgine, măsură aparent greu de aplicat în cazul României: deportarea.

Întrucât controlul strict al individului reprezintă unul din dezideratele de bază ale regimurilor totalitare, regimul comunist din România nu a făcut nici el excepție și a încercat să-și asigure o monitorizare riguroasă a supușilor prin reglementări ferme în privința libertății de mișcare și o evidență riguroasă a populației. Acest lucru a fost realizat, într-o primă fază, prin impunerea domiciliului obligatoriu acelor persoane care erau bănuite a fi oponenți mai mult sau mai puțin taciți ai regimului. În momentul în care întregi grupuri compacte de populație au devenit în mod evident ostile măsurilor economico-politice impuse de regimul comunist, a fost adoptat sistemul experimentat cu succes de sovietici: deportarea. În acest fel, pe lângă numeroasele penitenciare și lagăre de muncă forțată, deja supraaglomerate², geografia detenției politice a înregistrat nu mai puțin

¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ed. a II-a, București, 1951, pp. 403-404.

² Depășirea cu mult a capacității sistemului de penitenciare de numărul „dușmanilor poporului”, pe care regimul îi identifica la tot pasul, îl îngrijora, în 1952, chiar pe Gheorghiu-Dej. Acesta afirma într-o ședință a Biroului Politic din 19 noiembrie „[...] discutând cu organele Justiției, Procuraturii și Securității Statului despre faptul că merge încet cercetarea și judecarea oamenilor, că o să dureze 5-10 ani din cauza neputinței aparatului, că sunt pline închisorile, a venit ideea de a se face pe raioane noi închisori”, *apud* Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică. 1949-1953*, vol. I, București, 2000, p. 311.

numeroasele „centre de deportare”. Din punctul nostru de vedere, între domiciliul obligatoriu și deportare este o strânsă interdependență, ce merge uneori până la identificare, deoarece deportarea este o formă agravată a domiciliului obligatoriu, dar, tocmai datorită durității deosebite a acestei forme de represiune, merită o tratare independentă.

În ce privește calitatea de deținut politic a persoanei deportate, așa cum observa un autor, „deportatul este tot un deținut politic, dar aflat într-o închisoare de aer, «liberă»: și el este supus autorității de represiune, fiind silit să locuiască într-un spațiu străin și dezumanizant, dar spre deosebire de cei aflați în lagăre de muncă, închisori, etc. deportatul are un sprijin afectiv în familia exilată cu sine (acolo unde este cazul) și, parțial, este mai bine înzestrat material, posedând obiectele de prim uz necesare vieții cotidiene. Statutul său este acela al unui colonist silit (nu degeaba este confundat uneori cu emigranții coreeni) și al unui pionier supravegheat politic, ce vivifică pământuri pustii; exagerând, deportarea ar putea semăna uneori cu rezervațiile indienilor americani. În felul său, deportatul este un întemeietor fragil, în sclavie, subordonat Puterii și controlat de aceasta”³.

Începând din anul 1949 și până în 1964 s-a fixat domiciliul obligatoriu unui număr de circa 60.000 de persoane⁴, dintre care: moșieri – circa 2.000 de familii, cu aproximativ 3.000 de persoane⁵; din zona de frontieră – circa 10.099 de familii cu aproximativ 43.891 de persoane⁶; alte categorii – circa 13.052 de persoane (țărani care s-au opus colectării cotelor, care au protestat împotriva colectivizării forțate etc.)⁷. De remarcat faptul că în 1949 regimul comunist nu elaborase încă nici un act normativ care să reglementeze fixarea domiciliului obligatoriu⁸.

³ Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului*, București, 1998, pp. 104-105.

⁴ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond *Documentar*, dosar nr. 55, vol. 51, f. 3.

⁵ Cifrele ar putea fi chiar mai mari întrucât într-un „Raport asupra acțiunii de desăvârșire a reformei agrare” se menționează că în noaptea de 2/3 martie 1949 „au fost evacuați 7 804 persoane (moșieri, administratori și familiile lor)” – A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 91, f. 3.

⁶ Vezi Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Valentin Sămânță, *Deportarea în Bărăgan*, Timișoara, 1996; Miodrag Milin, Liubomir Stepanov, *Golgota Bărăganului*, Timișoara, 1996; Smaranda Vultur, *Istorie trăită – istorie povestită*, Timișoara, 1997; Rafael Mirciov, *Pagini din lagărul Bărăganului*, Timișoara, 1998; Silviu Sarafolean, *Deportările în Bărăgan. Cauze și consecințe (politice, economice și sociale)*, în „Analele Sighet 7”, București, 1999, pp. 740-745.

⁷ „Dislocările” au fost făcute absolut fără nici un discernământ, nici măcar din punct de vedere al „luptei de clasă”. Potrivit Referatului nr. 570.161 al Direcției Înscrierea și Evidența Populației din Direcția Generală a Miliției, întocmit la 20 februarie 1951, după cercetările făcute asupra „dislocaților” din raioanele Medgidia, Constanța, Hârșova, Baia și Băneasa (reg. Constanța) și raioanele Măcin și Tulcea (reg. Galați), se aflau dislocate 1.519 persoane (676 bărbați, 827 femei și 16 persoane dispărute). Din numărul total, 350 erau copii sub 18 ani. Au fost identificate cazuri în care soții au fost despărțiți datorită faptului că unul din ei nu era acasă când s-au făcut ridicările de persoane în localitățile de domiciliu. Fuseseră ridicate și două femei de serviciu ale unor „chiaburi”. De asemenea, existau cazuri când împotriva persoanelor dislocate nu se putea reține nici o învinuire. – A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 172, f. 6.

⁸ Totuși, premisele deportărilor și impunerii domiciliului obligatoriu fuseseră create încă din 1948, prin elaborarea Legii nr. 53/2 martie 1948 „pentru stabilirea unor măsuri de siguranță în zona de frontieră”. Potrivit art. 4 din această lege, „Ministerul Afacerilor Interne poate hotărî, în interesul siguranței Statului sau economiei naționale, îndepărtarea din zona de frontieră, temporar sau definitiv, a persoanelor care încearcă, săvârșesc, organizează, favorizează sau tănuiesc contrabanda sau trecerea frauduloasă peste frontieră. Îndepărtarea se face prin decizie ministerială dată pe baza unei anchete administrative constatatoare, indiferent de hotărârea instanței de judecată penală” – M.O., nr. 51, 2 martie 1948.

Abia prin H.C.M. nr. 1 154 din 26 octombrie 1950 se prevedea posibilitatea de mutare prin decizia M.A.I. „din centrele aglomerate, a oricăror persoane care nu-și justifică prezența în aceste centre, precum și mutarea din orice localitate a celor care prin manifestările lor față de poporul muncitor dăunează construirii socialismului în R.P.R.”⁹. Prin H.C.M. nr. 344 din 15 martie 1951 se dă o altă redactare art. 6 din H.C.M. nr. 1 154/1950, fără a-i afecta conținutul. Ca urmare a acestor acte normative, au fost dislocate în Bărăgan și regiunile limitrofe, în anul 1951, cca. 44.000 de persoane. Acestea proveneau aproape în totalitate din Banat, din zona frontierei cu Iugoslavia, și erau considerate „nesigure din punct de vedere politic”¹⁰. Pentru această categorie de dislocați, restricțiile domiciliare au fost ridicate prin Dispoziția Consiliului de Miniștri nr. 29 și a H.C.M. nr. 2 694/1955, permițându-se reîntoarcerea la fostele domiciliu. M.A.I. a pus în aplicare actele normative amintite prin emiterea Deciziei nr. 6 100 și nr. 6 200/1955. După punerea lor în practică, au mai rămas în Bărăgan doar familiile de moșieri. Prin H.C.M. nr. 623 din 14 aprilie 1956 au fost extinse prevederile H.C.M. nr. 2 694/1955 asupra tuturor celor deportați.

Întrucât problemele comportate de studierea deportărilor din anii '50 sunt extrem de numeroase, prin prezentul demers nu dorim decât să punctăm câteva aspecte ale vieții cotidiene a deportaților, așa cum au fost ele surprinse în documente oficiale redactate chiar de organele represive ale vremii. Așadar, am făcut apel în cercetarea noastră la documentele de arhivă (edite și inedite), și numai într-o mică măsură (acolo unde a fost strict necesar) am folosit mărturiile supraviețuitorilor, valorificate de altfel din plin de alți cercetători¹¹. De asemenea, întrucât zona Bărăganului (ca denumire generică) a fost privilegiată în studiile realizate până în prezent, am focalizat studiul nostru pe situația dintr-o zonă aflată oarecum în umbră din acest punct de vedere: fosta Regiune Galați (ce includea și zone pe care geografii le consideră ca aparținând Câmpiei Bărăganului).

Pe teritoriul acestei regiuni au funcționat mai multe „centre de dislocare”, îndeobște în vecinătatea unor comune deja existente, unde funcționau G.A.S.-uri (Gospodării Agricole de Stat): comuna Vădeni (raionul Brăila), comuna Frumușița (raionul Galați), comuna Justin Georgescu (raionul Călmățui), comuna Însurăței (raionul Călmățui), ș. a.

Grosul „dislocaților” (cum erau numite în documentele vremii persoanele deportate) au sosit în zonă în luna iunie 1951 și proveneau, în proporție covârșitoare, din Banat, din vecinătatea frontierei cu Iugoslavia. Astfel, în 22 iunie

⁹ A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 55, vol. 51, f. 160.

¹⁰ Cristian Troncotă a formulat o interesantă ipoteză asupra deportării persoanelor din zona Banatului, potrivit căreia printre cei deportați se găseau numeroși agenți ai fostei Agenturi Speciale „C”, create de S.S.I. în Basarabia, retrași împreună cu familiile și așezați de autoritățile românești în Banat odată cu intrarea Armatei Roșii în Basarabia. Potrivit lui Cristian Troncotă, luarea în calcul a acestui fapt ne-ar permite să înțelegem „mai bine, motivele care au stat la baza acțiunilor de dislocare a acestei populații, întreprinsă de regimul comunist, la începutul anilor '50” – Cristian Troncotă, *Studiu introductiv la Cristian Troncotă, Alin Spânu, Documente S.S.I. privind spațiul sovietic. 22 august 1939-23 august 1944*, București, 2004, p. 34.

¹¹ Vezi nota 5.

1951 în Regiunea Galați sosiseră: la G.A.S. Brateș – trei eșaloane cu 150 vagoane, la G.A.S. Vădeni – două eșaloane cu 117 familii, la G.A.S. Urleasca – 42 de familii, la G.A.S. „Justin Georgescu” - trei eșaloane cu 207 familii, la G.A.S. „Iosif Clisci” sosise un singur eșalon în noaptea de 21/22 iunie 1951, iar la G.A.S. „Pavel Tcacenco” nu se cunoștea numărul celor sosiți¹².

Starea deportaților în momentul sosirii era jalnică, ei fiind slăbiți și mulți bolnavi, în special copiii și bătrânii. Astfel, în noaptea de 21 spre 22 iunie 1951 unei familii deportate la G.A.S. „Justin Georgescu” i-a murit un copil în vârstă de două luni, iar la Vădeni „un copil a fost internat în spital, iar alții doi sunt bolnavi de boli infecțioase”¹³.

Reacțiile populației localnice față de noii veniți au fost inițial unele de compătimire și tatonare, aceasta neștiind exact cine sunt noii veniți și de ce au ajuns acolo. Așa cum consemnau autoritățile, „în satele vecine cu punctul de așezare Vădeni, cum au început să sosească dislocații, circulau zvonuri că «vor veni prizonieri americani» sau că «vor fi aduși titoiști»”. De asemenea, circulau zvonuri conform cărora «se aduce populație din Coreea» sau că «s-a început deschiaburirea»¹⁴.

Pentru a pune capăt tendinței de ajutorare și compătimire a deportaților, autoritățile comuniste au „convocat adunări ale organizațiilor de masă și de masă din satele vecine, arătându-se cine au fost aduși”. Neinformați și supuși unei abile campanii de intoxicare¹⁵, unii localnici au căzut victime propagandei, astfel că autoritățile puteau consemna mulțumite că „la sosirea primului eșalon, înainte de începerea lucrărilor, localnicii îi compătimeau, însă după ce li s-a explicat, manifestă o atitudine de nepăsare și nu vor să-i ajute nici cu căruțele”¹⁶.

¹² Cf. Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*, București, 2000, pp. 147-148.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Iată o mostră din „explicațiile” oferite de autorități: „Statul nostru este nevoit să facă aceste mutări din cauza politicii dușmănoase a guvernului titoist din Iugoslavia. Se știe că în Iugoslavia puterea se află în mâinile bandiților titoiști, care s-au dovedit a fi vechi spioni americano-englezi și agenți ai vechii poliții iugoslave. Ei se află în slujba marilor industriști și bancheri din America și Anglia, care vor să aprindă războiul în toată lumea, pentru a robi alte popoare, așa cum fac în Coreea. Titoiștii au înșelăciune și înrobitor propriul lor popor, îl înfometează, îl jefuiesc, l-au vândut fabricanților și bancherilor americani, i-au răpit cuceririle, închisorile din Iugoslavia sunt pline de oameni care au luptat pentru scuturarea jugului imperialiștilor americano-englezi și titoiștilor. (...) Pentru treaba lor ticăloasă, bandiții titoiști folosesc elementele dușmănoase poporului muncitor, care locuiesc în apropierea graniței. Ei recrutează din mijlocul lor spioni, răspândesc cu ajutorul lor tot felul de zvonuri mincinoase, ponegrec partidul și guvernul. Pentru a împiedica slugile imperialiștilor în această treabă, se face mutarea din zona de graniță a elementelor care pot fi folosite de titoiști în scopurile lor” – apud I. Bălan, *op. cit.*, p. 147.

¹⁶ Efectul propagandei comuniste asupra unei părți a populației este confirmat și de memorialistică. Astfel o fostă deportată își amintește că „în dimineața de vineri 22 [iunie 1951 – n. ns. F. B.] am pornit mai departe, spre Galați și Frumușița, unde eram așteptați de săteni din satele vecine. Eram oamenii nimănui. Nimeni nu vorbea cu noi. Ne încărcau lucrurile și porneau cu noi în balta Brateșului, unde ne aruncau lucrurile jos în câmp, în stuf, unde se nimerea și plecau să mai aducă și alte familii. Eram sub cerul liber. După aceea au venit cei cu organizarea satului să ne ducă la loturile stabilite pentru fiecare familie” – Constanța P. Ciupagea, *Urmările comunismului*, în „Analele Sighet 2”, București, 1995, p. 456.

Data fiind amploarea fără precedent a deportărilor din vara anului 1951, acestea au fost pregătite de către autoritățile comuniste cu multă minuțiozitate. A fost elaborată în acest sens, de către M.A.I., o Directivă structurată pe mai multe capitole. În capitolele VI – VIII erau prevăzute modalitățile de stabilire a deportaților în localitățile de destinație. Aceștia urmau a-și construi case din chirpici („Tipul A sau tipul B”) pe parcele de 2500 m.p. Repartizarea parcelor trebuia făcută după planuri elaborate înainte de sosirea deportaților. Materialele pentru construirea caselor, inclusiv stuful pentru acoperișuri, urmau a fi asigurate „gratuit, conform devizului tip” de către autoritățile locale, iar construirea locuințelor trebuia supravegheată de către „organele Ministerului Agriculturii, comitetele provizorii și Sfaturile Populare raionale”.

Pe lângă „stabilirea amplasamentelor comunale” unde urmau a fi construite locuințele, autoritățile locale mai aveau ca sarcină „procurarea pentru fiecare familie a câte unui purcel, 2-3 oi și 5-6 păsări”, „construirea de spitale de stat cu 6-7 paturi”, „planificarea materialelor necesare pentru construirea caselor, puțurilor și localului instituțiilor”, „măsuri pentru școlarizarea copiilor”, „aprovizionarea cooperativelor de consum”¹⁷. În schimb, deportații urmau a fi „folosiți de către gospodăriile agricole de stat la cultivarea bumbacului, orezului și orice alte munci”. De asemenea, din rândul deportaților urma a se face și „selecționarea cadrelor pentru aparatul de conducere al I.A.S.-urilor”¹⁸.

Aparent, autoritățile manifestau o grijă de-a dreptul surprinzătoare pentru niște „dușmani ai poporului”. Rapoartele ulterioare ale organelor administrative locale și ale ofițerilor de securitate au demonstrat însă că măsurile preconizate pentru o cât mai rapidă acomodare a persoanelor deportate în localitățile de destinație au rămas, în cea mai mare parte, doar pe hârtie.

În acest sens, într-o „Notă – sinteză” din 9 august 1951 se menționa: „în privința organizării dislocațiilor, în majoritatea centrelor se constată că există o lipsă de orientare și de organizare a muncii, astfel dispozițiunile care sunt date de către organele Sfaturilor Populare și organele îndrumătoare politice, în majoritatea cazurilor sunt în contradicție una cu cealaltă”¹⁹.

Deosebit de elocventă era situația din „centrul de dislocați stabiliți în raza comunei Vădeni din raionul Brăila”, unde era un adevărat haos, „datorită faptului că nu există o conducere centralizată, deoarece delegatul din partea Comitetului Central dă unele dispoziții, delegatul regiunii de partid intervine cu alte dispozițiuni și în sfârșit conducerea Comitetului Provizoriu în colaborare cu unele organe ale Sfaturilor Populare, revin cu alte dispozițiuni, fapt care face ca dislocații să nu mai știe după care for trebuie să se conducă”²⁰.

Dacă unele neajunsuri se datorau lipsei tradiționale a spiritului de organizare, altele își aveau originea exclusiv în răutatea irațională a unora dintre liderii comuniști locali. Astfel, în cazul deportaților așezați pe raza comunei

¹⁷ Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Drama dislocațiilor*, în „Magazin istoric”, nr. 5/1994, p. 53.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 172, f. 55.

²⁰ *Ibidem*.

Însurăței, raionul Călmățui, o problemă deosebită a reprezentat-o transportul puținelor materiale de construcție aduse de autorități pe calea ferată. Sfatul Popular Regional Galați a dat dispoziție ca transportul materialelor să se facă exclusiv cu atelajele deportaților. Întrucât numărul atelajelor era foarte mic, descărcarea vagoanelor s-a tergiversat și deportaților le-a fost impusă plata sumei de 160.000 lei pentru locația vagoanelor.

Mari dificultăți erau întâmpinate în asigurarea unor cantități minime de alimente pentru persoanele deportate. În cazul „centrului de dislocați” de la Vădeni, în perioada 15 iulie – 9 august 1951 au fost aduse doar 200 kg. pâine neagră și 500 pâini împletite (care se vindeau greu, fiind scumpe)²¹. În cazul comunei Frumușița, se recunoștea că „aprovizionarea cu alimente decurge anevoios, întrucât organele cooperatiste nu se îngrijesc în mod permanent de felul cum se face aprovizionarea”²².

În comuna Justin Georgescu situația înregistrată în documentele vremii căpătase aceleași accente tragice: „problema aprovizionărilor cu alimente pentru țăranii săraci constituie una dintre cele mai acute probleme, întrucât ei muncesc la Gospodăria de Stat «Justin Georgescu», în raza căruia este instalat centrul [de deportați], cu 120 lei pe zi, sumă necorespunzătoare față de prețurile alimentelor de la cooperative²³, ținându-se cont că mulți dintre aceștia au familii ce se compun din câte 5-6 persoane, mulți inapți de muncă (bătrâni trecuți de 80 de ani, copii, invalizi de război, orbi)”²⁴. Această situație a creat în rândul deportaților o stare de deznădejde, mulți dintre ei afirmând că „degeaba mai trăiesc, întrucât ei preferă moartea decât așa o viață nenorocită”.

Dificultățile întâmpinate în procurarea alimentelor de bază, indolența și incapacitatea manifestate de autorități în rezolvarea acestor probleme i-a determinat pe mulți dintre cei deportați să scrie rudelor rămase în zonele de origine „pentru a le trimite diferite alimente ca ceapă, cartofi, zarzavat, fructe și altele”.

Lipsa alimentelor era însă doar una dintre nenumăratele probleme cu care se confruntau deportații și nu cea mai gravă. Problema apei potabile se vădea a fi

²¹ Potrivit H.C.M. nr. 773 din 27 iulie 1951, „pentru punerea în vânzare la liber a pâinii negre și albe”, pâinea neagră costa 40 lei/kg, pâinea albă de 0,750 kg costa 68 lei bucata, pâinea albă de 0,500 kg – 46 lei/buc., produse albe speciale de 0,250 kg – 35 lei/buc. – „Buletinul Oficial” (B.O.), nr. 81, 27 iulie 1951, p. 859.

²² A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 172, f. 57.

²³ Pentru a avea o imagine a ce însemna în epocă suma de 120 lei, vom reda unele prețuri la alimente stabilite prin hotărâri ale Consiliului de Miniștri din anul 1951. Astfel, zahărul se vindea cu 56 lei/kg „pentru consum raționat” și cu 200 lei/kg „la liber” (B.O., nr. 5, 10 ianuarie 1951), un litru „vin de masă vărsat” costa 86 lei (B.O., nr. 36, 24 martie 1951), un kilogram de cremvurști costa 280 lei, parizerul – 240 lei/kg, pastrama de oaie – 184 lei/kg (B.O., nr. 4, 9 ianuarie 1951), carnea de porc cal. a II.-a costa 108 lei/kg raționat și 176 lei/kg „la liber” (B.O., nr. 77, 17 iulie 1951), telemeaua de vacă cal. I-a era 190 lei/kg, marmelada amestec – 104 lei/kg, gogoșari – 22,70 lei/kg, usturoi – 20,30 lei/kg (B.O., nr. 10, 19 ianuarie 1951). În ce privește prețul produselor nealimentare, ne vom mulțumi să amintim că o pereche de „opinci din cauciuc de anvelope reformate” costa 468 lei, iar o pereche de „pantofi bărbătești, velour vișel, negru sau color, talpă crep” costa 6.800 lei (B.O., nr. 12, 23 ianuarie 1951).

²⁴ A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 172, f. 58.

„o problemă foarte acută, sub toate aspectele ei”, cum recunoșteau chiar autoritățile.

În „centrul de dislocați” Vădeni exista un număr de „cca. 10 fântâni cu apă, însă datorită faptului că debitul acestora nu depășește aproximativ mai mult de 2-3 metri, ea nu poate fi întrebuițată ca apă potabilă (subl. ns. F. B.)”. O situație similară se înregistra și în cazul comunei Frumușița, raionul Galați, unde exista un număr de trei fântâni. Autoritățile recunoșteau că „în urma unor constatări făcute în laboratorul de analiză a rezultat că apa nu poate fi bună de băut, iar medicii respectivi nu vor să arate această situație dislocațiilor, fapt care face ca aceștia să fie predispuși unor boli hidrice”²⁵.

Lipsa apei producea neajunsuri și în derularea proiectelor de construire a caselor de chirpici. În cazul comunei Vădeni se constata că, din această pricină, norma de 70 de chirpici/zi pentru fiecare lucrător nu este îndeplinită, în mod constant reușindu-se doar confecționarea a 35-40 bucăți chirpici.

Întârzierea în construcția caselor era explicată de autorități, pe lângă absența unei bune organizări și lipsa apei, și prin credința deportaților că „nu vor avea nevoie de aceste case, deoarece peste puțin timp statul îi va trimite la casele lor”. Alți deportați nu dovedeau nici un fel de zel în confecționarea chirpicilor deoarece afirmau că acest gen de case „nu vor da rezultate bune”. În sfârșit, o a treia categorie de deportați nu manifesta suficientă îndemânare în confecționarea chirpicilor, meseriile pe care le avuseseră până la deportare neavând nimic în comun cu munca manuală.

Întârzierile în îndeplinirea planului de confecționat chirpici provocau reacții brutale din partea autorităților. Astfel, în comuna Vădeni, delegatul Regionalei P.M.R. Galați, Scoarță Grigore, împreună cu Dandu Constantin și Voici Nicolae, din partea Comitetului Provizoriu, aveau „anumite atitudini nervoase față de dislocați, astfel când aceștia solicită a li se rezolva unele chestiuni cu caracter personal, susnumiții îi bruschează și li se adresează cu diferite expresii josnice ca «bandiți, găinari etc.», amenințându-i în același timp că «dacă nu vor ieși la confecționatul chirpicilor, vor fi deferiți Miliției și trimiși în judecată la legea sabotajului». În zilele lucrătoare „dislocații sunt scoși forțat din case și duși la muncă, chiar dacă aceștia au unele motive bine întemeiate pentru a putea absenta de la lucru”.

Situația era similară și în cazul deportaților de pe raza comunei Însurăței, unde organele de partid erau semnalate că întrebuițează „metode de comandă” față de deportați. Aceștia fuseseră convocați într-o ședință unde li s-a comunicat, pe un ton violent, că „cei care vor refuza să muncească vor fi băgați în închisoare”. În fața amenințărilor, majoritatea deportaților a afirmat că „preferă să stea în închisori reținuți de către organele Miliției pentru că acolo ei vor găsi un bordei bun, ferit de vânt și ploii, iar totodată li se va da și hrana necesară”²⁶.

În 18 iulie 1951 Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional Galați expedia circulara nr. 35.085 către Comitetele Provizorii ale celor șase sate nou

²⁵ *Ibidem*, f. 59.

²⁶ *Ibidem*, f. 62.

înființate. În textul circularei se menționa că noile Comitete Provizorii au ca sarcină „mobilizarea fiecărui locuitor în munca de construcție a caselor în așa fel ca la data de 1 septembrie 1951, toate casele prevăzute în planul comunei să fie construite”. Se prevedea și „mobilizarea tuturor atelajelor (cărute cu cai și boi), în vederea efectuării transportului materialelor de la gările C.F.R. până la comună, ținând seama că orice întârziere a acestor transporturi cauzează pagube care îngreuiază munca și de care rămân răspunzători atât Comitetul provizoriu, cât și fiecare locuitor în parte”. Aceste transporturi trebuiau făcute în mod gratuit „lămurindu-se populația că este de datoria ei de a face aceste transporturi a materialelor pe care statul le pune la dispoziția lor”, făcându-se și precizarea că „la stabilirea familiilor care vor efectua transportul, se va avea în vedere ca în primul rând să fie obligați de a face transportul familiile înstărite din cadrul comunelor”²⁷.

În urma măsurilor de mână forte, autoritățile erau în măsură să raporteze la încheierea termenului că la Brateș se confecționaseră 150.000 bucăți de chirpici și se aduseseră nouă vagoane cu material lemnos, dar lipseau grinzile; la Stăncuța se săpaseră 80 de fundații, se făcuseră 12.000 bucăți chirpici, se terminase construcția a 10 case, iar 13 erau în curs de construcție; la „Justin Georgescu” se săpaseră 183 de fundații, se făcuseră 240.000 chirpici, se terminaseră 66 fântâni și nouă erau în curs de finalizare; la Urleasca se confecționaseră 108.000 chirpici, se terminaseră 74 de fântâni și se construiseră 15 case, dar fără acoperiș; la Vădeni se făcuseră 113.000 bucăți chirpici, iar la „Pavel Tcacenco” se săpaseră 300 de fundații, se confecționaseră 45.000 chirpici și se terminaseră 42 de fântâni²⁸.

Prin eforturi extraordinare, deportații au reușit să ridice, practic, noi localități. Acestea au fost predate de Regiunea Galați în administrația raioanelor după cum urmează: în raionul Brăila au fost predate la 22 octombrie 1951 așezările edificate de deportați la Vădeni și Urleasca, pe 23 și 24 octombrie raionul Călmățui prelua așezările de la Stăncuța, „Justin Georgescu” și Jianu. Raionul Galați a preluat și el, pe 23 octombrie 1951, așezarea de la Frumușița (Brateș). În vederea marcării acestui eveniment, președinții raioanelor amintite din Regiunea Galați erau însărcinați cu luarea unor „măsuri de pregătire a satelor noi cu echipe culturale, pavoazare [...] sarcină ca dumneavoastră să fiți prezent la recepționare cât și la predarea satului, îngrijind ca, după aceste operațiuni, echipele culturale respective vor da un festival artistic”²⁹.

În ciuda acțiunilor propagandistice ale regimului, starea de spirit în rândul deportaților se menținea încordată datorită greutăților de zi cu zi și abuzurilor de tot felul la care erau supuși³⁰. Dificultățile de aprovizionare cu alimente și lipsa apei potabile au continuat să se facă simțite încă multă vreme. În plus, odată cu venirea

²⁷ Apud I. Bălan, *op. cit.*, p. 155.

²⁸ Cf. *ibidem*, p. 153.

²⁹ *Ibidem*, p. 156.

³⁰ Într-un document al vremii se menționa: „organele de Miliție din acest centru [comuna Însurăței, raionul Călmățui – n. ns. F. B.], care este compus (sic!) dintr-un număr de trei tov., dintre care un sergent și doi milițieni, au o atitudine nesănătoasă față de dislocați și în special față de unele fete tinere cu care comit unele abateri de la morală proletară” – A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 172, f. 62.

iernii, deportații s-au confruntat cu lipsa nutrețului pentru vitele pe care le mai aveau. Acesta atinsese prețuri considerabile, vânzându-se cu 15-16 lei/kg în Vădeni. Starea de sănătate era departe de a fi mulțumitoare, numeroși deportați suferind de febră tifoidă³¹.

Starea de spirit a deportaților era binecunoscută organelor de securitate, așa cum o demonstrează și o „Notă-sinteză” întocmită în 10 decembrie 1951 de către Direcția Generală a Securității Statului (D.G.S.S.). În aceasta se menționa că „în rândul dislocaților de pe raza regiunii Galați se constată o nemulțumire cu caracter general”, la baza acesteia stând, printre altele, și faptul că „aceștia nu au lemne de foc, fiind nevoiți ca zilnic, să vină la sediul Sfatului Popular, pentru a solicita să li se clarifice această situație”³².

Toate aceste nemulțumiri răbufneau într-o serie de „manifestări dușmănoase”, monitorizate și ele minuțios de către aparatul de represiune. Aceste „manifestări” au fost vizibile încă din primele zile după sosirea deportaților și s-au intensificat odată cu dispariția speranței că lucrurile se vor ameliora. Principalul sprijin moral a rămas în acea perioadă credința că forțele occidentale, în speță americanii, vor pune capăt regimului de teroare din România³³. Astfel, într-o notă sinteză din 9 august 1951 se menționa că Turturescu Constantin, dislocat în comuna Vădeni, raionul Brăila, a afirmat că: „americanii vor da afară pe ruși de la noi din țară și va începe cât de curând războiul, iar americanii vor cere socoteală românilor pentru care motiv au ridicat pe acești oameni pașnici de la locurile lor și i-au adus în locuri străine unde nu au nici măcar posibilitatea să trăiască cel puțin în condițiuni mai omenești”³⁴.

Într-un alt raport, întocmit pe baza datelor furnizate de rețeaua informativă din satele de deportați create în Regiunea Galați, se menționau următoarele: „Numitul Nicolae Șandru, în unele discuții avute cu ceilalți dislocați, s-a exprimat că «nu mai este mult până ce vor veni americanii și atunci el se va încadra ca partizan, iar în caz că americanii le va da arme, el va proceda la deschiderea noului front contra comuniștilor». Inginerul Simion, care a fost numit șef de sector la centrul de dislocați din raza comunei Însurăței, raionul Călmățui, îndeamnă pe ceilalți dislocați «să nu-și construiască case, pentru că nici el nu-și construiește

³¹ I. Bălan, *op. cit.*, p. 157.

³² *Ibidem*, p. 158.

³³ Această speranță era împărtășită nu doar de către deportați, ci și de populația de pe teritoriul Regiunii Galați. Potrivit unei „Sinteze informative asupra stării de spirit a populației”, redactată de Direcția Regională de Securitate Galați pentru intervalul 27 iulie – 10 august 1951, în comuna Germenel chiaburul Bejan Ioan, obligat a-și schimba pământul datorită comasărilor, a afirmat că „dacă va veni cineva la el să-i ia pământul, va da cu sapa în cap și chiar dacă va intra în închisoare, nu va sta mult și va veni americanii care îl va scăpa” – A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 5, f. 45; De asemenea, organele Securității atrăgeau atenția că pe teritoriul rural al regiunii „elementele chiabure lansează o serie de zvonuri alarmiste care au ca scop menținerea trează a psihozei războinice și care determină jărâniea să refuze a trece la executarea anumitor dispozițiuni sau a fi pasivă la tot ce-i înconjoară. Astfel, chiaburul Iancu Patriche din Berești, [...] în ziua de 3 august a.c. a afirmat față de mai mulți locuitori că «golani de astăzi ne ia tot grâul la colectare și că în alt an nu va mai semăna nici o mână de grâu, că mare este Dumnezeu, vor veni americanii și vom trăi bine atunci, așa cum am trăit în timpul guvernării liberalilor, nu ca acum când aceștia vor să ne pună la jug»” – *ibidem*, f. 220.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 172, f. 62.

deoarece știe precis că în curând vor veni americanii care le va da posibilitatea să se reîntoarcă la căminele lor»³⁵.

Cei care avuseseră de suferit de pe urma regimului comunist sperau nu doar în încheierea acestor suferințe, ci nădăjduiau și într-o dreaptă judecată a vinovaților. În acest sens, în 29 iulie 1951 Schmidt Iakoby, deportat în Bărăgan, afirma unui informator al Securității că „cei care conduc țara sunt niște oameni fără judecată, însă americanii vor avea grijă pentru a-i răsplăti”³⁶.

Calvarul deportaților din Regiunea Galați a durat, pentru cei mai mulți, până în vara anului 1955, prelungindu-se în unele cazuri cu unul sau chiar mai mulți ani. În vederea punerii în aplicare a dispozițiilor H.C.M. nr. 2 694/1955, M.A.I. a desemnat o comisie, alcătuită din lt.col. de securitate Einhorn Wilhelm, cpt. de securitate Munteanu Ion, cpt. de miliție Stelea Adrian, lt. maj. de securitate Zoolotca Gh. și lt. de sec. Catalina Ion, care să examineze situația deportaților și să propună ridicarea domiciliului obligatoriu. În urma rapoartelor întocmite de aceștia, au fost făcute, în 27 iulie 1955, propuneri de ridicare a domiciliului obligatoriu după cum urmează:

- comuna Brateș: 345 de familii;
- comuna Zagna: 254 de familii din totalul de 603 dislocate aici;
- comuna Măzăreni: 207 familii din 458 dislocate;
- comuna Rubla: 98 familii din 306 dislocate;
- comuna Schei: 76 familii din 414 dislocate;
- comuna Bumbăcari: 138 familii din 448 dislocate³⁷.

Nu am extins relatarea noastră asupra întregii perioade în care deportații s-au aflat pe teritoriul Regiunii Galați întrucât, cu mici excepții, situația acestora a fost constantă. Greutățile de tot felul se împlăteau cu supravegherea atentă exercitată de Securitate, prin recrutarea de informatori chiar din rândul deportaților, reușind să creeze un mediu de viață ostil. Deportații, deși s-au adaptat noilor condiții, nu s-au simțit niciodată oameni liberi, cu o existență de sine stătătoare, cu gospodăria proprie. Așa cum afirma unul dintre ei, „începeam să ne obișnuim și acolo, dar gândul ne era tot acasă”³⁸.

Considerăm că fie și numai studiarea unui „eșantion” din imensa suferință a unei însemnate părți a populației României în anii negri ai instaurării comunismului, cum este cazul deportaților din regiunea Galațiului, este în măsură să ofere o imagine adecvată a ceea ce a însemnat cu adevărat acest regim politic. Deși nu ne numărăm printre cei care „aruncă și copilul odată cu scaldătoarea”, considerăm că realizările regimului comunist în planul modernizării țării nu compensează nici pe departe brutalitățile și abuzurile la care a fost supusă societatea românească. De aceea, împărtășim opinia că apelul la *memorie*, indiferent în ce formă și-a conservat aceasta informațiile, pentru o bună cunoaștere și asumare a trecutului, nu poate fi decât un exercițiu benefic pentru consolidarea respectului față de libertatea și demnitatea umană, valori care, chiar în ziua de azi, sunt departe de a fi la adăpost de amenințări similare celor din România anilor ‘50.

³⁵ *Ibidem*, f. 93.

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 172, f. 95.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 23, f. 76, 127, 170, 190, 211.

³⁸ C. P. Ciupagea, *op. cit.*, p. 457.

**“DISLOCATED PEOPLES” IN GALAȚI COUNTY.
DAILY ASPECTS OF THE YEAR 1951 REFLECTED
IN THE PAPERS OF THE STATE SECURITY.**

(ABSTRACT)

In this article, the author examined some papers he finds in the National Council for Studying the Security Archive. These documents speak about some human deportations especially from the areas near to the border between Romania and ex-Yugoslavia. It is analyzed the situation of these so called “dislocated peoples” in their new forced residences. Even the reactions of the natives about these new-comers were controlled by official authorities by some psychological techniques – usually the negative propaganda.

INSTITUȚIILE MUZEALE GĂLĂȚENE. ISTORIC, ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

Sorina CALOIAN

Preocupări incipiente de muzeologie au apărut în urbea gălățeană, sub aspectul lor practic, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe fondul general al dezvoltării științelor umaniste. Deloc întâmplător, primele colecții au fost reunite în anul 1890, odată cu inaugurarea bibliotecii „V. A. Urechia” în sălile liceului „Vasile Alecsandri”, unde se afla și un fond muzeistic mixt format din obiecte de paleontologie, arheologie, numismatică, heraldică, etnografie, diverse picturi în ulei, basoreliefuri, documente, arme vechi, etc¹. Aceasta este și perioada în care s-a iscat celebra controversă: „muzeografie sau muzeologie”². Momentan, găsirea răspunsului la această problemă, mai de grabă subsidiară științei în sine, a fost lăsat pe seama lingviștilor, preocuparea principală a specialiștilor din domeniu fiind reorganizarea expozițiilor permanente, redimensionarea spațiului expozițional, reasezarea pe principii moderne a tot ceea ce înseamnă instituție muzeală în virtutea noilor funcții pe care se preconizează că le va îndeplini muzeul în cadrul societății actuale.

În rândurile de față ne propunem să abordăm câteva chestiuni legate de îmbunătățirea imaginii muzeului, în general realizabile prin proiecte de anvergură și activități destinate sporirii gradului de interes al publicului în ceea ce privește activitatea instituției de profil gălățene. Desigur, se pune întrebarea: în condițiile prăbușirii turismului intern și a economiei de tranziție, a interesului tot mai scăzut al publicului pentru instituțiile de cultură, pot muzeele – în special muzeul de istorie a cărui menire principală este să reflecte trecutul – să se schimbe, să se îndrepte către modernism, către contemporaneitate?

În mod tradițional, într-un muzeu, publicul se așteaptă să vadă vitrine, planșe și hărți ajutătoare, să citească etichetele adiacente. Cea mai mare parte a vizitatorilor asociază de cele mai multe ori muzeul cu un mediu monoton și anost, neparticipativ. Ce trebuie făcut pentru a schimba această percepție? Fără îndoială că vizitatorul de muzeu este acum, mai mult decât oricând, deopotrivă, un consumator de imagine și un consumator de informații.

¹ Lucia Borș, *Biblioteca V. A. Urechia*, în „Boabe de grâu”, III, 1932, p. 348.

² Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, București, 1982, p. 2.

Obiectivul fundamental al muzeului ar trebui enunțat astfel: prin modul de organizare și funcționare să se pună în serviciul vizitatorilor – chiar mai mult, acesta trebuie să pătrundă profund în viața comunității locale urbane și rurale, pentru a-și îndeplini rolul de comunicator și purtător al ideilor și tradițiilor, al moștenirii materiale și spirituale a înaintașilor; aceasta fiind și una dintre funcțiile instituției în societatea contemporană, aceea de a educa, de a cultiva pasiuni. Este îndeobște cunoscut și acceptat faptul că valoarea unui muzeu trebuie privită și prin prisma complexității colecțiilor sale, acestea fiind cele care redau, în ultimă instanță, dimensiunea personalității creatoare și a specificului local la care se referă, atâta cât s-au putut conserva în patrimoniul activ al comunităților umane din arealul aferent³.

În continuare vom face un studiu de caz în ceea ce privește Muzeul de Istorie Galați, din punct de vedere istorico-geografic, cu scopul de a determina acele puncte care ar suscita interes deosebit din partea publicului. Ele vor fi folosite ca argumente în încetarea noastră de a spori gradului de interes al publicului pentru instituția muzeală.

Muzeul de Istorie Galați are din punctul de vedere al spațiului expozițional o structură aparte, deoarece acesta este distribuit geografic! Într-adevăr sălile de expoziție se află la distanță, grupate în trei locații distincte, după cum urmează:

1. Sediul și *Lapidarium*-ul (încă în construcție) din strada Mr. Iancu Fotea;
2. „Casa Cuza Vodă” situată pe strada Cuza Vodă;
3. Casa Memorială „Costache Negri” situată în județ, în comuna cu același

nume. În aceste condiții, numai vizitarea muzeului în totalitatea sa reprezintă un adevărat circuit turistic! Astfel, vizitatorului i se propune un periplu prin Moldova de Jos⁴, mai aproape de universurile curgătoare ale Dunării.

Plasat la răscrucea unor vechi și importante drumuri comerciale și la confluența unora dintre cele mai mari ape curgătoare ale țării cu fluviul – Siretul și Prutul, Galațiul a jucat întotdeauna un important rol economic, social și cultural în istoria țării⁵. Dintre toate orașele dunărene, Galații ocupă una dintre cele mai bune poziții, spunea un autor străin în 1863 „și va fi probabil primul port, întrucât nu se va ridica un oraș pe unul din brațele Dunării și la o distanță mai apropiată de Marea Neagră”; el va deveni „Veneția sau Amsterdamul Mării Negre”. În general cam asta este impresia lăsată călătorilor străini de vizitarea târgului de la confluența Siretului cu Dunărea⁶, însă trebuie subliniat că și în accepțiunea autohtonilor acesta

³ Elena Emilia Lica, *Localism creator la Dunărea de Jos în perioada interbelică*, Brăila, 2003, *passim*.

⁴ Vezi importanța acestui traseu încă din antichitate la Vasile Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de Jos*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, t. XXXVI, 1913, pp. 106-119 și, mai recent, Mihalache Brudiu, *Drumul roman prin Moldova de Jos - între intuiție și realități arheologice*, în „Pontica”, 31, 1998, pp. 209-215.

⁵ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, vol. I-II, Galați, 1994, *passim* și, mai recent, Grigore Lazarovici, Ștefan Stanciu, *Galații istorie și contemporaneitate*, Galați 2002, *passim*.

⁶ Vezi în acest sens Ștefan Stanciu, Marian Stroia, *Orașul Galați în relațiile călătorilor străini (De la începuturile sale până în 1848)*, Galați, 2004, *passim*.

reprezenta: „un târg care nu bate la ochi printr-o arhitectură frumoasă sau prin mărime, dar este târgul cel mai vestit al Dunării”⁷.

Primele urme ale existenței umane la Galați datează din paleolitic⁸.

Pe malul estic al bălții Mălina, în urma unor periegeze și cercetări arheologice, au fost descoperite diverse artefacte ce par a caracteriza un aspect local al culturii Gumelnița cu influențe majore cucuteniene individualizat sub denumirea de „faciesul/aspectul Stoicani–Aldeni”⁹.

Epoca bronzului este de asemenea bine documentată prin descoperirile arheologice¹⁰, între care se evidențiază un sceptru de bazalt descoperit fortuit pe malul bălții Cătușa¹¹, și cel mai mare tezaur de obiecte de bronz identificat pe teritoriul Moldovei¹².

Pentru prima epocă a fierului au fost descoperite mai multe vârfuri de săgeți din bronz, în zona centrală a orașului, care alături de alte artefacte specifice perioadei la care ne referim, par a atesta deja pentru intervalul cronologic cuprins între secolele VI–V a. Chr. o comunitate umană la Galați¹³.

Alte urme atestă că în aceeași perioadă, coloniștii greci au stabilit relații de schimb cu populația geto-dacică, întemeind colonii la Histria, Apollonia, Callatis, Tyras și Olbia, devenite adevărate centre de iradiere pentru comerțul și civilizația din nordul Dunării. După numărul mare de vase și fragmente ceramice descoperite la Tirighina–Bârboși și în împrejurimi, se deduce că această realitate se petrecea și în sudul Moldovei unde se pare că grecii au întemeiat chiar un *emporium*¹⁴.

Cetatea geto-dacică de la Tirighina–Bârboși și-a continuat existența până în primii ani ai secolului al II-lea creștin¹⁵, când a fost cucerită de romani care, pe

⁷ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956, p. 52.

⁸ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București 1974, *passim*.

⁹ Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României – Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983, *passim*; idem, *Aspectul Stoicani-Aldeni – repertoriul descoperirilor*, în „Danubius”, XI–XII, 1985, pp. 7–48.

¹⁰ Idem, *Mărturii arheologice privind epoca bronzului în regiunea de sud a Moldovei*, în „Carpica”, XI, 1979, pp. 140–157 (= idem, *Monografia arheologică a Moldovei de Sud*, în „Danubius”, XVI, 1996, pp. 221–229).

¹¹ M. Brudiu, *Un nou sceptru de piatră descoperit în sudul Moldovei*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, I, nr. 30, 1979.

¹² I. T. Dragomir, *Un nou depozit de obiecte de bronz descoperit la Băleni în sudul Moldovei*, în „Danubius”, I, 1967, pp. 89–105; idem, *Le dépôt de l'âge du bronze tardif de Băleni*, în *Inventaria Arheologica*, 4, 1967.

¹³ Idem, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și până la întemeierea orașului*, în „Danubius”, I, 1967, pp. 179–196.

¹⁴ V. Pârvan, *op. cit.*, pp. 106–119; I. T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul muzeului județean de istorie Galați. Colecția dr. Alexandru Nestor Măcellariu*, în „Peuce”, IX, 1984, pp. 157–584.

¹⁵ Silviu Sanie, *Cetățuia geto-dacică de la Barboși (I)*, în „Arheologia Moldovei”, XI, 1987, pp. 103–111; *ibidem*, (II), în „Arheologia Moldovei”, XII, 1988, pp. 53–103; *ibidem*, (III), în „Arheologia Moldovei”, XIV, 1991, pp. 43–53; *ibidem*, (IV), în „Arheologia Moldovei”, XV, 1992, pp. 71–96.

ruinele sale, au întemeiat un castru militar și o așezare civilă¹⁶; de asemenea, în contextul războaielor din 105-106 p. Chr., o fortificație de pământ a fost ridicată în actualul cartier gălățean Dunărea¹⁷.

Romanii și-au consolidat stăpânirea în sudul Moldovei construind la nord de Galați, între Siret și Prut, un val de pământ (*limes*) pe direcția Traian–Tuluțești, având o formă arcuită pe fortificațiile de la Tirighina-Barboși¹⁸.

Castrul propriu-zis avea o importanță deosebită în sistemul defensiv al Moesiei Inferior, fiind locul de cantonament pentru detașamente din *Legio I Italica*, *Legio V Macedonia*, *Cohors II Mattiacorum*, *Classis Flavia Moesica* și ipotetic *Legio I Iovia*, *Cohors I Cilicum*, și *Numerus exploratorum Pannoniorum* (?)¹⁹.

Din castrul de la Tirighina–Bărboși și din așezarea civilă care a cuprins o parte a perimetrului actual al orașului, s-a făcut iradierea civilizației și culturii romane, spre centrul Moldovei, pe valea Siretului, a Troțușului și Oituzului, până în Transilvania. Aceste drumuri ale schimbului, jalonate de numeroase descoperiri arheologice de factură romană, prefigurează destinul orașului-port Galați, așezat pe artere principale ale negoțului european de la sud la nord și de la vest la est pe Valea Dunării.

Cercetările arheologice de la Bărboși au scos la iveală numeroase monezi, amfore, cărămizi și țigle ștamplate, statuete și inscripții în piatră, însemne militare, tăblițe votive reprezentând cavalerii danubieni, morminte de incinerare și inhumare în gropi simple și ruguri individuale, cavouri și sarcofage, podoaabe și accesorii, care atestă o viață intensă într-o așezare de la periferia Imperiului Roman, extrem de importantă din punct de vedere militar și economic.

O descoperire din anul 1979, în așezarea de la Tirighina–Bărboși, certifică pătrunderea creștinismului în spațiul Dunării de Jos la sfârșitul secolului al III-lea și implicit, a tezilor privind creștinarea poporului român²⁰. Descoperirea, un mormânt de inhumare paleo-creștin, prin inventarul său bogat, cu materiale de

¹⁶ Nicolae Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni Bărboși*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, VIII, 1962, pp. 507-509; N. Gostar, I. T. Dragomir, S. Sanie, Șeiva Sanie, *Castellum și castrum roman de la Bărboși*, în „Sesiunea de Comunicări Științifice a Muzeelor de Istorie”, (dec. 1964), 1971, pp. 419-422.

¹⁷ M. Brudiu, *Săpăturile de salvare din castellum de pământ (sec. II – III, e.n.)*, descoperit la Galați, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, XIV, 1980, pp. 314-320; idem, *Un castellum roman descoperit la Galați și semnificația lui*, în „Danubius”, X, 1981, pp. 59-72; Costin Croitoru, *Despre prezența romană în sudul Moldovei și rolul castellum-ului descoperit la Galați. Note de lectură* (I), în „Danubius”, XXI, 2003, pp. 15-23.

¹⁸ M. Brudiu, *Tuluțești, valul antic Traian*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, Tulcea, 1980, pp. 82-83; idem, *Cercetări privind valurile antice din sudul Moldovei*, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 228; C. Croitoru, *Sudul Moldovei în cadrul sistemului defensiv roman. Contribuții la cunoașterea valurilor de pământ*, în „Acta Terrae Septemcastrensis”, I, 2002, pp. 107-120; idem, *Fortificații liniare romane în stânga Dunării de Jos (secolele I-IV p. Chr.)*, I, Galați, 2004, pp. 80-89.

¹⁹ N. Gostar, *Unitățile militare din „catellum” roman de la Bărboși*, în „Danubius”, I, 1967, pp. 107-113; C. Croitoru, *Despre trupele romane din fortificațiile de la Bărboși (Galați). Note de lectură* (II), în „Istros”, XI, 2004, pp. 159-172.

²⁰ I. T. Dragomir, *Morminte romane într-un tumul funerar cu ringuri de piatră, descoperite la Tirighina–Bărboși, în sudul roman al Moldovei*, în „Danubius”, X, 1981, pp. 73-114.

sorginte dacică și romană, atestă că acest creștin, numit probabil „Innocens” după cum atestă un înscris de pe o fibulă găsită pe humerusul drept al defunctului, avea origini dacice, se romanizase și trecuse la noua credință²¹.

Toate aceste secvențe ale evoluției comunităților are au trăit și s-au dezvoltat în sudul Moldovei, evidențiate de descoperirile arheologie, sunt conservate și puse în valoare prin mijloace specifice la Muzeul de Istorie Galați²².

Format pe principiile unui muzeion în anul 1939, Muzeul Regional Galați s-a constituit din colecțiile provenite din donația lui V. A. Urechia²³, din cele strânse de institutorii Paul și Ecaterina Pașa și din alte donații expuse în anul 1939 la „Vila Casa Cuza”²⁴.

Din această instituție s-au desprins, în anul 1956, Muzeul de Științe ale Naturii (azi Complexul Muzeal de Științele Naturii) și Muzeul de Artă Contemporană (azi Muzeul de Arte Vizuale).

Muzeul de Istorie Galați a pornit la inaugurare cu un patrimoniu modest de 460 bunuri, ajungând astăzi la un număr impresionant.

Cum am mai arătat, instituția cuprinde secții de sine stătătoare: „Casa Cuza Vodă”, Casa memorială „Costache Negri”, Muzeul de Istorie propriu-zis și *Lapidarium*-ul.

I. Muzeul „Casa Cuza Vodă” este o bijuterie a ambientului intelectual gălățean de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Amenajarea muzeistică respectă atmosfera de epocă marcată de personalitățile politice și culturale care au prefigurat construcția României moderne. Pentru gălățeni, această casă are o semnificație aparte: aici a locuit Alexandru Ioan Cuza înaintea de a deveni primul domnitor al Principatelor Unite. Tot aici a funcționat primul muzeu din Galați, gândit în spiritul celor care au înfăptuit Unirea din 1859²⁵.

În anul 1827 spătarul Ioan Cuza, tatăl viitorului domn, era pârcaľab de Covurlui. Probabil în vremea aceea a cumpărat imobilul din mahalaua Poștei, care va deveni, în timp, „Casa Cuza Vodă”²⁶. Alexandru Ioan Cuza a locuit în această casă în perioada 1844-1859, cât a deținut funcția de președinte al Judecătoriei și pârcaľab al județului Covurlui. După alegerea sa ca Domnitor al Principatelor Române, casa de la Galați a fost locuită de mama sa, Sultana Cuza, tatăl stingându-se în timpul exilului din 1848.

²¹ S. Sanie, *Kulte und Glauben im römischen Süden der Moldau (Ostrumänien)*, în „Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung”, Herausgegeben von Hildegard Temporini und Wolfgang Haase, Teil II, Band 18, 2, Berlin-New-York, 1989, pp. 1272-1316.

²² I. T. Dragomir, *Dezvoltarea muzeistică în Galați*, în „Revista Muzeelor”, I, VII, 1970, pp. 35-42.

²³ Idem, *V. A. Urechia, istoric, publicist, colecționar și muzeograf*, în „Danubius”, VI-VII, 1972-1973, pp. 179-192.

²⁴ Idem, *Activitatea muzeistică în județul Galați la împlinirea a trei decenii de la eliberarea patriei noastre de sub dominația fascistă*, în „Danubius”, VI-VII, 1972-1973, pp. 289-301.

²⁵ P. Păltănea, *Alexandru Ioan Cuza și Galații*, în „Danubius”, II-III, 1969, pp. 121-136.

²⁶ Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale, fond *Primăria Galați*, dosar 16/1939, f. 497-505.

Probabil imobilul nu era nou atunci când a fost cumpărat, astfel încât avea nevoie de reparații și modificări. În vara anului 1864 Costache Negri, în trecere prin Galați, îi scria o scrisoare Domnitorului: „casa înaintează, cele două aripi sunt aproape terminate și nu se va începe construirea centrului decât atunci când mama dumneavoastră va locui în una dintre aripi”²⁷. După dispariția Sultanei Cuza, în mai 1863, casa este moștenită de principele României, doamna Elena Cuza retrăgându-se des aici. Ea va vinde proprietatea după 1880 și ca urmare va avea mai multe destinații. În intervalul 1907-1913 aici a funcționat Cercul literar gălățean unde se întâlneau la serate: poeți, scriitori, istorici. Ulterior, până în 1920 în incinta sa au avut loc cursurile „Școlii secundare de fete”, care mai târziu se va transforma în „Liceul Industrial Mihail Kogălniceanu”²⁸.

Abia în anul 1937 ia ființă „Asociația Cuza Vodă” care avea ca scop declarat răscumpărarea pământului, restaurarea casei și transformarea ei într-un muzeu care să fie dedicat vieții și activității primului domnitor al Principatelor Unite²⁹.

Donația care constituie nucleul preconizatei expoziții aparține învățătorilor Ecaterina și Paul Pașa care, după zeci de ani de muncă, pusese bazele primului muzeu regional de istorie din Galați. Întreaga colecție a fost cedată în februarie 1938, „Asociației Cuza Vodă”³⁰. Se mai adună cu același prilej acte, documente și fotografii de la instituții și personalități din oraș sau din țară și astfel, la 24 ianuarie 1939 se deschide muzeul care va purta numele ilustrului domnitor.

În perioada 1950 – 1956 în clădire sunt reunite colecții ale Muzeului de Artă și ale Muzeului de Științele Naturii, tot acum în fața clădirii apare și statuia ce reprezintă gustul domnitorului³¹. Se impune restaurarea clădirii și reorganizarea expozițională, drept pentru care în 1986 muzeul se închide pentru public. Din anul 1995 este cunoscut drept Muzeul „Casa Cuza Vodă”. În anul 2004, la 65 de ani de la inaugurarea „Muzeului Cuza Vodă” de la Galați se produce o schimbare la față prin folosirea unor materiale de construcție ultramoderne și o amenajare peisagistică menită să pună în valoare și mai mult monumentul istoric. La 20 mai 2004, într-o aripă a casei are loc vernisajul expoziției permanente de numismatică filatelie și medalistică.

Actualmente, muzeul Casa „Cuza Vodă” este structurat astfel:

Primele trei săli de la parter prezintă, într-o manieră ospitalieră, specificul saloanelor mondene gălățene, din perioada menționată. Mobilier din cele mai reprezentative stiluri ale epocii, piese decorative de factură europeană, obiecte ce au aparținut unor personalități locale și naționale, duc cu gândul la renumitele gazde de altădată: Elena și Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Costache

²⁷ Biblioteca Academiei Române, *Arhiva A. I. Cuza*, XIX, f. 15; XX, f. 151, *apud* P. Păltânea, *Istoria orașului Galați...*, vol. II, pp. 309-310.

²⁸ Paul Păltânea, *Alexandru Ioan Cuza...*, în „Danubius”, II-III, 1969, p. 134

²⁹ *Asociația Casa „Cuza Vodă”. Actul constitutiv. Statutele*, Galați, 1937, p. 15.

³⁰ Viorica Steluța Pisciă, *Restaurarea din anul 1938 a „Casei Cuza Vodă” din Galați*, în „Danubius”, XXII, 2004, pp. 185-194.

³¹ Sandu Sindile, *Restaurarea unui bust al domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în „Danubius”, XXI, 2003, pp. 181-183.

Negri. Bunuri deosebite asupra cărora merită atrasă atenția vizitatorului sunt: biblioteca dăruită de Carol I lui Mihail Kogălniceanu, oglinda cu ramă, marcă a atelierului Christofle, statuetele din bisquit de Sévres (comandă specială a Comisiei Europene a Dunării), etc.

Sala a patra e dedicată progreselor științei și tehnicii din aceeași perioadă. Se regăsesc aici un automobil, al firmei „De Dion-Bouton”, model francez construit în 1898, echipat cu motor cu ardere internă³², aparatură foto ce provine de la atelierul de fotografi gălățeni Maksay, mașini de scris, un război de țesut mecanic, un patefon „His Master’s Voice”, un radio „Philips”, etc.

Exponatele sălii de la etaj sunt relevante pentru activitatea și personalitatea domnitorului Cuza, familiei sale și colaboratorilor evocați și în sălile anterioare. Este vorba de piese de artă decorativă, vesminte și accesorii, ilustrative pentru moda vremii, documente referitoare la politica reformatoare a lui Al. I. Cuza, arme albe și de foc, medalii, exponate din fondul muzeistic Urechia și Pașa, etc.

Aici interesul vizitatorului este atras de jilțul care a aparținut Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, folosit de acesta în perioada în care a deținut funcția de președinte al Tribunalului de Covurlui. Această piesă a intrat în colecțiile Muzeului Regional de Istorie Galați în anul 1952.

2. Al doilea obiectiv de interes public îl reprezintă casa memorială „Costache Negri”, situată în comuna Costache Negri (fosta Mânjina), la o distanță de aproximativ 40 de kilometri de municipiul Galați.

Aceasta este amenajată în conacul care a aparținut familiei marelui patriot. Familia Negri descinde din boierimea mijlocie moldoveană, înainte de mijlocul secolului al XVII-lea și a deținut proprietăți funciare în ținuturile Tecuci și Covurlui (Blânzi, Glăveni, Ijdileni, Mânjina)³³. Monumentul este construit în stilul casei țărănești din Moldova, de un tip evoluat, cu două cerdace pe stâlpi de lemn, dispuse simetric, având la fațadă montate două plăci comemorative³⁴.

Casa (conacul) a fost locul unde fruntașii generației pașoptiste se întâlneau, deseori, înainte de anul 1848 pentru a discuta principiile ce s-au susținut apoi în documentele programatice ale revoluției din anul menționat³⁵. Costache Negri reușea să creeze musafirilor săi o atmosferă ospitalieră și astfel, întâlnirile acestora, în special din zilele de 21 mai, au devenit o tradiție, păstrată și azi de cultura gălățeană³⁶.

³² S. Sindile, Paul Smărăndescu, *Automobilul „De Dion Bouton”*, în „Danubius”, XVII, 1997, pp. 197-202.

³³ G. Missail, *C. Negri*, București, 1877, *passim*; Gh. N. Munteanu Bârlad, *C. Negri. Viața și vrednicia lui*, București, 1911, *passim*; P. Martinescu, *C. Negri*, București, 1966, *passim*; P. Păltănea, *Viața lui C. Negri*, Iași, 1985, *passim*.

³⁴ I. T. Dragomir, *Costache Negri și Mânjina – loc de întâlnire al făuritorilor unirii de la 1859*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 3, 1977, pp. 22-26.

³⁵ Idem, *Mânjina – unul dintre centrele polarizatoare ale ideii de unitate națională a românilor la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Muzeul Național”, VI, 1982, pp. 247-253.

³⁶ Cezar Șerbu, *Mânjina – loc de întâlnire a revoluționarilor munteni și moldoveni la mijlocul secolului al XIX-lea*, în volumul Sesiunii de Comunicări Științifice din Comuna Costache Negri, județul Galați, 2 iunie 1968, p. 45.

În anul 1943 s-a constituit Societatea culturală „Costache Negri”, al cărei scop declarat era „cercetarea și scoaterea la lumină a documentelor și a altor mărturii referitoare la activitatea lui Costache Negri și a prietenilor săi pentru Unirea Principatelor, precum și salvarea casei de la Mânjina”³⁷, clădire declarată monument istoric în același an, când s-a hotărât și transformarea ei în muzeu, fapt ce s-a realizat abia 25 de ani mai târziu, în actuala formulă organizatorică fiind inaugurată la 21 mai 1986.

Când pășește pragul muzeului, vizitatorul intră într-o atmosferă specifică epocii lui Negri, chiar familiară, datorită exponatelor cu valoare memorială. În cele șapte săli de expoziție se regăsește mobilier și piese de artă decorativă, din renumite stiluri europene ce erau la moda în saloanele boierești ale perioadei, picturi, fotografii și documente relevante pentru viața și activitatea lui Costache Negri, familiei și colaboratorilor săi.

Vasile Alecsandri scria despre casa de la Mânjina: „Două puncte existau însă pe fața pământului, două puncte foarte depărtate, la care românii generației nouă începuseră a se întâlni: unul în Franția, la cartierul studenților din Paris și celălalt în Moldova, la moșia lui Costache Negri”.

3. Ultimul dar nu cel din urmă obiectiv turistic propus este sediul central amplasat pe str. Mr. Iancu Fotea nr. 2. Muzeul de Istorie din Galați înseamnă de fapt o secvență din aventura cunoașterii umane.

Se pot descoperi „bijuterii” ale gândirii umane materializate în piatră, lut, os și metal din ele mai vechi timpuri și până astăzi.

O parte însemnată din istoria comprimată a poporului român se regăsește și în *Lapidarium* unde „certIFICATE de naștere” ale romanizării ori creștinismului invită la meditație. Tot aici fastul bizantin adaptat gustului local oferă vizitatorului imaginea amprentei de originalitate a evului mediu românesc³⁸.

Secolul al XIX-lea reprezintă la Galați o identificare cu structurile europene, evidentă prin specificul patrimoniului pus în valoare în expozițiile muzeale. Este de altfel, epoca în care orașul Galați își leagă numele de cel mai important act politic al timpului: – Unirea Moldovei cu Țara Românească și crearea structurilor României moderne, în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

Pentru a putea intra într-un circuit turistic local, național, și de ce nu, (dat fiind apropierea de intrarea României în Uniunea Europeană) și unul european, pentru a ne alinia la standardele europene e necesar ca Muzeul de Istorie Galați să aibă o altă imagine și anume:

Casa Memorială „Costache Negri” de la Mânjina – deși se află la doar 40 de kilometri de Galați puțini știu de „Întâlnirile de la Mânjina” (21 mai). Drumul până acolo este anevoios și odată ajunși în comuna Costache Negri, nu există semne distinctive pentru a trezi curiozitatea și a îndruma un vizitator potențial. Având în vedere bogăția patrimoniului expus permanent și evenimentul de

³⁷ Apud S. V. Piscică, *Casa de la Mânjina a lui Costache Negri – Monument istoric*, în „Danubius”, XVII, 1997, pp. 203-207.

³⁸ C. Croitoru, *Inscripții și piese sculpturale aflate în lapidarium-ul Muzeului de Istorie Galați*, (în pregătire).

importanță locală și chiar națională de pe 21 mai acest obiectiv, deși retras, ar putea constitui un popas cultural deosebit într-un eventual traseu turistic.

Sediul Muzeului de Istorie deși se află în centrul orașului, aproape de clădiri reprezentative: Universitate, Prefectură, Teatrul Dramatic, atrage atenția prea puțin, astfel oricine trece pe strada principală nu va ști, că acolo, în spațiul acela, se mai întâmplă ceva, că din inițiativa cuiva expoziții mai au loc, evenimente mai sunt, lucruri frumoase mai există.

Casa „Cuza Vodă” beneficiază din anul 2004 de o nouă imagine. Clădirea anexă, care găzduia birourile sau depozitele, a fost transformată într-un spațiu expozițional ultramodern, dedicat numismaticii, filateliei și medalisticii. Deși acest spațiu expozițional beneficiază printre altele și de suport multimedia, inedit pentru orașul nostru, numărul de vizitatori care-i trec pragul este nesemnificativ în comparație cu spațiul expozițional alăturat. În aceste condiții se impune urgent luarea unor măsuri de îmbunătățire a imaginii instituției și de integrare a acesteia în circuitul turistic permanent.

Îmbunătățirea imaginii unui muzeu este, întotdeauna, o activitate dificilă deoarece preocupările în această privință sunt relativ recente în comparație cu perioada foarte lungă în care aceasta s-a format. Este așadar Muzeul de Istorie Galați o oportunitate de divertisment pentru turiști sau pentru localnici³⁹? – iată o întrebare extrem de incomodă la care cel mai simplu răspuns, atât din partea turiștilor cât și, mai ales, a localniților este un NU foarte clar și răspicat.

Muzeul are, să nu uităm, două mari funcții:

- păstrarea valorilor de patrimoniu;
- studierea și popularizarea informațiilor despre valorile de patrimoniu – punerea acestora în valoare.

Fără vizitatori, redus la simpla funcție de depozit, instituția muzeală nu ar fi amenințată cu dispariția ci cu uitarea, ceea ce ar fi o adevărată pierdere.

Pentru a capta atenția turiștilor ajunși în Galați aceștia trebuie informați de existența Muzeului de Istorie, de faptul că acesta are mai multe secții distribuite geografic.

O modalitate, destul de costisitoare, ar putea fi reclama directă. Realizarea de bannere sau panouri publicitare nu ar fi o problemă. O problemă ar fi optimizarea costurilor acestora – determinarea unui număr minimal de panouri publicitare a căror ocupare să aducă un număr mare de turiști la un cost cât mai mic. Având în vedere prețul scăzut al biletului și costul foarte ridicat al publicității această opțiune nu este cea mai viabilă.

O altă modalitate, mult mai atractivă din punct de vedere strict material ar fi colaborarea directă cu agențiile de voiaj, care organizează excursii, incluzând Galațiul printre destinații.

Pentru aceasta instituția trebuie să urmeze obiectivele:

- determinarea agențiilor care aduc turiști în Galați;
- selectarea celor mai serioase și receptiv;

³⁹ Elena-Ingrid Bahamat, *Chestionar pentru depistarea publicului țintă al Muzeului de Istorie Galați – 2003. Considerații finale*, în „Danubius”, XXII, 2003, pp. 199-201.

- crearea unor materiale scrise și/sau audio-video destinate atragerii agențiilor de voiaj într-un parteneriat cu muzeul;
- crearea unor oferte de servicii destinate satisfacerii nevoilor specifice turiștilor în viziunea agențiilor de voiaj;
- derularea parteneriatului cu sporirea încrederii reciproce între instituție și agențiile de voiaj.

Pentru aceasta vor trebui dezvoltate mijloace specifice: pliante, CD-uri destinate prezentării instituției în limba română cât și în limbi de circulație internațională. Acestea vor fi atât generale – prezentări clasice ale muzeului pornind de la istoric, cât și specifice, axate pe eveniment.

Scopul acestor materiale promoționale este cel de a sensibiliza direct turiștii și de a trezi interesul agențiilor de voiaj.

O parte dintre ofertele de servicii pentru turiști și agențiile de voiaj sunt ușor de intuit:

- ghidajul de specialitate pe parcursul întregului tur al secțiilor care ar include vizite la sediu (str. Mr. Iancu Fotea nr. 2) la „Casa Cuza” și la Casa Memorială „Costache Negri” de la Mânjina, completate cu diverse comentarii despre monumentele de arhitectură semnificative⁴⁰ sau siturile arheologice⁴¹ în cazul deplasărilor în județ;

- organizarea de excursii axate pe evenimente locale;
- pliante, CD-uri cu prezentări la cerere;
- realizarea de activități interactive la cerere.

Din punct de vedere al impactului la public cea mai spectaculoasă realizare a Muzeului de Istorie Galați este reprezentată de amenajarea peisagistică de pe strada Cuza Vodă nr. 80. Aceasta poate fi utilizată, cu reale șanse de reușită, atât în includerea instituției în circuitul turistic local și/sau național cât și în promovarea expozițiilor de numismatică, filatelie și medalistică.

Muzeul de istorie joacă un rol de primă importanță în educația vizitatorului, relevând-ui acestuia trecutul, și prezentul, personalitatea și activitatea celor care și-au dăruit întreaga lor muncă, contribuind astfel la îmbogățirea științei, tehnicii și culturii.

⁴⁰ V. S. Piscică, *Mărturii ale arhitecturii vernaculare urbane la Galați*, în „Danubius”, XXI, 2003, pp. 137-142.

⁴¹ Costel Ilie, Nicu Mircea, *Situri și puncte arheologice din județul Galați*, în „Danubius”, XX, 2002, pp. 5-42.

GALATZI'S MUSEUM INSTITUTIONS. HISTORY, ACTUALITY AND PERSPECTIVES

(ABSTRACT)

The article presents synchronically and diachronically the image of Galatzi museums, since the first such institution appear until our days. Regarding its expository space, History Museum of Galatzi has a peculiar structure and this is because of his location:

- The so called Centre and the Lapidarium (still in construction) placed on Major Iancu Fotea Street no. 2;

- The "Cuza Vodă" House on the same name street;

- The Memorial House "Costache Negri" - placed on our district, in the village Mânjina (nowadays Costache Negri).

Only the visitation of the museum could represent a real touristy tour. But for this we need some changes (mainly some image changes).

The questions we put these days are "do we need a museum for the time being"? "We must build a new one"? Improving the museum image it isn't easy but in the same time it is not impossible. Basically the Museum has two important functions:

- Keeping the values of patrimony;

- Studying and popularization the values, putting them forward.

Without visitations, only with the function of depositing the artefacts, the museum institutions won't be menace with disappearance but with the forgetting, and this will be a real loss.

History Museum plays a prominent part in the education of the visitors pointing out the past, the present, the personality and the activity of those who dedicate all their work for the improvement of the local science, technique or culture.

**Tipărit la S.C. DON-STAR S.R.L. Galați, Str. 1 Decembrie 23
Tel./Fax: 0236-492587**

